

Ett engagerande mikrokosmos

— Folkhögskoledeltagarna och deras samhällsengagemang

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Erik Sjöstrand och Lars Svedberg

OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist

LAYOUT: Pasadena Studio

TRYCKERI: Billes Tryckeri, 2021

ISBN: 978-91-88692-77-1

www.folkbildningsradet.se

Förord

Rapporten *Ett engagerande mikrokosmos – folkhögskoledeltagarna och deras samhällsengagemang* handlar om demokrati och samhällsengagemang. Här har folkbildningen en viktig roll att spela.

I rapporten undersöker författarna hur folkhögskolan underlättar, uppmuntrar och initierar samhällsengagemang hos sina deltagare. De finner ett antal byggstenar som kan leda till engagemang:

- folkhögskolans arbetssätt som bygger på acceptans, stärker deltagarnas självkänsla och innebär en träning i demokrati
- folkhögskolans infrastruktur och lokala omvärld som öppnar för och efterfrågar deltagande och engagemang
- medborgerliga aktiviteter som äger rum vid folkhögskolan.

Ersta Sköndal Bräcke högskola har sedan 1992 genomfört sju nationella befolkningsstudier om medborgerligt engagemang, varav den senaste ägde rum 2019. De resultat som presenteras i rapporten *Ett engagerande mikrokosmos* tar sin utgångspunkt i den nationella studien och en samtidigt genomförd undersökning bland deltagarna på långa kurser vid Sveriges folkhögskolor. Till detta genomförde forskarna en fördjupningsundersökning vid fyra folkhögskolor.

Rapporten har skrivits av Lars Svedberg vid Ersta Sköndal Bräcke högskola och Erik Sjöstrand, Ersta Sköndal Bräcke högskola/Handelshögskolan i Stockholm.

Stockholm i juli 2021

Maria Graner

Generalsekreterare
Folkbildningsrådet

Sammanfattning

Utgångspunkten i denna studie har varit att betrakta och försöka fånga folkhögskoledeltagarna som samhällsmedborgare och deras engagemang i olika former. I studien *Mer engagemang? – Folkbildningen i det svenska civilsamhället* från 2015 visades att folkhögskoledeltagarna vid den tidpunkten var minst lika aktiva och engagerade som befolkningen i stort. Det var inte ett förväntat resultat. Vi fick möjlighet att genomföra ytterligare en studie 2019.

En hypotes inför den här nya studien var att deltagarna på så kallade långa kurser fortsatt skulle vara en osedvanligt engagerad och aktiv grupp. Vi avsåg att undersöka om så var fallet, varför och hur det i så fall kunde komma sig. Vårt nya bidrag blev att ta avstamp i den nationella befolkningsstudie om medborgerligt engagemang i Sverige som gjordes 2019. Med utgångspunkt i denna genomförde vi på uppdrag av Folkbildningsrådet en parallell ”satellitstudie” där vi intervjuade folkhögskoledeltagare på långa kurser. Därmed kunde vi fånga upp deltagarnas betingelser och aktiviteter utifrån de perspektiv och frågeställningar som vi anlagt i befolkningsstudierna. På så sätt kunde vi inte bara studera hur deltagarna på långa folkhögskolekurser förhöll sig till ideellt arbete och annat engagemang. Vi kunde också jämföra resultaten både med befolkningen i stort och med resultaten i ovan nämnda studie. Vi har härigenom fått möjlighet att genomföra en i folkhögskolesammanhang unik studie.

I denna nya studie lade vi specifik vikt vid att granska skillnader och likheter i engagemang mellan de som går allmänna respektive särskilda kurser. Vi sökte dessutom en fördjupad förståelse om vad som händer med deltagarna och deras engagemang när de går på folkhögskola genom en specialundersökning vid några folkhögskolor. Med utgångspunkt i detta gjorde vi ytterligare ett hypotetiskt antagande om en trolig förekomst av en infrastruktur inom folkhögskolan som uppmuntrar, organiserar och efterfrågar engagemang. I ett slags mikrokosmos skulle därmed deltagarna kunna få tillgång till sociala arenor att bli aktiva på.

Vår ansats innebar att vår kvantitativa undersökning med de data och analyser som gjorts följdes upp av en kvalitativ fördjupningsundersökning som dels hjälpte till att tolka men också validera dessa data och analyser. Avsikten var att granska om och hur ideal och målsättningar eventuellt kom till mer konkreta uttryck avseende både form och innehåll i folkhögskolans praxis och hur deltagarna uppfattade detta.

De hypoteser vi presenterade har bekräftats, nämligen att folkhögskoledeltagarna är en osedvanlig engagerad grupp av samhällsmedborgare och att det finns en koppling till folkhögskolan när det gäller engagemanget. De uppgifter vi presenterar i studien pekar entydigt mot att deltagargruppen som helhet borde ha ett mindre engagemang och i mindre utsträckning delta än befolkningen i allmänhet. Deltagarna på de båda inriktningarna – allmän och särskild kurs – har en del betingelser gemensamt men skillnaderna och olikheterna är stora.

I studien finner vi ett spritt och omfattande ideellt engagemang bland deltagarna i båda kurs typerna men framförallt bland dem på särskild kurs. En del av engagemanget tar sig också tydliga politiska uttryck. En stor del av engagemanget fortsätter ske genom traditionella kanaler och med traditionella folkrörelseförtecken, samtidigt som det finns ett mer omfattande aktivitet över internet och via nätverk än bland människor i allmänhet. Vi understryker den anmärkningsvärda jämställdhet vi funnit mellan könen när det gäller ideellt engagemang bland folkhögskoledeltagarna, liksom att deltagare med utländsk bakgrund i påfallande hög grad gör insatser. Vi visar dock också att nära hälften av deltagarna på allmän kurs aldrig någonsin gjort några ideella insatser, vare sig före folkhögskolevistelsen eller vid intervjutillfället. Vi lyckas endast i begränsad utsträckning fördjupa förståelsen för varför vissa med till synes begränsade resurser fångas upp och kommer att bli aktiva medan andra fortsätter att inte göra några sådana här slags insatser.

I fördjupningsundersökningen identifierar vi en konkret infrastruktur av till synes enkla strukturer och arbetssätt som efterfrågar och drar deltagarna in i ett medborgerligt engagemang. Vi menar att folkhögskolan kan förstås som ett eget mikrokosmos där ett sammanhang av idéer och ideal kring engagemang har översatts i konkreta infrastrukturer för exempelvis den gemensamma fritiden, internatboendet och deltagarinflytande. Här uppmärksammar vi särskilt traditionen och arbetssättet av att bara göra som både lärare och deltagare ofta hänvisar till och som vi menar är centralt. När folkhögskolan lyckas använda sig av ett pedagogiskt arbetssätt där det är nära mellan

teoretisk undervisning och handfast praktik så förefaller detta bidra till deltagarnas medborgerliga färdigheter i form av exempelvis förmåga att kommunicera och av praktiskt organisationsarbete. Sammantaget har vi visat på ett antal betingelser och faktorer som kan bidra till att dämpa och till och med tränga undan betydelsen av de socioekonomiska faktorer som i folkhögskoledeltagarnas fall skulle tala för ett lågt engagemang.

Resultaten från den här studien ger oss möjlighet att presentera konturerna till en form av sekventiell modell som kan leda fram mot ett engagemang:

- Deltagarna uppfattar att de ”får vara sig själva”, känna sig accepterade och bli sedda och bekräftade i detta,
- det här leder till att en del deltagare får hjälp med att grundlägga eller förstärka en resurs som består av en ökad tro på sig själv och sin förmåga,
- detta i sin tur gör att de kan ta aktiv del i undervisningen där de genom ett ”praktiknära” arbetssätt får syn på sin omvärld och lär sig träna sina medborgerliga färdigheter,
- med detta som grund möter de sedan en utbyggd infrastruktur och lokal omvärld som öppnar för eller efterfrågar deras deltagande,
- genom vilken de dras med i vardagsnära aktiviteter och in i ett medborgerligt engagemang.

Vår slutsats av undersökningarna blir att folkhögskolan när den fungerar som bäst och för åtskilliga av deltagarna kan bli till vad vi kallar ett klassutjämnande mikrokosmos inbäddat i provisoriska utopier.

Utifrån studiens resultat vågar vi ta termerna säregna och särskilda i vår mun, utan att sätta frågetecken efter, om en skolform som ibland lyckas hålla fast vid och fortsätta utforma delar av sina verksamheter i samklang med ideal och visioner om att skapa en grogrund för ett medborgerligt engagemang och kraft till att delta i samhällsutvecklingen.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Innehåll	9
Del I – Inledning	11
Teoretiska verktyg	12
”Fostran till medborgarskap” – en grundbult i folkhögskoletraditionen	14
En marginalanteckning om annan forskning	19
Folkhögskolorna och deras deltagare	20
Något om genomförandet av undersökningarna	22
Disposition	24
Del II – Vilka är folkhögskoledeltagarna?	25
Några grundläggande socioekonomiska betingelser.....	26
Hälsa, funktionsnedsättningar och tillit.....	30
Att ringa in folkhögskoledeltagarna – En kort kommentar	34
Del III – Deltagarnas syn på studierna och folkhögskolemiljön	37
Något om motiv, faktiska erfarenheter och gjorda uppskattningar ----	37
Deltagarnas motiv och drivkrafter – några reflektioner	39
Del IV – Hur ser då engagemanget i och utanför föreningslivet ut?	43
Omfattningen på det ideella engagemanget	43
Det ideella engagemanget skiljer sig åt	44
Hur ser det då ut när det gäller gruppen som aldrig gjort några ideella insatser?	46

Andelen kvinnor och män -----	47
Ytterligare karaktäristika -----	48
Att värdera det egna ideella arbetet och att göra tillfälliga insatser ----	49
Var gör deltagarna insatser? -----	50
Folkhögskoledeltagarnas engagemang skiljer sig åt från andras -----	51
Det politiskt inriktade engagemanget -----	53
Vilka slags insatser gör folkhögskoledeltagarna? -----	56
Synen på ideellt arbete och dess betydelse -----	57
Att göra informella insatser och att ge pengar -----	58
Att statistiskt försöka komma ett steg vidare och diskutera samband --	61
Det medborgerliga engagemanget är omfattande – en avslutande kommentar -----	64
Del V – Vad är det då som händer på folkhögskolan?	
Röster från deltagare och personal på några skolor -----	67
Deltagarnas bagage -----	68
Att bli sedd -----	71
Att bli motiverad -----	80
Från ideal till faktisk organisering -----	87
Betingelser som möjliggör engagemang -----	95
Del VI – Avslutning och samtal om resultaten -----	99
Appendix -----	105
2019-års befolkningsundersökning av medborgerligt engagemang --	105
Grunderna för indelning av organisationstyper i elva organisationskategorier -----	106
2019-års kvantitativt inriktade undersökning av folkhögskoledeltagare -----	107
Termer och språkbruk i de kvantitativt inriktade undersökningarna samt i studien i sin helhet -----	108
Den kvalitativt inriktade intervjuundersökningen vid fyra folkhögskolor -----	110
Fyra korta introduktioner till de folkhögskolor där fördjupningsstudier genomförts -----	112
Litteraturförteckning -----	119

Del I – Inledning

Vår utgångspunkt är att betrakta och försöka fånga folkhögskoledeltagarna som *samhällsmedborgare* och deras *engagemang* i olika former.¹ I studien ”Mer engagemang? – Folkbildningen i det svenska civilsamhället” från 2015 kunde vi visa att folkhögskoledeltagarna vid den tidpunkten var minst lika aktiva och engagerade som befolkningen i stort. Det var inte ett förväntat resultat.²

En hypotes är nu att deltagarna på så kallade långa kurser fortsätter att vara en osedvanligt engagerad och aktiv grupp. Vi avser att undersöka om så är fallet, varför och hur det i så fall kan komma sig.

Vårt bidrag blir att ta avstamp i den nationella befolkningsstudie om medborgerligt engagemang i Sverige som gjordes 2019. Centrum för civilsamhällesforskning vid Ersta Sköndal Bräcke högskola har sedan 1992 genomfört sju befolkningsstudier om medborgerligt engagemang³. År 2014 genomfördes för första gången en parallell ”satellitstudie” där vi intervjuade folkhögskoledeltagare. Resultaten från den studien avrapporterades 2015 i rapporten ”Mer engagemang”. Därmed kunde vi fånga upp deltagarnas betingelser och aktiviteter utifrån de perspektiv och frågeställningar som vi anlägger i befolkningsstudierna. Vi fick möjlighet att genomföra ytterligare en sådan här studie 2019. På så sätt kan vi inte bara studera hur deltagarna på långa folkhögskolekurser förhåller sig till ideellt arbete och annat engagemang. Vi kan

-
- 1 För hjälp och viktiga bidrag för att kunna skriva denna bok vill vi varmt tacka Rigmor Breidemalm, Stig Loffe Elofsson, HansOlof Furberg, Claes Hedlund, Gerhard Holmgren, Ingela Johansson, Jan Jonsson, Sara Vilgeus Loy, Pelle Åberg, Eva Åström, Eva Önnesjö, Tomas Östlund samt den personal och de deltagare vid Eskilstuna, Marieborg, Mellansel och Södra Vätterbygdens folkhögskolor som ställt upp för intervjuer.
  - 2 Rapporten från 2015 genomfördes på uppdrag av Folkbildningsrådet och skrevs av Lars Svedberg och Johan von Essen.
  - 3 För avrapporteringar från de sju befolkningsundersökningarna se Jeppsson Grassman 1993; Jeppsson Grassman & Svedberg 1996, 1999, 2007; Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010 och von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015 samt von Essen & Svedberg (red), 2020.

också jämföra resultaten både med befolkningen i stort och med resultaten från 2014. Vi har härigenom fått möjlighet att genomföra en unik studie i folkhögskolesammanhang.

Låt oss här bara säga att vi använder uttrycket medborgerligt engagemang som en övergripande term för det vi empiriskt undersöker i denna studie, främst ideellt arbete men också politiskt engagemang, informella insatser och givande. Vi kommer senare i texten återkomma till var och en av dessa termer och ange hur vi definierat dem i detta sammanhang.

Ett viktigt skäl till en förnyad studie är att det har ett egenvärde att systematiskt kunna följa ett samhällsfenomen och göra jämförelser över tid. Den här typen av ansatser är ovanliga, inte minst i folkbildningssammanhang, och gör det möjligt att både fånga stabilitet och eventuella förändringar. Vi kommer också att lägga specifik vikt vid att granska skillnader och likheter i engagemang mellan de som går allmänna respektive särskilda kurser. Men den här gången vill vi dessutom söka en fördjupad förståelse om vad som händer med deltagarna och deras engagemang när de går på folkhögskola och därför genomför vi en så kallat kvalitativt inriktad specialundersökning vid några folkhögskolor.

Härmed står inte det människor studerar eller pedagogiken i sig i centrum, utan på vilket sätt deltagare och pedagoger i folkhögskolans verksamhet förhåller sig till ideellt arbete och andra typer av engagemang, vilket ger upphov till andra frågor. Det är viktigt att betona att vi endast avser att diskutera de *pedagogiska förutsättningarna* för ett medborgerligt engagemang men inte de mer konkreta kursplanerna, undervisningen etcetera.

TEORETISKA VERKTYG

I vår analys kommer vi att göra direkta kopplingar till en avgörande slutsats från tidigare svenska och skandinaviska studier om medborgarnas engagemang. Det är den anmärkningsvärt stora *stabiliteten* i det totala medborgerliga engagemanget i dessa tre länder. Det här har lett oss fram till antagandet om betydelsen av *civilsamhällets infrastruktur*, som i de skandinaviska samhällena karaktäriseras av en anmärkningsvärt tät väv av organisationer, verksamheter och aktiviteter som både erbjuds människor och knyter dem till sig. Här riktas inte sökarljuset i första hand mot den enskilda individen och dennes kompetenser, möjligheter och intressen utan fokus riktas istället mot det organiserade civilsamhällets ”*efterfrågan*” (se Henriksen, Strømsnes & Svedberg, 2019).

Med utgångspunkt i detta gör vi ytterligare ett hypotetiskt antagande om en trolig förekomst av folkhögskolans infrastruktur som uppmuntrar, organiserar och efterfrågar engagemang. I ett slags *mikrokosmos* skulle därmed deltagarna kunna få tillgång till sociala arenor att bli aktiva i.⁴ Vi antar också att det här skulle kunna förstärkas i ett dialektiskt samspel mellan undervisning och aktiviteter. I våra empiriska undersökningar avser vi att pröva hållbarheten i den här skisserade teoretiska förståelseramen och i de hypotetiska antagandena och därför återkommer vi till detta.⁵

När vi vänder på perspektivet och i linje med gängse forskningstradition granskar ”*utbudet*” av människor, i det här fallet folkhögskoledeltagarna och om de blir engagerade eller inte vill vi knyta an till en teoretiskt baserad modell, den så kallade CVM-modellen (Civic Voluntarism Model, se Verba, Schlozman & Brady, 1995; Brady, Schlozman & Verba, 2016). I denna modell riktas fokus mot att primärt försöka förklara politiskt deltagande men modellen har ett betydligt bredare tillämpningsområde.⁶ Forskarna talar om att individens engagemang och eventuella deltagande hänger samman med *resurser*, *motivation* och *tillgång till rekryterande nätverk*. Författarna visar också empiriskt att de tre faktorerna tid, ekonomiska resurser och ”medborgerliga färdigheter” har avgörande betydelse, i alla fall i ett amerikanskt sammanhang. Med medborgerliga färdigheter avses till exempel utbildning, förmåga att kommunicera och erfarenheter av organisationsarbete (se också Klofstad, 2016). När sådana här faktorer inte finns på plats är chanserna mindre att människor blir (politiskt) engagerade: ”... därför att de inte kan, därför att de inte vill eller därför att ingen har frågat efter dem.” (Verba, Schlozman & Brady, 1995:15, vår översättning). I denna studie vill vi försöka fånga om och i så fall hur olika delar i modellen verkar påverka engagemanget.

En ytterligare teorianknytning kommer att ske genom att vi relaterar till en samtida diskussion om olika slags medborgarskap. Det är ett samtal som tar sin startpunkt i T. H. Marshalls (1950) berömda distinktion mellan juridiska, politiska och sociala rättigheter. I förlängningen av samtalet om sociala

---

4 T.ex. Gunnel Andersdotter (2010:69) benämner det: ”... 'ett samhälle i miniatyr för övningar i demokrati'.”

5 Som vi kommer att visa har en dryg fjärdedel av folkhögskolorna en offentlig huvudman – i det här fallet en region. Ur analytisk teoretisk synvinkel betraktar vi dessa folkhögskolor som en hybrid med inslag från och idémässig förankring i både civilsamhälle och offentlig verksamhet.

6 Här har det varit inspirerande att ta del av Alba Stjärnkviks (2018) presentation och tillämpning av denna modell för en svensk publik.

rättigheter och i skärningspunkten mellan politik och forskning har frågan om tillhörighet uppmärksamrats alltmer, inte minst i forskning om det moderna utvidgade eller sociala medborgarskapet (se t.ex. Boje, 2010; 2017; Isin, 2008).

Här skiljer forskarna oftast på tre olika slag av medborgarskap: det första kallas *”det ordinära medborgarskapet”*, där bland annat informella insatser vanligtvis ingår. I detta sammanhang ska nämnas att danska och andra internationella forskare under senare år talat om *”vardagsmakare”*, alltså personer som engagerar sig i konkreta problemlösningar i vardagslivet (se t.ex. Bang & Sörensen, 1997; Li & Marsh, 2008). Denna karaktäristik kan ha bäring på och koppling till handlingar som sker inom ramen för ett så kallat ordinärt medborgarskap. Det andra slaget är *”det aktiva medborgarskapet”* där rösta vid val, ta aktiv del i det offentliga livet och att engagera sig i ideellt arbete med mera ingår. Det tredje är *”det aktivistiska medborgarskapet”*, där till exempel civil olydnad och kamp för mer omfattande samhällsförändringar ingår. Till exempel Marie Neveu (2014) har dock pekat på hur mycket av den samhällsvetenskapliga forskningen kring detta tema som tenderar att förringa eller helt enkelt förbigå aktiviteter och engagemang inom det ordinära medborgarskapet som ofta försiggår i det tysta, samtidigt som de två andra typerna och då framför allt det aktivistiska medborgarskapet och organiseringen kring detta ofta beskrivs ingående och idealiserande. Det här synes inte minst gälla inom den sociala rörelseforskningen.

Inom denna forskningstradition betonas ofta tillhörigheten och vem som får möjlighet att tillhöra. Men vi vill betona att till exempel föreningslivet och de nätverk som människor skapar inte bara är inneslutande och eventuellt välgörande utan kan också vara exkluderande. I den här studien vill vi återkomma till och resonera om i vilken utsträckning deltagarna skulle kunna vara eller bli delaktiga i och utövare av de olika slagen av medborgarskap och försöka oss på en grundläggande karaktäristik av deltagarna i rollen som samhällsmedborgare.

”FOSTRAN TILL MEDBORGARSKAP” – EN GRUNDBULT I FOLKHÖGSKOLETRADITIONEN

De slags frågeställningar vi här intresserar oss för knyter an till en anrik svensk tradition. I den traditionen har människors engagemang, framför allt i frivilliga och ideella organisationer setts som ett avgörande inslag i och en förutsättning för en välfungerande demokrati. Samtidigt har föreningsliv och

folkhögskolor setts som demokratiskolor.⁷ I denna tradition har engagemang i första hand betraktats som en reell eller potentiell *resurs*, genom vilken deltagarna eller medborgarna kunnat påverka både den egna situationen och andras betingelser. Men i folkhögskoletraditionen också som en väg mot individuellt självförverkligande. Hela detta synsätt har, som vi kommer att se, haft en stark förankring i den svenska folkhögskole- och folkbildningstraditionen. Mot denna bakgrund vill vi här i inledningen till boken försöka fånga något av de historiska rötterna till dessa traditioner inom folkhögskolevärlden. Vi tror att en hel del av detta har haft men också fortsätter att ha bäring på folkhögskolorna, deras utformning och vardagskultur.

Det är slående hur ofta man i texter om folkhögskolan, från det att skolformen började debatteras fram tills nu talar om den *demokratiska skolningen* men med hur lite precision och konkretion det oftast görs. Folkhögskoleforskaren Anna Nørholm Lundin (2010:212) knyter an till denna vaghet när hon skriver: ”I den etablerade föreställningen om folkbildningen och dess särart ingår bidraget till demokrati och kultur ...”

Vad vi vet är att förespråkarna för att starta svenska folkhögskolor vid mitten av 1800-talet visserligen inspirerades av sina danska och i någon mån sina norska föregångare samt av en allmän tidsanda med bidrag från tidens ledande debattörer, till exempel Erik Gustaf Geijer⁸. Men minst lika viktigt synes ha varit att för Sveriges självägande bönder behövdes en demokratisk skolning genom att kommunal självstyrelse och en ny riksdagsordning skulle komma att utvidga böndernas inflytande dramatiskt men också ställa krav på kunskaper och insikter man inte hade fått i folkskolan (Odhner, 1921; Tengberg, 1968). Folkhögskolan skulle helt enkelt bli en ”medborgerlig upplysningsskola” (Swensson, 1968), eller som en av dåtidens folkhögskollärare uttryckte saken:

---

7 Det sistnämnda har ifrågasatts under senare årtionden, bland annat därför att det samtida civilsamhällets organisationer kanske snarare fungerar som demokratipooler än som demokratiskolor, då de snarare för samman människor med liknande bakgrund i stället för att människors betingelser förändras av engagemanget i civilsamhället (se t.ex., von Essen & Wallman Lundåsen. 2015 för en genomgång). Till detta finns en äldre kritik av både strukturell art som ifrågasätter de ideella organisationernas självständighet från staten i allmänhet och folkbildningsorganisationernas i synnerhet (se t.ex. Lindgren, 1999) liksom av ideellt föreningsliv i sig där man menar att en mycket begränsad grupp tenderar att både få och ta mycket av såväl makt som inflytande (se t.ex. Antman, Greider & Lappalainen, 1993).

8 Se t.ex. Degerman 1968. Att inte nämna N.F.S. Grundtvigs namn är avsiktligt, då frågan om hans (eventuella) betydelse för svensk folkhögskola böljat fram och tillbaka sedan mycket lång tid. Pastuhov, Löfgren & Nordvall (se nedan) tycks oss i sin nordiska forskningsöversikt hitta en trovärdig balansgång mellan en upphöjande respektive förnekande hållning inför Grundtvigs betydelse i de olika länderna. Vi kan konstatera att i svensk folkhögskolas första samlade historik ”Svenska folkhögskolan 1868–1918” från 1921 är Grundtvigs frånvaro påtaglig. Han nämns endast i förbigående vid några tillfällen.

”Den närmast till hands liggande uppgiften för historieundervisningen i folkhögskolan är den att meddela fosterländsk väckelse och medborgerlig fostran” (Boëthius, 1921:49)⁹.

Det verkar alltså finnas en stark kontinuitet i den här grundläggande ambitionen men rätt så knapphändiga beskrivningar av vad detta mer konkret innebär. Dock använde man sig till exempel redan från början av en rollspelsmetodik där man spelade upp kommunalstämmor och arbetet i olika slags nämnder (se t.ex. Höjer, 1993). Under det sena 1800-talet utvecklades också både formerna och innehållet för bildningen och utbildningen om det aktiva medborgarskapet, bland annat skrevs läroböcker som *”Medborgarnas bok”* som utkom i sju band med start på 1880-talet och fick mycket stor spridning¹⁰.

Det fanns från början en kombination av visioner och utopier kring självstyrelse för eleverna, runt pedagogiska idéer samt om medborgerlig daning å den ena sidan, samtidigt med synnerligen jordnära utbildningsinsatser å den andra (se t.ex. Odhner, 1921; Gustavsson, 2010). En spänning mellan (medborgar)bildning och utbildning verkar för övrigt ha kommit att präglade redan de allra första folkhögskolorna (se Korsgaard, 2010; Larsson 2013). I ett resone-mang om den tidiga elevrekryteringen och samhällsutvecklingen gör Bertil Pfannenstill reflektionen (1968:16):

”Bönderna däremot krävde blott en utbildning som skulle ge deras barn den medborgarkunskap som gjorde det möjligt för dem att hävda sina intressen i det politiska livet; för övrigt ville de ha praktisk utbildning. Denna spänning mellan medborgarbildning och praktisk utbildning kom att sätta sin prägel på folkhögskolans elevrekrytering ...”

Ett av de få offentliga dokumenten¹¹ där den demokratiska skolningen preciseras tycks utgöras av 1946-års skolkommissions betänkande SOU 1953:24.

---

9 Folkhögskolan blev dock inte bara en något högstämt beskriven bildningsväg för de självägande bönderna utan fick snart betydelse för mycket större samhällsskikt. I Lars Furulands text ”Folkhögskolan – en bildningsväg för svenska författare” från 1968 sid. 371 återger han ett citat från en artikel av författaren och folkhögskoleeleven Ivar Lo-Johansson som skriver: ”Statarpojken har knappast någon annan framkomlig väg. Statarpojken framför andra bör ta folkhögskolans chans! ... Han bör i första rummet med förbättrade kunskaper återvända till och förbättra sin klass! Däri ligger också folkhögskolans stora uppgift, icke till att vara en språngbräda ut ur klassen, ur miljön, utan ett medel till att berika klassen och miljön.”

10 I E. H. Thörnbergs beskrivning av Gustaf Aldén, författaren till dessa böcker, i Svenskt biografiskt lexikon, Band 1, 1918 sid 371, sägs: ”’Medborgarens bok’ har också blivit den förnämsta källa, ur vilken särskilt dessa samhällslager (’de breda folkklasserna’, vår anmärkning) hämta medborgerlig kunskap.”

11 Redan på 1920-talet tog staten ett fastare grepp om utbildningsformen folkhögskola och den första offentliga utredningen presenterades, SOU 1928:13.

Där finns konkreta beskrivningar av ”folkhögskolans medborgarfostrande insats”; vad som bör tas upp och hur formerna kan se ut för detta i undervisningen.¹² När regeringen tar ställning några år senare (Proposition 1957 nr 146 sid 28) sägs:

”I folkhögskolans målsättning har den medborgerliga bildningen alltifrån första början intagit en central ställning, och fortfarande är detta ett av denna skolforms främsta kännetecken. Demokratins och organisationsväsendets framväxt har givit medborgarna större inflytande ...”

Den ovan nämnda spänningen kom fortsatt att stå i centrum för engagemang och uppmärksamhet, inte minst från statsmakternas sida. I till exempel 1973-års folkhögskoleutredning hade den för tiden teknokratiskt lagda utbildningsexpertisen fått nog och föreslog utifrån ett förment helhetsperspektiv att ”allmän medborgerlig bildning” helt enkelt skulle utrangeras. Rolf Berndtsson (2000:116) skildrar livfullt vilka starka invändningar detta ledde till. Författaren skriver: ”Skälen till utredningens ställningstagande var sannolikt att man ville hålla skolformen öppen och flexibel med möjlighet till stor handlingsfrihet.” Och så citeras utredningen där man skriver: ”Formuleringen kan upplevas som föråldrad, den kan vidare sägas vara alltför oklar när det gäller att ange vilken uppgift folkhögskolan skall ha i kulturliv och utbildningssamhälle.” Parallellt med detta pågick dock en helt annan utveckling ute på folkhögskolorna och bland folkhögskollärarna, nämligen en radikalt förändrad syn på det pedagogiska arbetet och på eleverna, inspirerad av bland andra den sydamerikanske pedagogen Paulo Freire.¹³ Den innebar bland annat ett starkt intresse för temastudier (se t.ex. Bredemalm & Pettersson, 1975; Gustavsson, 2010; Sundgren, 1986). Ovan nämnda utredning fick följdriktigt stryka på foten och man fick backa i betänkandet. Snart fick istället ”allmän medborgerlig bildning” en förstärkt ställning, trots att skrivningen om ”oklarhet” högst sannolikt hade en del som talade för sig.

När vi går framåt i tiden sägs till exempel i regeringens proposition 1990/91:82 (sidorna 1–2) följande:

”Målet med statsbidraget till folkbildningen är att stödja en verksamhet som syftar till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen genom t.ex. politiskt, fackligt eller kulturellt arbete

---

¹² Här nämns tex vikten av ”frivilligt engagemang”.

¹³ Se t.ex. Sundgren, 2018 och observera att den samtida beteckningen på de studerande var ”elever”.

... Den utbildning som bedrivs inom folkbildningen skall både till form och arbets-sätt utgöra ett alternativ till utbildning inom det offentliga utbildningsväsendet och högskolan.”

När det gäller det som står i fokus för vårt intresse finns här fortfarande en viss konkretion i ovanstående proposition. Men här händer något. Folkbildningsforskaren Gunnar Sundgren summerar en del av utvecklingen i SOU 2003:94 sid. 45: ”Den tidigare, historiska, diskursen i offentliga texter gällde framförallt medborgarbildning och ’väckelsen till andligt liv’. Idag är det jämlikheten på utbildningsområdet och delaktigheten i demokrati och kulturliv som framstår som det centrala i dessa texter.”

Sammanfattningsvis kan man säga att både föreställningarna om folkhögskolan och folkhögskolan i sig själv präglades (och fortfarande präglas) av visioner som skulle kunna betecknas som *provisoriska utopier*, det vill säga förhoppningar om folkhögskolevärldens förmåga till fostran av ett aktivt medborgarskap och delaktighet i de demokratiska processerna, samtidigt som hänsyn måste tas till en ständigt föränderlig verklighet att utföra arbetet i.¹⁴

I proposition 1997/98:115 om folkbildning formulerades för första gången de fyra syften som numer styr folkbildningen:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin.
2. bidra till att göra det möjligt (för en ökad mångfald människor)¹⁵ att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, och
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Vad som i skrivande stund direkt knyter an till detta och vår tidigare något rapsodiska beskrivning är att villkoret för statsbidrag till folkbildningen (se Förordning 2015:218 om statsbidrag till folkbildningen) ska styras av de fyra syftena. Som synes står fortfarande det vi här intresserar oss för i centrum av

---

¹⁴ ”Provisoriska utopier” är ett uttryck taget från den socialdemokratiska portalgestalten Ernst Wigforss. I all korthet menade denne att politiken (socialdemokratien) alltid måste vara öppen för kritik och förändring av både den förda politiken och av mer ideologiska och filosofiska ställningstaganden. Det här var från början ett ställningstagande i polemik mot den så kallade ”vetenskapliga socialismen”. Se Wigforss, 1980.

¹⁵ I regeringens proposition 2013/14:172 gjordes tillägget ”för en ökad mångfald människor”.

intresset, liksom den påtalade spänningen mellan olika mål. I granskningsmyndigheten Statskontorets¹⁶ senaste undersökning av folkhögskolorna och de långa kurserna dras följande slutsats:

”Demokratisyftet uppfylls i och med att studierna omfattar en demokratisk fostran där deltagarna lär sig att uttrycka åsikter, tränas i tolerans samtidigt som de praktiserar demokratiska principer i undervisningen och på skolan.” (2018:10 sid 49).

Det här är högstämnda ord på en allmän och principiell nivå, både i förordningen och i Statskontorets slutsatser. Men låt oss lämna den historiska tillbakablicken för att återvända till denna i slutsatserna och nu kort säga något mer om forskningen på området, sedan ringa in några basuppgifter för folkhögskolor och till sist i denna inledning kort beskriva de empiriska undersökningarnas genomförande.

EN MARGINALANTECKNING OM ANNAN FORSKNING

Genom två välgjorda forskningsöversikter, den första genomförd i slutet på 1990-talet och som omfattade *hela* det svenska folkbildningsfältet 1980–1997 (Sundgren 1998a och 1998b) och den andra som granskar perioden mellan 1998–2018 och avhandlar en avgörande del av den nordiska forskningen om folkhögskolan (Pastuhov, Lövgren & Nordvall, 2019) har vi en god överblick av kunskapsläget avseende forskningen. I den sistnämnda delas de olika studierna in i tre teman: historia och idéhistoria, folkhögskolan som institution, samt folkhögskolans aktörer och praktiker. Vi kan då i linje med författarna konstatera att forskningen om folkhögskolan är mycket mer begränsad än studier av andra utbildningsformer.

Med utgångspunkt från vårt eget intresse av begränsade aspekter på folkhögskoledeltagarnas betingelser och folkhögskolan vill vi understryka att författarna speciellt kommenterar några för oss viktiga fenomen. De pekar på spänningen mellan ideal och faktisk verksamhet i folkhögskolan, liksom folkhögskolans antagna idéburenhet och särart och att en del av forskningen intresserar sig för att studera just detta. Låt oss här bara ange ett par exempel på detta. Folkbildningsforskaren Bernt Gustavsson (2010:13) skriver i en sammanfattning av en större studie: ”Det är alldeles tydligt att de handlingar som

---

¹⁶ Parentetiskt ska nämnas att Statskontoret har haft en nästan sekellång uppgift när det gäller att kontrollera och tillse statens intressen avseende Sveriges folkhögskolor (se t.ex. Swensson, 1968).

utförs av lärare utmärks av det som brukar sägas vara folkhögskolans syfte och särart: humanistisk och demokratisk grundsyn.” Vi väljer att försöka knyta an till ”spänningen mellan ideal och faktisk verksamhet” i samband med våra empiriska frågeställningar och i slutsatserna. Vi gör det mot bakgrund av bland andra den ovan nämnde folkbildningsforskaren Gunnar Sundgrens granskning av folkbildningens eventuella särart avseende bidraget till demokratin. I den redan nämnda SOU 2003:94, sid. 48–49 skriver han:

”Är det då inte möjligt att hävda att svensk folkbildning har sin särart i ett specifikt bidrag till demokratin? ... finns det ganska lite som tyder på att folkbildningen verkligen lämnar ett eget, unikt bidrag av det slag som målformuleringarna förutsätter. ... Tills vidare finns det emellertid få forskningsresultat som tyder på att svensk folkbildning skulle bidra till demokratin vare sig på det traditionella sätt som målformuleringarna antyder eller i linje med senare tiders demokratitolkning.”

Låt oss dock komplettera dessa uttalanden med två lite mer försiktiga utsagor. Folkbildningsforskaren Sam Paldanius (2018:187) ställer apropå folkhögskolan och dess pedagogik frågan ”Finns det kanhända säregna pedagogiska handlingar som övriga skolformer och lärosäten kan lära något ifrån?” Ovan nämnde Gunnar Sundgren (2018:227) skriver angående bemötandet: ”Det skulle kunna tyda på att bemötandet av de studerande på folkhögskolor och i studieförbund är särskilt men det har till dags dato varit svårt att belägga.” Se där två mer försiktiga uttalanden från två sakkunniga å ena sidan. Å andra sidan använder företrädare för folkhögskolan, se till exempel Hansell Ek, Holmgren & Johansson (2018:180), begreppet särart på ett självklart sätt.

Vi återkommer till denna diskussion. Dock vågar vi dra slutsatsen att det verkar finnas påfallande lite samtida empiriska studier och mer konkreta uppgifter om det vi här specifikt intresserar oss för.

FOLKHÖGSKOLORNA OCH DERAS DELTAGARE

Genom en kraftig och med tiden accelererande tillväxt av andra utbildningsformer skulle folkhögskolorna med sina speciella förtecken kunnat få svårt att överleva men i stället har många folkhögskolor haft en god förmåga att inte bara anpassa sig till sin samtid, utan även till de dagsaktuella villkoren. Som vi redan nämnt har ett ständigt samspel men också olika syn funnits på å ena sidan satsning på bildning och medföljande traditioner och å andra sidan satsningar på kompetenshöjande utbildningar, ibland med direkt yrkesinriktning (se t.ex. Lundh Nilsson, 2010 och Nylander, 2010). Utbildningsforskaren

Staffan Larsson (2013) har därtill lyft fram att folkhögskolorna med sina specifika former, inriktningar och innehåll på ett antal punkter kommit att få en viktig pionjärroll i förhållande till hela vårt svenska utbildningsväsende.

Sammantaget har den ovan nämnda anpassningsförmågan, ibland på eget och ibland på andras initiativ (framförallt svenska statens), lett till ett alltmer diversifierat utbud av utbildning i många olika former som alltefter hand kan ändra inriktning och utformning. En effekt av de förändrade villkoren för folkhögskolorna och de utbildningar som bedrivs där är också att en minskande andel av kursdeltagarna numera bor på internat.¹⁷ Internatformen har haft en stark ställning, både rent faktiskt men också idémässigt för undervisningen, för medborgarskolningen och den demokratiska skolningen.¹⁸ Ett knappt hundratal av folkhögskolorna erbjöd internat under 2018 och då bodde enligt Folkbildningsrådet 25 procent av deltagarna på allmän kurs på internat och 31 procent på särskild kurs.

Det huvudsakliga utbudet vid landets folkhögskolor består för närvarande av långa och korta kurser samt av kulturarrangemang av olika slag. De korta kurserna är många men utgör en mycket liten andel av det totala antalet så kallade deltagarveckor. De långa kurserna, består, som redan nämnts, av det som kallas allmänna kurser. Dessa ger bland annat behörighet till fortsatta studier, antingen på gymnasie- eller högskolenivå. De långa kurserna består också av det som kallas särskilda kurser som varierar mycket till både omfång och innehåll men ibland har yrkesinriktning samt ibland inriktning mot påbyggnadsutbildningar. De särskilda kurserna är inte vad som kallas behörighetsgivande. Under vår urvalsperiod 2018 uppgick antalet deltagare i långa kurser till knappt 57 000.¹⁹ Då fanns det 156 folkhögskolor, varav drygt 100 var så kallade rörelsefolkhögskolor som drevs av ideella organisationer och övriga av offentliga huvudmän.²⁰ Utöver dessa fanns det 182 filialer ute i landet samt ytterligare några i utlandet.

Under de allra senaste åren har vi sett en tillväxt både av nya folkhögskolor men framför allt av antalet utbildningsplatser.²¹ När det gäller den svenska

---

17 Se "Folkbildningens betydelse för samhället 2018", Folkbildningsrådet 2019. Från och med 2019 har Folkbildningsrådet förändrat statistikredovisningen och den redovisade andelen boende blir då lägre (muntlig information från Tomas Östlund Folkbildningsrådet, 2021-01-13).

18 Se t.ex. Holmström-Ingwers, 1921; Odhner 1921; Burgman, 1968; Andersdotter, 2010.

19 Folkbildningsrådet årsredovisning och verksamhetsberättelse 2019.

20 Se www.folkbildningsradet.se/om-folkhogskolan/ samt Fakta om folkbildning 2019, Folkbildningsrådet.

21 Bland andra Staffan Larsson (2013) har pekat på hur höga arbetslöshetsnivåer alltsedan depressionen på 1930-talet lett till ökade satsningar på vuxenutbildning från statsmakternas sida.

folkhögskoletraditionen med sina drygt 150 år på nacken kan vi konstatera att nya folkhögskolor ständigt verkar komma till medan andra läggs ner och att det varit så redan från början, liksom att antalet elever varierat rätt starkt över tid (se t.ex. "Svenska folkhögskolan 1868–1918"; Berndtsson, 2000; Statskontoret 2018:10).

Det ska också tilläggas att många folkhögskolor har en stark förankring i det område eller bygd²² (tidigare kallade "bygdefolkhögskolor") där de finns och flera hundra tusen människor kommer i kontakt med en folkhögskola varje år. Vid en undersökning som Folkbildningsrådet genomförde 2015 visade det sig att *alla* folkhögskolor i landet hade samarbeten med lokala och regionala organisationer, påfallande ofta med många olika verksamheter men framför allt med fackliga organisationer, religiösa samfund och kulturföreningar. Det är i ett sådant här utbildningssammanhang som deltagarna i vår undersökning har bedrivit sin utbildning och som vi utgår från att de tagit intryck av.²³

Från att från allra första början ha varit en uteslutande manlig utbildningsväg tog sig kvinnorna snabbt in i folkhögskolevärlden, först genom de så kallade sommarkurserna. Kvinnorna är nu i majoritet i både de långa kurserna och de korta kurserna.²⁴ Efter hand har också ett större fokus lagts på att fånga upp utrikes födda. Redan på 1990-talet var andelen omkring 10 procent för att nu utgöra knappt hälften på allmän kurs och en knapp femtedel av deltagarna på särskild kurs (se Höjer, 1993; Folkbildningsrådets årsredovisning 2019)²⁵.

NÅGOT OM GENOMFÖRANDET AV UNDERSÖKNINGARNA

Den här studien består av två delar. Dels en så kallad *kvantitativt inriktad intervjuundersökning* där ett slumpmässigt urval av deltagare på långa kurser fick samma frågor. Undersökningen genomfördes 2019. Dels en så kallad *kvalitativt inriktad fördjupningsundersökning* där deltagare och personal på fyra strategiskt utvalda folkhögskolor intervjuades under 2020. Avsikten är att komplettera den kvantitativa ansatsen med en kvalitativ del i form av

---

22 Hembygden och hembygdsrörelsen fick under första delen av 1900-talet en central ställning inom åtskilliga svenska folkhögskolor (se t.ex. Degerman, 1968; von Essen & Åberg, 2012).

23 Se "Folkbildningens betydelse för samhället 2018", 2019.

24 År 2018 utgör andelen kvinnor i allmän kurs 54% medan männen utgör 46%, i särskild kurs utgör kvinnorna 67% och männen 33% enligt Folkbildningsrådets årsredovisning 2019.

25 Här bör det påtalas att andelen utrikes födda deltagare i allmän kurs på grundskolenivå är drygt 80%, i allmän kurs på gymnasienivå är andelen drygt 30%.

fördjupningsintervjuer, både med enskilda deltagare men också med lärare och skolledningar. Vi har därmed anlagt vad som ibland kallas en *förklarande sekventiell forskningsdesign*. Den innebär att vår kvantitativa undersökning med de data och analyser som görs följs upp av en kvalitativt inriktad undersökning som dels hjälper till att tolka men också validera dessa data och analyser.²⁶

Utöver detta har vi kompletterat intervjuansatsen med annat material för korta beskrivningar av de fyra skolorna. De frågor som ställdes i den kvantitativt inriktade undersökningen är desamma, med ett fåtal undantag, som de som ställdes i den nationella befolkningsstudien om svenskarnas medborgerliga engagemang under 2019. Avsikten är att jämföra svaren. Det här är vidare en uppföljningsstudie av den tidigare genomförda kvantitativt inriktade undersökningen från 2014 (se vidare Appendix för alla de fyra ovan nämnda undersökningarna samt bakgrundsbeskrivningar för de fyra skolorna).

I de ovan nämnda nationella befolkningsstudierna har vi försökt att fånga upp olika slags engagemang och insatser och i linje med detta har det blivit närmast självklart för oss att försöka innefatta nya uttrycksformer, både sådant som till exempel uppstår genom internet och sociala medier samt sådant som uppstår i mer lösliga nätverk. Allt detta har vi tagit med oss till folkhögskolestudien. För denna studies fördjupningsundersökning tillkom ett starkt intresse att också försöka fånga upp engagemang av olika slag inom ramen för, eller med utgångspunkt i, folkhögskolemiljön.

Men återigen, hur ser det ut med deltagarnas mer konkreta engagemang, både på och utanför skolan? Vad är viktigt när de kommer till folkhögskolan och hur utvecklas deltagarnas syn på dessa slags frågeställningar under utbildningstiden är angelägna frågor att ställa. Vilka erfarenheter får man, vilken hållning och vilka synsätt förmedlas i undervisningen, det är ytterligare några av de frågor vi vill försöka belysa. Avsikten här är att granska om och hur den här retoriken kommer till mer konkreta uttryck avseende både form och innehåll i folkhögskolans praxis och hur deltagarna uppfattar detta. En grundläggande frågeställning är förstas också om folkhögskolan med sina traditioner, mål, undervisningsformer och personal i någon mån kan utmana och kanske överskrida en del av de hinder som sannolikt funnits för att rekrytera ("dra in") deltagarna i olika slags medborgerliga engagemang?

---

26 Se t.ex. Creswell, 2017 och Denscombe, 2014.

DISPOSITION

Vi avser att i nästa kapitel – Del II – kartlägga hur deltagarnas betingelser för att vara engagerade ser ut. Vad de så att säga har med sig i ”bagaget”. I Del III har vi sedan försökt fånga något av deltagarnas egna motiv och drivkrafter. Därpå försöker vi i ett relativt omfattande avsnitt – Del IV – ringa in omfattningen och inriktningen på engagemanget. Till sist vill vi i Del V, som är ett längre avsnitt pröva om det finns vissa specifika betingelser som ”drar in” folkhögskoledeltagarna i medborgerliga aktiviteter och försöka fånga hur dessa kan se ut. I Del VI summerar vi och resonerar om resultaten.

Del II – Vilka är folkhögskoledeltagarna?

De resultat vi i de kommande tre delarna kommer att presentera bygger på den beskrivna kvantitativt inriktade delundersökningen av folkhögskoledeltagarna från 2019. Vi gör tillbakablickar på motsvarande studie från 2014 samt på data från den tidigare nämnda nationella befolkningsstudien, också den från 2019. Låt oss påminna om att de som svarat utgör ett slumpmässigt urval av alla de som gick på så kallade *långa folkhögskolekurser*, både allmän och särskild kurs under skolåret 2018/2019.²⁷

Det finns vissa begränsade uppgifter om folkhögskoledeltagares betingelser, både för de som går på allmän och de på särskild kurs. Det gäller dels när de börjar på folkhögskolan, dels vad som händer efter folkhögskolestudierna (se till exempel. Folkbildningsrådets samlade bedömningar samt uppföljningsstudier från Statistiska centralbyrån). Vi kommer att referera till sådana uppgifter vid en del tillfällen. I denna första del kommer vi dock inledningsvis att fokusera på några grundläggande uppgifter som står i fokus för vårt intresse i denna studie; alltså framför allt *sådana faktorer som vi vet brukar ha betydelse för om människor blir engagerade och gör insatser eller inte*.

Vi kommer att direkt kunna jämföra de svar som folkhögskoledeltagarna gett med uppgifter från den nationella befolkningsstudien men också med de uppgifter deltagarna lämnade i den förra studien av folkhögskoledeltagare. Framför allt kommer vi att jämföra uppgifterna med en likvärdig åldersgrupp ur befolkningen, då den så kallade medianåldern för deltagarna i folkhögskoleundersökningen är mindre än hälften mot den för deltagarna i befolkningsstudien.²⁸ Relativt ofta kommer vi också att särskilja de som går allmän och särskild kurs från varandra, då de i vissa hänseenden har ganska olika betingelser.

---

²⁷ Urval, svarsfrekvens, representativitet m.m. beskrivs mer sammanhängande i Appendix men vissa uppgifter presenteras framöver i löpande text och i fotnoter.

²⁸ Avseende likvärdig åldersgrupp, se Appendix.

NÅGRA GRUNDLÄGGANDE SOCIOEKONOMISKA BETINGELSER

Vi har redan beskrivit att det är en betydligt större andel kvinnor än män som studerar på folkhögskolornas långa kurser, det gäller också för de svarande i deltagarundersökningen från 2019²⁹. Låt oss nu titta på åldersfördelningen.

TABELL 1.

Åldersfördelning i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.³⁰

ÅLDER	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN
18-24	8	59
25-29	7	11
30-44	18	18
45-59	22	9
60-64	8	2
65-74	31	3
75-84	7	-

Folkhögskoledeltagarna är naturligtvis mycket yngre än genomsnittet i våra nationella befolkningsstudier. Som synes i tabellen utgörs majoriteten av unga människor, drygt två tredjedelar är under 29 år. Detta skiljer, som redan nämnts, markant ut undersökningsgruppen från individerna i befolkningsstudien³¹. Det är dock värt att notera att andelen unga medelålders är fler än i 2014-års deltagarundersökning och att vi nu, liksom i den undersökningen, återigen finner en mindre grupp som är över 65 år. Det är med andra ord en inte helt enhetlig åldersgrupp som går på folkhögskolornas långa kurser. Dock är medianåldern för de som svarat i deltagarundersökningen endast 23 år.³²

29 Totalt för de som går långa kurser ger det en fördelning mellan kvinnor och män på 61 respektive 39 procent. I den kvantitativt inriktade delundersökningen utgör kvinnorna 66 procent och männen 34 procent; alltså en liten övervikt av kvinnor.

30 När det gäller åldersfördelningen i den kvantitativt inriktade delundersökningen finns det en viss övervikt för de två yngsta åldersgrupperna i jämförelse med alla folkhögskoledeltagare på långa kurser (muntliga uppgifter erhållna från Tomas Östlund, statistikansvarig vid Folkbildningsrådet, 2021-02-17).

31 Här vill vi dock påpeka att medianåldern bland de svarande i befolkningsstudien är något för hög, omkring 7 år, i relation till hela befolkningen, trots att det inte ändrar något i sak här.

32 Sedan vi genomförde den förra studien 2014 har medelåldern ökat bland deltagarna på de långa kurserna. Motsvarande medianvärde för alla folkhögskolestuderande som deltar i långkurser på landets samtliga folkhögskolor är, enligt Folkbildningsrådets årsredovisning för 2019, 22 år.

Dessa uppgifter pekar mot att en lite mindre andel bland folkhögskoledeltagarna skulle vara aktiva i ideellt arbete, eftersom något färre unga vuxna i befolkningen gör ideella insatser i jämförelse med de medelålders, där de mest omfattande insatserna görs. Att det är en klar majoritet av kvinnor bland folkhögskoledeltagarna skulle också tala för att man i mindre utsträckning gör ideellt arbete, eftersom detta gäller för kvinnor i allmänhet.

Med den här åldersstrukturen är det naturligt att den grupp som dominerar är ensamstående utan barn, medan gruppen med barn kan antas vara liten. Låt oss jämföra med en likvärdig åldersgrupp i den nationella befolkningsundersökningen. Vi finner då följande:

TABELL 2.

Hushållstyp i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning, samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

HUSHÅLLSTYP	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN
Ensamstående utan barn	42	57
Ensam med barn	4	15
Sambo utan barn	31	17
Sambo med barn	20	11

Som vi ser är det rätt så stora skillnader mellan de två jämförelsegrupperna och avseende alla hushållstyper.³³ Samtidigt är den totala andel som har barn nästan exakt lika stor i båda grupperna. Andelen ensamstående med barn har dock ökat rätt så starkt i folkhögskoleundersökningen, i jämförelse med 2014-års studie. Mot bakgrund av den kunskap vi har om vilka hushållstyper som är minst respektive mest engagerade i ideellt arbete pekar detta återigen mot att folkhögskoledeltagarna borde vara mindre aktiva än genomsnittet i befolkningen. I befolkningen som helhet är nämligen ensamstående utan barn de minst aktiva medan sammanboende eller gifta med barn är de mest aktiva.

Om vi går vidare och tittar på deltagare födda i ett annat land så har 17 procent av deltagarna en sådan bakgrund. Man kan konstatera att vi den här gången, till skillnad mot i den förra deltagarundersökningen, inte bara har

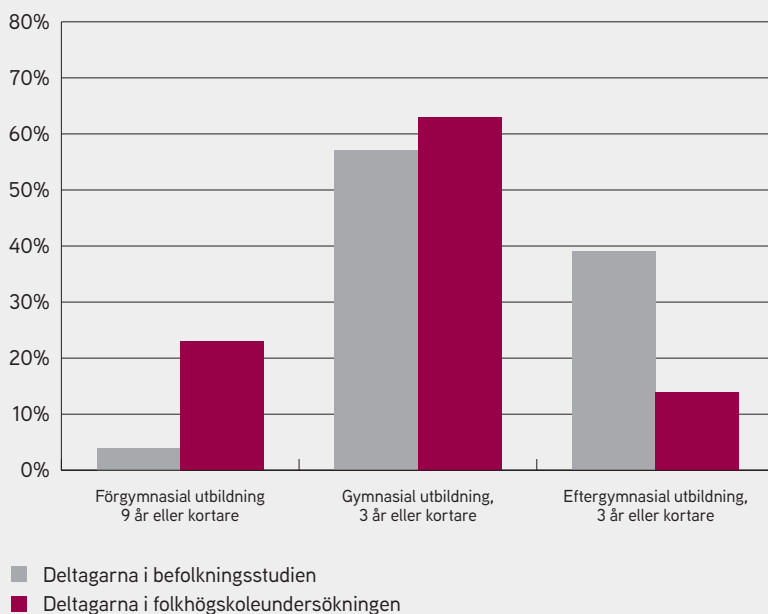
³³ Det är dock endast tendens till statistiskt signifikanta skillnader.

fått en större andel svarande i denna grupp, utan också att den är lika stor som andelen svarande som är födda i Sverige.³⁴

Eftersom ålderskillnaderna är stora och vi undersöker en grupp som sökt sig till utbildning råder det av naturliga skäl starka statistiskt signifikanta skillnader när det gäller utbildningsnivå mellan de två undersökningsgrupperna. Men när vi jämför motsvarande åldersgrupp i befolkningsstudien med folkhögskoledeltagarna finner vi fortfarande stora skillnader.

DIAGRAM 1.

Den högsta utbildningsnivån i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien med likvärdig åldersfördelning 2019, samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

Skillnaderna blir särskilt tydliga genom att nästan en fjärdedel av folkhögskoledeltagarna endast har en så kallad förgymnasial utbildningsnivå eller ännu

³⁴ Enligt Folkbildningsrådets årsredovisning 2019 utgörs en minskande andel av folkhögskoledeltagarna av personer födda i Sverige men fortfarande utgör de knappt 70 procent av alla. De resterande är därmed födda i ett annat land. De utrikes födda på långa kurser är i genomsnitt något äldre och relativt få har treårig gymnasieutbildning medan en större andel har "eftergymnasial utbildning" (se "Folkbildningens betydelse för samhället 2018").

lägre – det vill säga de flesta har endast gått ut grundskolan – samtidigt som vi också kan se att den genomsnittliga utbildningsnivån ökat något sedan 2014-års undersökning. När vi skiljer ut de som går allmän kurs finner vi att nästan varannan deltagare endast har denna förgymnasiala utbildningsnivå medan utbildningsnivån är mycket högre bland dem på särskild kurs, där var fjärde uppger att de har någon slags utbildning efter gymnasiet.³⁵

Utbildningsnivå är i våra nationella befolkningsstudier en stabil faktor som har ett starkt statistiskt samband med ideellt arbete, alltså ju högre utbildning desto mer omfattande ideellt arbete.³⁶ Detta skulle peka mot ett lägre deltagande i ideellt arbete bland folkhögskoledeltagarna.

Boendeform och inkomst har en parallell ställning med utbildning på så sätt att det är självklart att många folkhögskoledeltagare har en bräckligare och mindre stabil ställning genom att man oftast är ung och studerar vid intervjutillfället. När vi återigen jämför med en likvärdig åldersgrupp i befolkningsstudien finner vi följande när det gäller boende.

TABELL 3.

Boendeform i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

BOENDEFORM	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLE- UNDERSÖKNINGEN
Hyresrätt	30	31
Bostadsrätt	20	10
Villa, radhus	37	21
Studentlägenhet, inneboende, övrigt	13	38

Det är som förväntat stora skillnader. Vi kan konstatera att hur deltagarna bor ser exakt likadant ut här som i 2014 års studie. En observation värd att göra är att människor som bor i hus i allmänhet gör ideella insatser i större utsträckning än sådana som inte gör det, å ena sidan. Boendet blir en indirekt resurs

³⁵ Vår indelning skiljer sig en del från SCB:s och Folkbildningsrådets *registeruppgifter*. I denna tabell använder vi SCB:s indelning i något förenklad form – se "SUN 2020". Med hänsyn tagen till detta är jämförelser ändå möjliga mellan våra data och uppgifterna i Folkbildningsrådets årsredovisning 2019.

³⁶ Brady, Schlozman & Verba (2016:258, vår översättning) argumenterar dock elegant för att utbildning är: "... ett slags ombud för beredvilligheten att bli involverad i världen".

som ger tillgång till sociala arenor och ger lättare tillgång till rekryterande nätverk. Som synes i tabellen bor dock en påfallande liten andel i undersökningsgruppen på detta sätt. Å andra sidan utgör en stor andel bland deltagarna som angivit att de bor i studentlägenhet, inneboende eller övrigt (i detta fall ofta internatboende). Det sistnämnda slaget av boende kan utgöra en grogrund för ett ideellt engagemang. Sammantaget pekar ändock våra uppgifter mot ett lite lägre förväntat engagemang bland folkhögskoledeltagarna.

HÄLSA, FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR OCH TILLIT

När vi går vidare till deltagarnas hälsa har forskare visat att det i allmänhet finns ett tydligt positivt samband mellan hälsa och ideellt arbete, i meningen att ju mer ideellt arbete desto bättre hälsa. Dock tycks detta positiva samband i första hand gälla bland äldre och ger inte samma tydliga utslag bland unga i allmänhet. Möjligen skulle detta tala för att hälsan i just detta sammanhang inte skulle spela någon avgörande roll för om människor är engagerade eller inte.³⁷ Vi vill ändå, inte minst mot bakgrund av att folkhögskoledeltagarna i ökande grad verkar ha funktionsnedsättningar av olika slag, visa på hur den självskattade hälsan ser ut. Vi har mätt den genom att fråga deltagarna om hur de bedömer sitt "allmänna hälsotillstånd".

TABELL 4.

Självskattad hälsa i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

SJÄLVSKATTAD HÄLSA	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN
Mycket bra, bra	78	70
Någorlunda bra	14	25
Dåligt, mycket dåligt	7	3

Det här är inte ett förväntat resultat mot bakgrund av att så många deltagare tycks ha bekymmer av olika slag. Det är däremot en uppgift som framstod klar och tydlig redan i 2014-års undersökning. När vi lägger ihop de grupper

³⁷ Se t.ex. Lundåsen, 2005. Observera dock att vi inte alls diskuterar orsakssamband, utan enkom samband.

som mår mycket bra, bra och någorlunda bra finner vi att de utgör i stort sett samma andel i båda undersökningsgrupperna. De individer som säger sig må dåligt eller mycket dåligt är därtill få i båda grupperna. Det här är sannolikt en god signal, inte bara avseende de enskildas förutsättningar och möjligheter, utan möjligen också för potentialen att vara en engagerad medborgare – trots det ovan sagda. När vi skiljer ut de som går allmän kurs finner vi dock att andelen som mår mycket bra eller bra utgör två tredjedelar av alla medan andelen bland de på särskild kurs utgör tre av fyra. Här finner vi med andra ord en viss, om än inte stor, skillnad.³⁸

Det finns, som redan sagts, tydliga tecken på att de som numer söker sig till folkhögskola och som inte bara går kortkurser eller är tillfälligt involverade syns vara en mer utsatt grupp, ibland med rätt så omfattande angivna funktionsnedsättningar av olika slag. Detta betyder naturligtvis inte i sig en dålig eller ens sämre självskattad allmän hälsa än för andra, å ena sidan. Å den andra visar åtskilliga studier att risken är större för en sämre självskattad hälsa för människor med olika funktionsnedsättningar³⁹

Den stora omfattningen av funktionsnedsättningar bland deltagarna understryks i till exempel Folkbildningsrådets redovisningar.⁴⁰ Bland deltagarna på allmän kurs anges 35 procent ha en funktionsnedsättning av något slag och på särskild kurs 13 procent.⁴¹ Deltagare med psykisk eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning utgör de största undergrupperna och sammanlagt utgör dessa omkring 70 procent av alla så kallade registrerade funktionsnedsättningar. Hur sammansatt och komplext detta är illustreras väl i Statskontorets granskning där man visar att stödbehovet hos deltagarna har ökat och att det därmed finns ett ökande behov av ytterligare resurser samtidigt som man citerar en folkhögskolerektor som säger: ”För att få stöd behövs en diagnos. Vi skickar i väg individen för att få en diagnos, så att vi får mer pengar. Vi slår en diagnos i huvudet på dem.” (2018:10 sid 39). Men enligt deltagarnas egna uppskattningar av sitt allmänna hälsotillstånd verkar med andra ord dessa funktionsnedsättningar och möjligen andra bekymmer få ett begränsat genomslag på den självskattade hälsan.

---

38 Skillnaderna är dock inte statistiskt signifikanta.

39 Se tex Folkhälsomyndighetens ”Slutrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016”, 2016.

40 Men att deltagarna har ökade bekymmer av de här slagen beskrivs också såväl av intervjuade lärare och rektorer i den här studien (se Del IV) som av t.ex. Gustavsson, 2010.

41 Se Folkbildningsrådets årsredovisning 2019.

Självfallet kan folkhögskolemiljön i sig här spela en positiv roll för hur människor upplever sin hälsa och kan handskas med sina svårigheter. Den här enkla empiriska redovisningen av deltagarnas egna bedömningar av sin hälsa väcker ändå frågor om både under vilka omständigheter diagnoserna kommer till och folkhögskolevärldens syften med att så starkt betona deltagarnas ”registrerade funktionsdiagnoser”.⁴² Sammantaget verkar hur som helst inte deltagarnas självskattade hälsa sätta några avgörande käppar i hjulet för ett engagemang.

Den tillit som deltagarna har till människor i allmänhet, alltså till människor som man inte har någon större kännedom om, ofta kallad *den generella tilliten* är låg när vi ser till hela gruppen deltagare och jämfört med en åldersmässigt likvärdig grupp bland befolkningen. Som synes i diagrammet finns det i detta fall också skäl att dela upp deltagargruppen i de som går allmän respektive särskild kurs.

Den generella tilliten är exceptionellt låg bland dem som går allmän kurs och samtidigt hög bland dem på särskild kurs. Inte ens var femte bland dem som går allmän kurs tycker att ”man kan lita på de flesta”, medan två av tre menar att man kan göra det bland dem som går särskild kurs. Det är starka signifikanta skillnader mellan de två grupperna. Det är inga skillnader mellan män och kvinnor.

I tillitshänseende verkar vi med andra ord ha att göra med två mycket olika deltagargrupper. Vi vet från annan forskning att till exempel både ålder och utbildningsnivå har betydelse. I allmänhet leder yngre ålder och lägre utbildning till lite lägre tillit.⁴³ Detta kan bidra till de lägre talen för dem på allmän kurs och till de högre bland dem på särskild kurs. Men detta klargör inte den till synes anmärkningsvärt låga tilliten bland deltagarna på allmän kurs.

Utän att fördjupa oss i detta är det värt nämna att tillitslitteraturen är samstämmig när det gäller den generella tillitens fundamentala betydelse och positiva roll både för individer och samhällen (se t.ex. Trägårdh, Wallman Lundåsen, Wollebæk & Svedberg, 2013 för en genomgång). De flesta forskare ser också den generella tilliten som en ”seg struktur”, alltså inte något som förändras enkelt eller snabbt. Det finns skäl att i detta sammanhang tro att en relativt hög respektive mycket låg tillit kan ha betydelse i bland annat

---

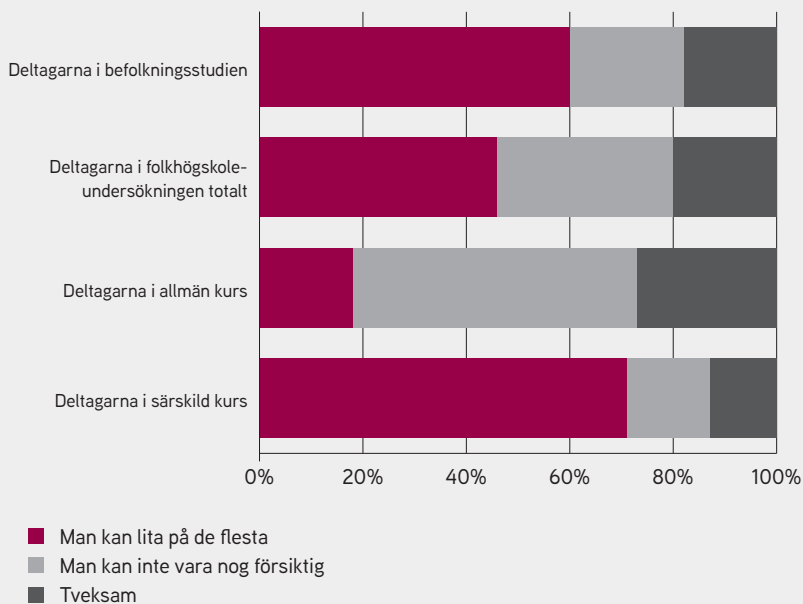
42 Vi vet att diagnoser både kan vara befriande för den enskilde och en oundgänglig förutsättning för t.ex. bättre stöd i alla skolformer, samtidigt som de kan bli stämplande och passiviserande samt tjäna helt andra intressen än den enskildes (avseende det sistnämnda se t.ex. Lapidus, 2021, DN).

43 Se t.ex. Trägårdh, Wallman Lundåsen, Wollebæk & Svedberg, 2013.

DIAGRAM 2.

Tillit i procent bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning och bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019 totalt samt uppdelat på deltagarna i allmän respektive särskild kurs.⁴⁴

motivationshänseende när det gäller engagemang. Den enskildes motivation är, som nämnts ovan, en av de centrala dimensionerna för att förklara ett ideellt engagemang. Detta bidrar möjligtvis med ännu en liten pusselbit för att förklara ett mer respektive mindre omfattande engagemang i respektive grupp. Ett indicium i denna riktning är att forskare i empiriska studier visat att det finns ett visst samband mellan hög generell tillit och att vara engagerad i ideellt arbete.⁴⁵ Vi har också visat att bland dem som aldrig gjort ideellt arbete i befolkningen i stort är tilliten i allmänhet lägre än för dem som är eller har varit engagerade i ideellt arbete⁴⁶.

⁴⁴ Som synes har vi slagit ihop de två svarsalternativen tveksam och vet ej.

⁴⁵ Trägårdh m.fl., 2013. Orsakssambandet är dock oklart.

⁴⁶ Se Svedberg, 2020.

Det finns alltså anledning tro att den mycket låga tilliten bland dem som går på allmän kurs åtminstone initialt borde kunna utgöra en återhållande faktor för medborgerligt engagemang, medan däremot den relativt höga tilliten bland dem på särskild kurs skulle kunna utgöra en positiv faktor. Vi ska återkomma till detta.

Vi har också i ovan nämnda befolkningsstudier konstaterat att det finns ett mycket starkt och stabilt samband mellan att ens föräldrar varit ideellt aktiva och att man själv blir det, allt annat lika (se t.ex. von Essen & Svedberg, 2010). När vi då tittar på folkhögskoledeltagarna pekar våra data mot att deltagarna på allmän kurs i mycket lägre grad än både de på särskild kurs liksom befolkningen i allmänhet haft föräldrar som deltagit i föreningslivet.⁴⁷ Mot bakgrund av detta samband mellan att ha haft föräldrar som varit ideellt aktiva och att själv bli engagerad och göra insatser pekar även denna faktor mot ett lägre engagemang bland deltagarna på allmän kurs.

ATT RINGA IN FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA – EN KORT KOMMENTAR

Genom upplägget på den här studien har vi direkt kunnat jämföra bakgrundsuppgifter om folkhögskoledeltagarna med en åldersmässigt likvärdig grupp ur hela befolkningen. Detta har varit verkningsfullt och har, som vi sett, givit tydliga resultat. Vi har framför allt intresserat oss för faktorer som visat sig ha betydelse för om man kommer att bli engagerad i ideellt arbete. De begränsade uppgifterna ger oss ändå en viss bild av deltagarnas villkor och levnadsförhållanden.

De uppgifter vi presenterat pekar relativt entydigt mot att deltagargruppen som helhet borde ha ett mindre engagemang och i mindre utsträckning delta i ideellt arbete än befolkningen i allmänhet. Eftersom vi dessutom ställt exakt samma frågor denna gång som för fem år sedan kan vi också tala om huruvida deltagarnas villkor verkar präglas av stabilitet eller förändringar. Vi kan då slå fast att i huvudsak verkar betingelserna för 2018-års deltagare likna de som gällde för 2014. Till sist har vi, till skillnad mot vid den förra studien, nu skiljt ut de som går allmän från de som går särskild kurs. Det visar sig vara två grupper med delvis skilda betingelser som sannolikt kommer att ge utslag i olika grad av och kanske olika typer av engagemang.

---

⁴⁷ Dock är bortfallet relativt stort avseende denna uppgift i deltagarundersökningen, varför uppgifterna bör tolkas med försiktighet.

Samtidigt har vi i inledningen uppmärksammat folkbildningens och folkhögskolans traditioner, värderingar och ideal som talar för att det skulle kunna uppstå ett visst engagemang bland folkhögskoledeltagarna, inte minst under studietiden. Här vill vi dessutom delge läsaren Folkbildningsrådets bestämda uppfattning om och vision för folkbildningen: ”Genom att verka för att perspektiv möts och att idéer utmanas bidrar folkbildningen till att skapa tillit och gemenskap. Inom folkbildningen ska avstånd mellan personer och grupper bryggas över och otraditionella möten äga rum.” (ur *Folkbildningens betydelse för samhället 2018*, 2019:9).

Vilken betydelse dessa visioner och betingelser faktiskt verkar kunna få återkommer vi till i del IV men framför allt i del V och i bokens slutsatser. Men först ska vi presentera lite uppgifter om folkhögskoledeltagares syn på utbildningen och studiemiljön, vilket kan bidra till att ytterligare klargöra förutsättningarna för ett eventuellt ideellt engagemang bland deltagarna, inte minst när det gäller motivation.

Del III – Deltagarnas syn på studierna och folkhögskolemiljön

För att få en något mer fyllig bild av folkhögskoledeltagarna och deras betingelser försökte vi också fånga in några dimensioner av deras syn på deltagandet och studierna, nämligen:

- motiven och drivkrafterna när man sökte sig till folkhögskola
- vad som blev viktigt när man väl är där
- vilka effekter utbildningen skulle kunna få.

I det nedanstående presenterar vi intervju svaren som ställdes till alla folkhögskoledeltagare och gör nu också en mer systematisk åtskillnad mellan de som går på allmän respektive särskild kurs.⁴⁸

NÅGOT OM MOTIV, FAKTISKA ERFARENHETER OCH GJORDA UPPSKATTNINGAR

Det första området rör frågan: ”*Vilka var dina motiv när du bestämde dig för att börja läsa på folkhögskola?*”. Vi kan då se att det överlägset viktigaste för de som kom att gå *allmän kurs* var att få behörighet för fortsatta studier samt att man ”ville göra något vettigt”. Långt mer än hälften uppgav också att det var viktigt att förbättra sina möjligheter på arbetsmarknaden liksom att man pekade på värdet av innehållet i utbildningen. Medan endast omkring en fjärdedel uppgav att viktiga motiv för att börja läsa på folkhögskola var att man ville få ekonomiskt bidrag eller att man blivit uppmanad av någon myndighet att söka sig till folkhögskola. Möjligheten att gå folkhögskolans långa kurser beskrivs ofta som ”en andra chans”. Denna karaktäristik synes få viss bekräftelse här.

---

⁴⁸ Undersökningsgruppen har för varje fråga fått ett antal olika alternativ och ombetts att värdera vikten av vart och ett på en skala mellan 1–5, där 1 är helt oviktigt medan 4 är viktigt och 5 mycket viktigt. Vi har i ovanstående presentation genomgående slagit ihop alternativ 4 och 5. I en faktoranalys där alla svarsalternativen inom vart och ett av frågeområdena ingått utkristalliseras ett antal dimensioner som ligger väl i linje med hur vi här argumenterar.

Utan att hårdra tolkningsmöjligheterna i de här uppgifterna vill vi ändå knyta an till folkbildningens vision av att valet att söka sig till folkhögskoleutbildning ska vara ”frivilligt” för den enskilde. Också detta synes få bekräftelse här. Förhoppningarna och visionen om att folkhögskolestudier ska öppna möjligheter för att studera vidare får ett rätt starkt bifall bland deltagarna på allmän kurs, liksom att studierna ska fylla sin traditionella funktion att stärka individens ställning på arbetsmarknaden.

För de som går på *särskild kurs* såg motiven för att börja på folkhögskola rätt så annorlunda ut. Det allra mest angelägna och det som nästan varenda deltagare angav som viktigt var innehållet i utbildningen. Därefter kom att ha något vettigt att göra. Långt under hälften angav strävan efter att förbättra sin ställning på arbetsmarknaden som ett viktigt motiv.

Det sammantagna resultatet för deltagarna från de båda inriktningarna är påfallande konsistent med det vi fann i 2014-års undersökning. Ett undantag är dock att en betydligt större andel uppger att möjligheten att få behörighet till högre studier är en viktig drivkraft. Det sistnämnda gäller naturligtvis i första hand deltagarna på allmän kurs. Den här ökningen kan möjligen kopplas till statsmaktens stora satsningar på ett utökat antal studieplatser under de allra senaste åren.

Som synes verkar vi avseende motivkretsar och drivkrafter för studier ha med rätt så distinkt skilda grupper att göra. Frågan blir då om och i så fall hur detta kommer till uttryck under själva studietiden?

Nästa fråga löd: *”När du läser på folkhögskola, vad tycker du är det viktigaste med att gå där?”*. Det är spännande uppgifter såtillvida att de olika gruppernas drivkrafter verkar ha konvergerat. Det absolut viktigaste för deltagarna i båda kursinriktningarna är att få kunskaper, detta säger fler än nio av tio är viktigt eller mycket viktigt. Detsamma gäller alternativet att få växa som människa. Omkring två tredjedelar av deltagarna i båda inriktningarna säger dessutom att möjligheten att få träffa andra är viktig eller mycket viktig. Till detta ska sägas att två tredjedelar av deltagarna på allmän kurs och hälften på särskild kurs betonar att det är viktigt att ha något att göra. Den enda tydliga åtskillnaden är att få behörighet som fortsätter att vara av stor vikt för de på allmän kurs medan det, av naturliga skäl, upptar en mindre plats för de på särskild kurs.

Det är mångfacetterade svar som intervjugruppen ger. Men svaren sammanfaller väl med folkbildningens traditionella mål och visioner, möjligen med undantag av att en så stor andel betonar vikten av att få träffa andra. Det

sistnämnda är en typ av funktion och dimension som mycket sällan lyfts fram i den samtida folkhögskolepolitiken, där en mer direkt nyttoinriktad ansats syns dominera. Däremot finns en gammal folkbildningstradition att knyta an till.

Till sist ställde vi frågan: *”På vilket sätt tror du att du blir bättre rustad genom den utbildning du får på folkhögskolan?”* i denna del av frågebatteriet. Liksom vid föregående frågeställning finner vi också här rätt stora likheter i svaren bland deltagarna i båda inriktningarna. Starkast stöd får alternativet att man blir ”bättre rustad som människa”. En klar majoritet i båda grupperna menar också att man blir ”bättre rustad som medborgare” och en majoritet att man blir bättre rustad för arbetslivet. Dock är det endast en mindre andel – en dryg tredjedel – som bedömer att man blir ”bättre rustad för föreningslivet”. En intressant iakttagelse här är att deltagarna på allmän kurs i betydligt högre grad än de på särskild kurs betonar det här med att bli bättre rustad för att delta i föreningslivet.

DELTAGARNAS MOTIV OCH DRIVKRAFTER – NÅGRA REFLEKTIONER

Det är uppenbart att sådana här frågebatterier för med sig begränsningar, inte minst genom att vi vid ett och samma tillfälle försöker få intervjupersonerna att uttala sig med tre olika tidsperspektiv i sikte – dåtid, nutid och framtid. Med detta sagt vågar vi ändå peka på de rätt så konsistenta uppfattningar, uppskattningar och förhoppningar som intervjupersonerna uttrycker när det gäller värdet av folkhögskoleutbildningen utifrån de tre olika utgångspunkterna.⁴⁹

Vi vill ännu en gång peka på vilka avgörande drivkrafter sökandet efter utbildning och kunskaper tycks vara för de som söker sig till en folkhögskoleutbildning. Ytterligare en viktig aspekt verkar vara ambitionen och som det synes förvisningen om möjligheterna att via folkhögskoleutbildning sikta på fortsatta (högre) studier, framför allt för deltagarna på allmän kurs. Många tycks dela uppfattning om det angelägna i ytterligare en dimension som verkar bli allt viktigare under utbildningen: möjligheten att mogna och växa som individ och medborgare i en folkhögskolemiljö. De båda sistnämnda aspekterna

---

⁴⁹ Med tanke på frågebatteriets utformning och i vilken turordning frågorna kommer och som vi här redovisat skulle man kunna tänka sig att synen på värdet av folkhögskolesatsningen falnade något alltefter hand men så verkar inte bli fallet.

utgör viktiga delar i ett traditionellt folkbildningsideal. Med andra ord tycks det som i inledningen beskrevs som ”folkhögskolans medborgarfostrande insats” ännu vara en realitet som ger ett avtryck hos deltagarna. De lite mer snöda eller kanske påtvingade motiv vi angivit som alternativ verkar däremot snarare utgöra undantag än regel.⁵⁰

Vi vill, trots det vi sagt, påminna om att för några av de variabler som handlar om synen på folkhögskoleutbildningen och som vi redovisat är skillnaderna på svaren ibland relativt stora mellan grupperna. Det gäller framför allt synen på utbildningens funktion och innehåll. De som går på allmän kurs betonar helt enkelt möjligheten att förbättra sin ställning på arbetsmarknaden, liksom möjligheten att läsa vidare i högre grad. Medan de på särskild kurs på motsvarande sätt betonar betydelsen av innehållet i utbildningen, liksom de specifika kunskaper man kan få. Detta framstår som logiskt med tanke på de olika betingelser som verkar gälla för de flesta som söker respektive inriktning.⁵¹ Annars är det, som vi visat, slående i vilken stor utsträckning deltagarna tycks dela motiv och erfarenheter. Sammantaget kan vi ändå säga att deltagarna i båda inriktningarna unisont bekräftar att de i första hand går på folkhögskola för att få kunskaper och för att ”växa som människa”.

Endast något fler än hälften av undersökningsgruppen tror sig bli bättre rustad för arbetslivet. Detta gällde också i undersökningen från 2014. Att rusta för arbete och arbetsliv har, jämsides med den folkbildande och medborgarskapsfostrande ambitionen, varit huvuduppgifter för Sveriges folkhögskolor på det sätt som beskrivs i inledningen på denna text. Skönjer vi här ett mönster som kan tolkas som ett utslag för de långa kursernas förändrade funktioner i samhället? Antydning om att folkhögskolan också fyller en viktig och kanske ökande roll för att människor ska finna något meningsfullt att överhuvud taget sysselsätta sig med finns också i intervjuvaren, inte minst genom att över hälften svarar jakande på frågeställningen om ”att jag har något att göra”. En stor del av deltagarna har också betonat möjligheterna att träffa andra som en viktig faktor när man går på folkhögskolan.

I ett sådant här perspektiv kanske också folkhögskolan i högre utsträckning än tidigare kommer att fylla sociala behov och ge socialt stöd till

---

50 Dessa angivna motiv/alternativ var mer bestämt: ”Jag blev uppmanad att börja på folkhögskola av arbetsförmedling, socialförvaltning eller jobbcoach” samt ”Jag ville få ekonomiskt bidrag från CSN”.

51 En faktoranalys med t-test bestyrker denna vår tolkning. Värt att påminna om är också att endast allmän men inte särskild kurs är vad som kallas behörighetsgivande.

deltagargrupper med ökande svårigheter att få fotfäste i (arbets)livet.⁵² Det här skulle också kunna anknytas till en sedan länge pågående diskussion om att för en grupp av elever är gymnasieskolan inte i första hand en utbildningsplats, utan en plats för en ordnad vardag. I samtalet om folkhögskolan synes inte denna utveckling och delvis nya betingelser vara särskilt uppmärksammas. En inte alltför långtgående slutsats skulle kunna bli att förutom att folkhögskolan kan vara en intellektuell och existentiell fristad kanske den också i högre grad blir en *social fristad*, eller till och med en slags samtida öppen asyl.

Låt oss avslutningsvis knyta an såväl till vår inledningsvis presenterade ingångshypotes som till den tidigare presenterade teoriansatsen om en civilsamhällets infrastruktur och understryka att deltagarnas ställningstaganden här – till skillnad mot bakgrundsbetingelserna – pekar mot att de, både genom sin utbildning i allmänhet och sina ökade medborgerliga färdigheter i synnerhet skulle kunna bli delaktiga i ett medborgerligt engagemang.

De två föregående avsnitten om dels deltagarnas grundläggande betingelser, dels deras syn på studierna och folkhögskolemiljön, kan ses som ett slags preludium till vilket vi nu vill foga en presentation av deltagarnas faktiska medborgerliga engagemang, såsom de beskrivit det i den kvantitativt inriktade delundersökningen.

---

52 Det finns några mindre men intresseväckande studier som avhandlar deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och pekar på detta och på risken för institutionalisering (se Hedegaard & Hugo, 2018; Hugo, Hedegaard, & Björnsell, 2019). Gunnar Sundgren, 2018:230, beskriver dessutom i ett historiskt perspektiv hur folkhögskolorna kunde fungera som "skyddade reservat" under 1930-talsdepressionen.

Del IV – Hur ser då engagemanget i och utanför föreningslivet ut?

Låt oss först avgränsa vad vi avser med ideellt arbete och ideella insatser. I den kvantitativt inriktade delundersökningen beskriver vi det så här:

”Vi är intresserade av det som brukar kallas ideellt arbete, alltså sådant arbete och sådana insatser som utförs frivilligt, oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning ofta i anslutning till en ideell organisation. Det kan också kallas för frivilligt arbete eller volontärinsatser.”

Mot bakgrund av det vi hittills presenterat vore det inte konstigt om det ideella engagemanget bland de folkhögskolestuderande skulle vara betydligt lägre och kanske annorlunda än för befolkningen i övrigt. Det borde inte minst gälla för deltagarna på allmän kurs. Men som vi sagt visade redan 2014-års studie hur anmärkningsvärt stort det ideella engagemanget ändå var totalt sett. Låt oss nu se hur det ser ut fem år senare.

OMFATTNINGEN PÅ DET IDEELLA ENGAGEMANGET

En så stor andel som 52 procent av de folkhögskolestuderande har alltså vid minst ett tillfälle under det föregående året gjort en ideell insats i en organisation, förening, klubb eller nätverk av något slag. Andelen aktiva har därmed minskat något i jämförelse med 2014-års studie.⁵³ Det gäller också antalet organisationer som deltagarna gör insatser i. Däremot kan vi konstatera att folkhögskoledeltagarna i genomsnitt gör betydligt fler insatstimmar än en åldersmässigt jämförbar grupp i befolkningen och att kvinnorna gör betydligt mer omfattande insatser än männen.

Vi kan ändå slå fast att det totala ideella engagemanget bland folkhögskoledeltagarna är omfattande, likvärdigt med befolkningen i stort och högt,

---

⁵³ Vi vill betona att andelen som vid den förra undersökningen hade gjort någon ideell insats var extremt omfattande, nämligen 58 procent.

TABELL 5.

Ideellt engagemang, andel (procent) och antal, bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

OMFATTNING PÅ IDEELLT ENGAGEMANG UNDER DET SENASTE ÅRET	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN
Andel som gjort minst en ideell insats under det senaste året	51	52
Andel män av alla som gjort minst en ideell insats under det senaste året	51	33
Andel kvinnor av alla som gjort minst en ideell insats under det senaste året	49	67
Engagerad i totalt antal organisationer under det senaste året	1,7	1,3
Antal insatstimmar per månad under det senaste året	18	17

såväl i ett skandinaviskt som övrigt internationellt perspektiv. Detta är i linje med vår inledande hypotes men är ändå anmärkningsvärt med tanke på de uppgifter vi här presenterat om deltagarna och deras betingelser. Och vi kan med fog påstå att deltagargruppen med flera mått mätt och både i absolut och relativ mening är en mycket engagerad och aktiv skara medborgare. Det verkar alltså inte heller i den här undersökningen bland folkhögskoledeltagare vara så som vi visade i Del II att de allmänna samband som finns mellan vissa betingelser och att vara engagerad och utöva vad vi kallat ett aktivt medborgaskap riktigt håller streck när vi kommer till folkhögskoledeltagare. Vår utgångspunkt och hypotes om ett omfattande engagemang, trots bräckliga individuella betingelser för rätt många, bekräftas vid den förnyade studien, fem år efter att vi genomförde den första.

DET IDEELLA ENGAGEMANGET SKILJER SIG ÅT

För ett ögonblick ska vi försöka fördjupa uppgifterna något om deltagarnas engagemang genom att jämföra med en likvärdig åldersgrupp ur den nationella befolkningsstudien samt dela upp folkhögskoledeltagarna på allmän respektive särskild kurs. Då kommer det att se ut på följande sätt.

TABELL 6.

Ideellt engagemang i andel (procent), bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning och bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen totalt samt uppdelat på deltagarna i allmän respektive särskild kurs.⁵⁴

IDEELLT ENGAGEMANG UNDER LIVET	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN TOTALT	DELTAGARNA PÅ ALLMÄN KURS	DELTAGARNA PÅ SÄRSKILD KURS
Andel som gjort minst en ideell insats under föregående år	52	52	46	57
Andel som gjort ideella insatser fem år före intervjutillfället	10	6	2	8
Andel som vid något tillfälle gjort ideella insatser men inte föregående år eller fem år före intervjutillfället	14	13	7	17

Låt oss understryka de stora likheterna mellan en likvärdig åldersgrupp i befolkningen och deltagarna på särskild kurs. Uppgifterna i tabellen pekar mot att de som går på särskild kurs är en mycket aktiv och engagerad deltagargrupp. En annan viktig iakttagelse är att en så stor andel, relativt sett, gör insatser i allmän kurs, nämligen 46 procent. Det här är viktiga uppgifter och den kanske allra viktigaste iakttagelsen är att det inte råder några dramatiska skillnader mellan deltagarna på de två inriktningarna.⁵⁵ Uppgifterna i tabellen pekar vidare mot att det är åtskilliga bland dem på allmän kurs som blivit aktiva och engagerade under studietiden. Det här i sin tur gör det troligt att deltagarnas vistelse och utbildning på folkhögskolan haft viss betydelse för engagemanget. Detta knyter an till våra inledande teoretiska resonemang och antaganden om betydelsen av en civilsamhällets infrastruktur, i det här fallet folkhögskolans, som skulle kunna initiera ideellt engagemang, inte minst bland deltagare med mer bräckliga betingelser.

⁵⁴ Alternativ 1 och 2 överlappar varandra såtillvida att alternativ 2 inte utesluter alternativ 1.

⁵⁵ Trots detta är det starka signifikanta skillnader.

HUR SER DET DÅ UT NÄR DET GÄLLER GRUPPEN SOM ALDRIG GJORT NÅGRA IDEELLA INSATSER?

TABELL 7.

Andel (procent) som aldrig gjort någon ideell insats, bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning och bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019 totalt samt bland deltagarna på allmän respektive särskild kurs 2019.

IDEELLT ENGAGEMANG UNDER LIVET	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN MED	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN TOTALT	DELTAGARNA PÅ ALLMÄN KURS	DELTAGARNA PÅ SÄRSKILD KURS
Andel som aldrig gjort någon ideell insats	26	30	45	18

Ytterligare en viktig iakttagelse är att en proportionerligt mycket stor andel av deltagarna på allmän kurs stått utanför allt ideellt engagemang och fortsätter att göra det också när de går på folkhögskola – i varje fall fram till intervjutillfället. Samtidigt är andelen bland dem på särskild kurs som aldrig gjort någon insats liten och betydligt mindre än en jämnårig grupp i befolkningen. För båda grupperna gäller dessutom att de i mycket liten utsträckning deltar i politiska aktiviteter (se kommande avsnitt). Detta förstärker bilden av deltagarna på särskild kurs som en mycket aktiv grupp när det gäller medborgerligt engagemang. När vi frågar dem som aldrig gjort några ideella insatser om varför det är på detta sätt svarar betydligt fler bland dem på allmän kurs att: ”i det sammanhang jag hör hemma är det inte vanligt att arbeta ideellt”, ”det finns inget att vinna på att göra ideella insatser” samt ”jag skulle aldrig arbeta gratis för andra” än bland dem i de andra två jämförelsegrupperna. Den vanligaste orsaken till att någon inte engagerat sig, både bland de på allmän och särskild kurs, är dock att man uppger sig inte ha haft tid. Detta kanske kan ses som en självklarhet men som är värd att påpekas och beaktas och ligger i linje med annan forskning (se Verba, Schlozman & Brady, 1995; Svedberg, 2020).

Sammanfattningsvis tycks det med andra ord finnas två stora relativt distinkta grupper bland deltagarna på allmän kurs när det gäller medborgerligt engagemang. Dels en grupp där vissa möjligen redan varit engagerade men där många verkar ”dras in” i engagemang under folkhögskoletiden. Dels en

grupp som fortsätter att stå utanför allt slags ideellt engagemang, även när de går på folkhögskolan. På särskild kurs däremot tycks det vara en begränsad grupp som står eller har stått helt vid sidan av det här slaget av aktiviteter. I ett mer teoretiskt perspektiv anar vi här konturerna av en stor grupp av folkhögskoledeltagarna som är eller har varit delaktiga i ett *aktivt medborgarskap* medan en mindre grupp möjligen endast är delaktiga i det som kallas ett *ordinärt medborgarskap*. Men låt oss vara försiktiga med att dra alltför tydliga demarkationslinjer. Det är endast olika former av mer eller mindre organiserat ideellt arbete vi här fångar upp och vi har tidigare i texten beskrivit hur den samhällsvetenskapliga forskningen sent omsider börjat observera något som betecknas som "vardagsmakare" och som i sin tur avser människor som engagerar sig i att lösa problem i vardagslivet och den närmaste omgivningen utan att vara aktiva i andra sammanhang. Kring detta har vi tyvärr inga uppgifter i den kvantitativt inriktade undersökning vi här presenterar.

ANDELEN KVINNOR OCH MÄN

Av deltagarna som gjort insatser är 66 procent kvinnor och 34 procent män. Här ser vi konturerna av en *jämställd folkhögskola* i så måtto att andelen engagerade kvinnor respektive män motsvarar könsfördelningen i vårt urval, med en liten övervikt för kvinnor. Så här såg det också ut i den förra deltagarstudien. Som vi tidigare redovisat är andelen kvinnor betydligt fler på de så kallade långa kurserna. Skillnaden mellan män och kvinnor har dessutom ökat sedan den förra undersökningen.

Som vi sett var folkhögskolan, i flera meningar än en, från början en starkt manlig bastion som kvinnorna så småningom erövrade, först med deltagande och sedan med allt större inflytande. Det finns mycket få genusinriktade studier av kvinnors deltagande i det civila samhället som skulle kunna bidra till att förklara den jämställdhet som råder bland deltagarna på landets folkhögskolor.⁵⁶ Ett viktigt undantag utgörs dock av en skandinaviskt jämförande studie av befolkningsundersökningar om medborgerligt engagemang där författarna visar på en långsam men tydlig rörelse mot könsutjämning och när forskarna tar bort engagemang i idrott gör män och kvinnor numer lika stora insatser i alla de tre skandinaviska länderna.⁵⁷ Här kan då nämnas att vi redan

---

⁵⁶ För en kort presentation av de fåtaliga alstren om genus och civilsamhälle se t.ex. Svedberg, 2020.

⁵⁷ Se Boje, Hermansen & Juul Moberg, 2019. Men prognosen om könsutjämning i alla de tre skandinaviska länderna bekräftades inte i 2019-års svenska befolkningsstudie (se von Essen, 2020).

i den förra deltagarundersökningen visade att omfattningen på ideellt engagemang i idrotten var betydligt lägre än bland befolkningen i övrigt (Svedberg & von Essen, 2015). Är det denna långsiktiga allmänna samhällsutveckling vi ser slå igenom bland folkhögskoledeltagarna? Möjligen ser vi effekten av denna utveckling på två fronter, dels att kvinnor i högre grad än män söker sig till folkhögskoleutbildning, dels att kvinnor redan tagit en mer än jämställd plats när det gäller engagemang och insatser under folkhögskoletiden. I en uppföljningsstudie av Olofsson och Germundsson från 2015 visar de att kvinnor är mer nöjda med utbildningen än männen och att den i högre grad stimulerat deras intresse för samhällsfrågor. Ett intressant faktum är också att vi i denna studie ser att bland folkhögskoledeltagarna som är födda i ett annat land är andelen kvinnor som gjort ideella insatser under det senaste året större än bland männen.

YTTERLIGARE KARAKTÄRISTIKA

Folkhögskoledeltagarna gör, som vi också ser i Tabell 7, i genomsnitt ideella insatser under ungefär lika många timmar i månaden som alla övriga. Det här betyder att man arbetar ideellt ungefär fyra timmar per vecka i genomsnitt och det är ingen försumbar insats. Däremot gör folkhögskoledeltagarna insatser i ett betydligt färre antal organisationer än vad befolkningen i övrigt gör i genomsnitt.

Vidare är andelen aktiva som allra störst bland de något äldre i deltagargruppen, alltså bland dem som är över 25 år. Det här skiljer naturligtvis ut folkhögskolegruppen från befolkningen i övrigt där den största andelen aktiva finns i åldersgruppen 40–54 år.

Allmänt kan sägas att utrikes födda generellt gör ideella insatser i något mindre utsträckning än personer som är födda i Sverige, däremot lika mycket eller mer informella insatser. Det finns anledning att betona den relativt sett stora andelen ideellt engagerade bland de utrikes födda i deltagarundersökningen, de utgör 45 procent. De här uppgifterna är i linje med data från den förra folkhögskoleundersökningen, liksom med de få studier som finns att jämföra med (se till exempel Kassman, 2020, för en genomgång).

Andelen som också är medlemmar i den organisation där de gör en insats är 59 procent. Det är en avsevärd minskning i jämförelse med den förra undersökningen men också något färre än bland motsvarande åldersgrupp i befolkningen i stort. Om man skiljer ut allmän och särskild kurs finner vi dessutom att bland deltagarna i allmän kurs är inte ens hälften av dem som gör en

insats medlemmar i den förening man engagerat sig i, medan denna andel i särskild kurs är två tredjedelar. Här framstår återigen likheterna mellan deltagarna på särskild kurs och de jämnåriga i befolkningen tydligt, medan deltagarna på allmän kurs uppvisar ett lite annat mönster. De här uppgifterna kan å ena sidan peka mot ett mer tillfälligt engagemang, kanske bara under folkhögskoletiden, men med viss sannolikhet pekar det också på en rörelse där engagemanget bland deltagarna till en del tar sig andra former än tidigare. Möjligtvis är dessa förändringar också ett tecken på att den svenska folkrörelse- och medlemsmodellen håller på att tappa sitt tidigare så fasta grepp om både folkhögskolan och dess deltagare. En tendens till en sådan här utveckling ser vi också bland befolkningen i stort, liksom i våra skandinaviska grannländer (von Essen, 2020; Skov Henriksen, Strømsnes & Svedberg, 2019).

ATT VÄRDERA DET EGNA IDEELLA ARBETET OCH ATT GÖRA TILLFÄLLIGA INSATSER

I anslutning till frågebatteriet om man gjort ideellt arbete ställde vi i deltagarundersökningen också en fråga till alla dem som varit engagerade som löd: ”Vad tycker du att ditt ideella arbete är värt?”. En tredjedel av deltagarna på allmän kurs menade att det ideella arbete man gjort var värt ”lika mycket som ett motsvarande lönearbete eller mer”. En lika stor andel svarar ”en del men inte lika mycket som ett motsvarande lönearbete”. Medan motsvarande andelar på särskild kurs är knappt hälften av deltagarna respektive en femtedel. Det här ger en antydning om att deltagarna på allmän kurs tycks värdera sina ideella insatser lite lägre än de på särskild kurs.

I avslutningen på intervjuformulärets många olika frågor om ett eventuellt ideellt engagemang ställde vi också i såväl befolknings- som i folkhögskoleundersökningen en tilläggsfråga som löd så här:

”Utöver det ideella arbete vi redan frågar om undrar vi om du varit volontär eller gjort insatser vid en särskild händelse, t.ex. hjälpt till vid en skogsbrand, letat efter någon som försvunnit eller hjälpt flyktingar som just kommit till Sverige, m.m.?”

Bland människor i motsvarande åldrar i befolkningen uppger 12 procent att de gjort minst en sådan insats. Bland deltagarna på allmän kurs är motsvarande andel 9 procent och bland de på särskild kurs 18 procent. Andelen på särskild kurs är med andra ord dubbelt så stor som bland de på allmän kurs och dessutom betydligt större än bland motsvarande grupp i befolkningen. Detta pekar återigen på skillnader mellan deltagarna i de olika inriktningarna

när det gäller medborgerligt engagemang och att deltagarna på särskild kurs, i alla fall i vissa hänseenden, är en ovanligt engagerad grupp, vilka vi än jämför med.

VAR GÖR DELTAGARNA INSATSER?

Vi ska nu gå vidare och se på var deltagarna är aktiva, vad de gör, hur det direkt politiska engagemanget ser ut samt hur deltagarna betraktar och värde-erar ett medborgerligt engagemang. Mönstren mellan befolkningen i stort och folkhögskoledeltagarna skiljer sig, som vi ska se, ibland åt, både när det gäller var man engagerar sig och vad man gör mer konkret.

DIAGRAM 3.

Andel (procent) som gör insatser i olika organisationskategorier bland deltagarna i befolkningsstudien med likvärdig åldersfördelning 2019 samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

De organisationskategorier som nämns här bygger på en indelning som fångar upp 34 organisationstyper i 11 olika kategorier.⁵⁸

⁵⁸ Den mer specifika indelningen återges i Appendix. Indelningen bygger på en analytiskt orienterad ansats men mot denna kan naturligtvis invändningar anföras.

FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNAS ENGAGEMANG SKILJER SIG ÅT FRÅN ANDRAS

De flesta insatserna gör folkhögskoledeltagarna, som vi ser, i organisationer med social, religiös och politisk rörelseinriktning. Därpå kommer insatser i fritids- och idrottsorganisationer, i kultur- samt intresse- och fackliga organisationer. Det här skiljer sig, som vi ser, en hel del från hur det ser ut bland en likvärdig åldersgrupp i befolkningen. Det är statistiskt signifikanta skillnader när det gäller engagemanget i religiösa organisationer och kulturföreningar mellan deltagarna och en likvärdig åldersgrupp i befolkningen.

Vi kan se dessa inriktningar på engagemanget som uttryck för en vital folkhögskoletradition med gamla anor. I denna tradition har ett humanitärt, socialt, religiöst, politiskt och kulturinriktat engagemang hållits högt och varit livaktigt. Inte minst det sistnämnda verkar ske både i traditionella organisationssammanhang och nya former och med nya uttryck. En ansenlig del av detta tycks ske i lokala grupper och kring lokala initiativ.

Av helt central betydelse i detta sammanhang är dock det vi tidigare beskrivit, nämligen att en stor majoritet av folkhögskolorna har en ideell huvudman med en viss idémässig inriktning som sätter sin prägel på folkhögskolan. Detta gäller inte minst för de folkhögskolor som har en anknytning till en religiös eller politisk huvudman eller till en social rörelse av något slag. Två betingelser kan antas få betydelse, dels antar vi att huvudmän med en tydlig idémässig inriktning kommer att påverka vilket slags engagemang som uppmuntras, dels kommer vissa folkhögskolor att dra till sig deltagare med likartade intressen.⁵⁹ En del folkhögskolor kan också ha en så kallad särskild profil och det kan gälla för folkhögskolor med både ideella och offentliga huvudmän. Exempel på detta är sådana folkhögskolor som har inriktning mot fritid eller kultur. Allt det här kan antas få betydelse när det gäller deltagarnas engagemang.

Andelen som gjort ideella insatser i ett religiöst sammanhang är, som vi ser, jämförelsevis mycket hög. Det är betydligt fler kvinnor än män, liksom fler bland de yngsta som är aktiva. I den längre traditionen har en del folkhögskolor haft en direkt religiös anknytning men framför allt är många

---

⁵⁹ von Essen & Åberg, 2012:22 gör följande beskrivning: "Huvudmannen kan exempelvis vara stiftelser som omfattar en eller flera organisationer. En folkhögskoleförening som huvudman kan också bestå av ett antal organisationer, men både folkhögskoleföreningar och garantiföreningar kan även bestå av individuella medlemmar, eller en kombination av organisationer och individer osv."

folkhögskolor väl förankrade i en *lokal omgivning* där både Svenska kyrkan och andra trosinriktningar finns närvarande. Det finns med andra ord en uppbyggd stabil infrastruktur för religiöst anknutna aktiviteter och möjligheter till engagemang vid eller i nära anknytning till vissa folkhögskolor. Men det här omfattande engagemanget kan naturligtvis också påverkas av att det är specifika individer med öppenhet för religiösa frågor som söker sig till folkhögskolevärlden.

Det är dock värt att understryka att på vår fråga om religionstillhörighet är det nästan inga skillnader alls mellan de svarande i samma åldersgrupper i befolkningsstudien och bland folkhögskoledeltagarna när det kommer till alternativet att anse sig inte ha någon religionstillhörighet alls. Hälften av båda grupperna svarar jakande på detta alternativ. Trots dessa likartade svar uppger en mycket större andel bland folkhögskoledeltagarna att de deltar i "gudstjänster, andakter, böner eller liknande".⁶⁰ Utöver de som gör insatser i en religiös organisation verkar det med andra ord finnas en grupp som inte alls är engagerad i religiöst inriktade organisationer men deltar i religiöst inriktade aktiviteter. Vi har anledning tro att detta har en koppling till den ovan beskrivna lokala folkhögskolevärlden med starka band till lokalsamhället. Det är samtidigt viktigt att påpeka att gruppen utrikes födda deltagare inte tycks påverka detta faktum; det religiöst orienterade engagemanget bland de utrikesfödda folkhögskoledeltagarna tycks nämligen vara mycket litet.

Det vi här presenterat bestyrker vårt teoretiska antagande om betydelsen av det organiserade civilsamhällets efterfrågan, i det här fallet folkhögskolan som både har en infrastruktur för men också uppmuntrar och efterfrågar engagemang, sannolikt mer av vissa slag än andra.

Vidare kan vi, liksom vid den förra studien, konstatera att intresset för det mest omfattande engagemanget bland befolkningen i allmänhet, nämligen idrott, är begränsat bland folkhögskoledeltagarna. Till en del kan detta ha att göra med att kvinnor dominerar bland de aktiva i undersökningsgruppen och de är i allmänhet mindre engagerade i idrott. Det mer begränsade intresset gäller framför allt deltagarna på allmän kurs. Låt oss dock inte glömma att idrott och friluftsliv ändå kan spela en viktig roll i folkhögskolans värld.

Det finns en tradition i folkhögskolevärlden där man satsat mycket på kulturutbildningar, lokal kultur och kulturevenemang. Andelen i

---

60 Frågan löd: "Hur ofta brukar du delta i gudstjänster, andakter, böner eller liknande, med undantag för högtider som t.ex. fasta, konfirmation, bröllop, begravningar och dop?"

undersökningsgruppen som gör insatser i kultur-, musik-, dans- och teater-sammanhang är närmast dubbelt så stor som för motsvarande åldersgrupp i befolkningen. Könsskillnaderna är mycket små och det är bland de yngre som det stora engagemanget tycks finnas. Kulturengagemanget är i huvudsak knutet till deltagarna på särskild kurs.

En andra grupp av organisationer där det görs rätt så stora insatser är bland dem vi kallar intresseorganisationer och fackliga organisationer. Där ingår bland andra organisationer för personer med funktionsnedsättningar, studerandeföreningar samt fackföreningar. Framför allt i de två första är engagemanget rätt så omfattande och mycket större än bland befolkningen i sin helhet. Till en del är det här förmodligen en naturlig konsekvens av betingelser som folkhögskolegruppen lever under och som vi tidigare diskuterat i Del II men också beroende på målmedvetna satsningar inom folkhögskolevärlden.

Låt oss också säga något om den diffusa kategorin ”insatser utanför civilsamhället”. Där ingår ideella insatser som organiseras av offentlig sektor, företag eller av ett nätverk som inte har formen av en organisation. Insatser i sådana här former är som vi ser inte ovanliga och i första hand är ett engagemang i nätverk vanligare bland folkhögskoledeltagarna än bland befolkningen i stort. Möjligen är detta också uttryck för en vilja att kanalisera engagemang inte bara i utan också utanför de traditionella tillvägagångssätten.

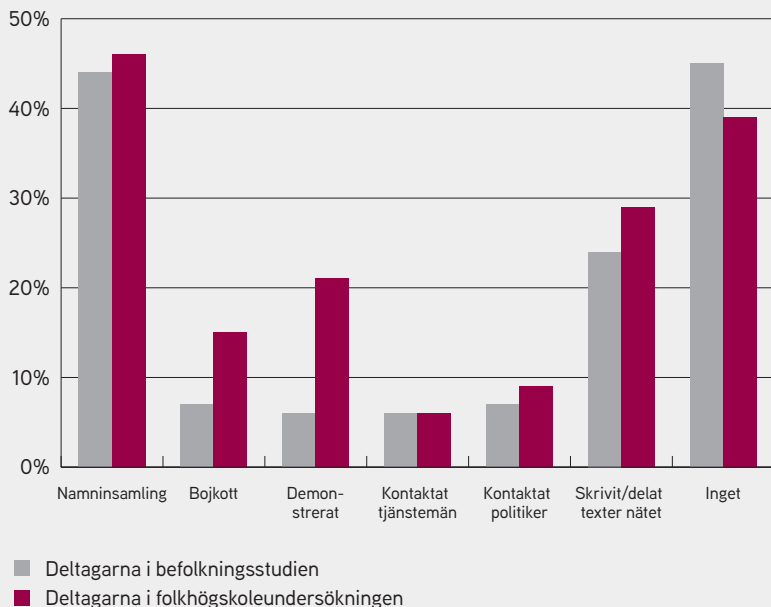
DET POLITISKT INRIKTADE ENGAGEMANGET

I den ovanstående tabellen kunde vi se att andelen folkhögskoledeltagare som gjort insatser inom organisationskategorin ”sociala rörelser och politik” var relativt omfattande och större än bland en likvärdig åldersgrupp i befolkningen. Insatser i politiska partier är visserligen lika fåtaliga bland folkhögskoledeltagarna som för resten av befolkningen, närmare bestämt 4 procent. Utvecklingen i Sverige har varit komplex under senare årtionden, å ena sidan har medlemskap och engagemang i anslutning till de politiska partierna med rikstäckning minskat dramatiskt och i ett lite längre perspektiv är det anmärkningsvärt lågt, men å andra sidan har det politiska engagemanget och intresset för att påverka varit relativt omfattande och stabilt i samhället i stort (se till exempel SCB, 2018).

Om vi för ett ögonblick vänder blicken från direkta insatser och i stället tittar på politiskt engagemang i en lite vidare mening finner vi följande:

DIAGRAM 4.

Andel (procent) som engagerat sig eller deltagit i politisk aktivitet, alternativt försökt påverka bland deltagarna i befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

Som synes är folkhögskoledeltagarna en engagerad grupp. Efter namninsamling är ett politiskt inriktat engagemang över nätet det som engagerat flest. De något äldre på allmän kurs och de något yngre på särskild kurs – alltså de i åldersgruppen 25–30 år – utmärker sig med det mest omfattande nätengagemanget. Som man möjligen kunnat ana av den tidigare redovisningen har undersökningsgruppen i starkt signifikant högre utsträckning än en åldersmässigt likvärdig grupp i befolkningen deltagit i demonstrationer och bojkotter under det senaste året. Medan skillnaderna när det gäller att påverka något sammanhang genom att kontakta en politiker eller tjänsteman är små.

Sammantaget pekar dessa uppgifter mot att folkhögskolemiljön utgör *en mylla för samhällsengagemang* och att en ansevärd del av folkhögskoledeltagarna i sig är eller blir en grupp aktiva handlingsinriktade medborgare å ena sidan. Å andra sidan ser vi att både i jämförelsegruppen och bland folkhögskoledeltagarna har åtskilliga inte gjort något alls. Visserligen är gruppen

mindre än bland en åldersmässigt likvärdig grupp i befolkningen men att inte skillnaderna mellan de två grupperna är större är möjligen ännu ett indicium på folkhögskolemiljöns begränsade inflytande, trots allt.

Bland dem som inte gjort något, alltså inget av de ovan nämnda alternativen, är det stora skillnader mellan de som går allmän respektive särskild kurs. Det är, liksom när det gällde ideellt engagemang, mycket vanligare att inte ha gjort något alls bland deltagarna på allmän kurs. Deltagarna på särskild kurs utmärker sig genom att i mycket högre grad ha engagerat sig, framför allt i jämförelse med deltagarna på allmän kurs men också i jämförelse med en likvärdig åldersgrupp i befolkningen.

Vid en jämförelse mellan folkhögskoledeltagarna och deltagarna i den nationella befolkningsstudien framträder ett tydligt och intressant drag. Folkhögskoledeltagarna som har varit engagerade i idrotts-, boende- och fritidsorganisationer har i långt högre grad också deltagit i de slags politiska aktiviteter som vi här beskrivit, än motsvarande grupp i befolkningsundersökningen. Det är värt att understryka att dessa skillnader kvarstår även efter det att vi korrigerat för åldersskillnader mellan deltagarna i befolknings- respektive folkhögskoledeltagarstudien.⁶¹ Samtidigt är det så att bland de deltagare som aldrig gjort några ideella insatser så är det en mycket liten andel som deltagit i några politiska aktiviteter.

Sammanfattningsvis har vi fog för att påstå att folkhögskoledeltagarna inte bara skiljer sig från deltagarna i befolkningsstudien genom sin mer omfattande politiska aktivism utan också genom att i högre grad kombinera traditionellt "apolitiskt" engagemang i föreningsliv med politisk aktivism. Detta ligger dock i linje med vad till exempel Verba, Schlozman och Brady (1995) fann i sina studier av den amerikanska befolkningen.⁶²

I teoretiska termer vågar vi återigen tala om betydelsen av det civila samhällets infrastruktur och dess effekter. Det omfattande engagemang som vi ser ger stöd för ett sådant resonemang. Sammanfattningsvis och återigen kan vi med visst eftertryck understryka att folkhögskoledeltagarna inte bara är ovanligt aktiva utan också att deras engagemang till ganska stor del skiljer sig mot den övriga befolkningens. Utifrån våra data vågar vi uppskatta att omkring hälften av deltagarna är utövare av ett *aktivt medborgarskap*. Vi anar

---

61 Detta påpekande bör göras då politisk aktivitet av de slag vi här diskuterar är starkt förknippat med unga människor.

62 Men också vad t.ex. Henriksen & Svedberg (2010) argumenterat för avseende det skandinaviska ideella engagemanget.

även konturerna av ett annat sorts medborgarskap, nämligen det vi kallat ett *aktivistiskt medborgarskap*, alltså ett medborgarskap som i högre grad avser att vara samhällsförändrande.

VILKA SLAGS INSATSER GÖR FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA?

Men vad gör då folkhögskoledeltagarna när de utför sina insatser och skiljer sig dessa åt mot den aktiva befolkningen i övrigt?

TABELL 8.

Utförda uppgifter i andel (procent) bland deltagarna i befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

UPPGIFTER	DELTAGARE I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLEUNDERSÖKNINGEN
Administration eller andra praktiska insatser	36	31
Övergripande ledaransvar eller aktivitetsledarskap	33	33
Direkta hjälpinsatser för enskilda eller grupper	7	11
Kommunikation, information, opinionsbildning eller andra utåtriktade aktioner	9	15
Styrelseuppdrag	22	17
Penninginsamling	8	5
Utbildning	12	20
Annat	18	18

Vi kan se att folkhögskoledeltagarna i högre utsträckning än jämnåriga i befolkningen i övrigt utför ett praktiskt konkret inriktat arbete, där utbildning, kommunikation, information, opinionsbildning och direkta hjälpinsatser ingår. En vanlig insats, för båda grupperna, är också att syssla med administration eller direkt praktiska insatser som e-post-utskick, städning etcetera. Att en så stor andel i båda grupperna är involverade i administrativa uppgifter beror i sin tur på att svenskt föreningsväsende i stor utsträckning präglas av en folkrörelsetradition. I denna tradition görs en dominerande andel av alla insatser av de ideellt verksamma och inte av anställda. En omfattande

insats för båda grupperna är att utföra någon form av ledarskap och ha ledaransvar.

”Utbildning, kommunikation, information och opinionsbildning” är som nämnts relativt omfattande insatser, inte minst i jämförelse med den övriga befolkningen. Dessa uppgifter illustrerar möjligen en allmän utvecklingstendens såväl i det civila samhällets organisationer som i de uppgifter som utförs. Betydligt större vikt än tidigare läggs vid utbildning, kommunikation, information och opinionsbildning. Dessa samtidstrender tycks slå igenom starkt bland folkhögskoledeltagarna och de uppgifter de utför.

SYNEN PÅ IDEELLT ARBETE OCH DESS BETYDELSE

Till sist vill vi också redovisa resultatet av ett batteri av frågor som är avsedda att fånga upp hur människor värderar frivilligt eller ideellt arbete i sig men också hur man ser på det och på dess plats i ett större samhällssammanhang.

TABELL 9.

Syn på ideellt arbete i i sig, dess betydelse och roll för samhället i andel (procent) bland deltagarna i befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning samt bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019.

ATTITYDFRÅGOR	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	DELTAGARNA I FOLKHÖGSKOLE- UNDERSÖKNINGEN
Ideellt aktiva ger något annat än det som avlönad professionell personal erbjuder, t.ex. ett annat slags engagemang och livserfarenhet	65	63
Om stat, kommun och landsting tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas behov av ideellt arbete	31	31
Alla har en moralisk skyldighet att göra ideellt arbete någon gång i sitt liv	33	44
Ideellt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	9	13
Engagemang i ideellt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	86	75

Först och främst kan vi konstatera att skillnaderna i svaren mellan en åldersmässigt jämförbar grupp i befolkningen och folkhögskoledeltagarna är

relativt små och det verkar finnas ett starkt uttalat stöd från båda grupperna för det ideella arbetets egenvärde, liksom för att ideellt arbete bidrar till att människor kan få en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle. Att var och en skulle ha en moralisk skyldighet att utföra ideellt arbete får däremot ett mycket mer begränsat stöd. Här skiljer sig dock folkhögskoledeltagarna åt på ett intressant sätt, då det är en betydligt större andel bland de på allmän kurs som instämmer i detta påstående än bland de som går särskild kurs. Det kan synas paradoxalt men skulle möjligen kunna vara uttryck för det nymornade engagemang vi visat på bland deltagarna på allmän kurs. Sammantaget pekar ändå uppgifterna kring det moraliska ansvaret mot en folkrörelsetradition som sviktar, inte minst bland yngre människor (se också von Essen, 2020). Vid sidan av det ovan nämnda kan vi konstatera att skillnaderna mellan deltagarna på allmän och särskild kurs är små när det gäller övriga frågeställningar.

Samtidigt svarar nästan en tredjedel av båda grupperna i tabellen jakande på påståendet: ”Om stat, kommun och regioner/landsting tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas behov av ideellt arbete”. Detta ger ett aningen motsäggelsefullt intryck hos såväl medborgarna i allmänhet som hos folkhögskoledeltagarna.⁶³ En möjlig förklaring är att de intervjuade kopplar ihop den mer allmänna frågan om samspelet mellan det offentliga ansvar och det ideella arbetet med den ständigt aktuella debatten om den offentligt finansierade välfärdens räckvidd och begränsningar. Detta antagande i sin tur bygger på ett underliggande antagande om att de intervjuade inte är benägna eller skulle vilja stödja en utveckling där professionella insatser inom till exempel vård och omsorg ersätts med ideella insatser.

ATT GÖRA INFORMELLA INSATSER OCH ATT GE PENGAR

För att täcka in lite mer av det medborgerliga engagemanget än ideella insatser och politiskt engagemang har vi också frågat både befolkningen i stort och folkhögskoledeltagarna om de utöver det vi redovisat också gjort så kallade informella insatser och om de givit pengar till vad som ibland kallas ”allmännyttiga ändamål”. Vi vill betona att informella insatser i stor utsträckning kan antas ta sin utgångspunkt och genereras på delvis andra sociala arenor,

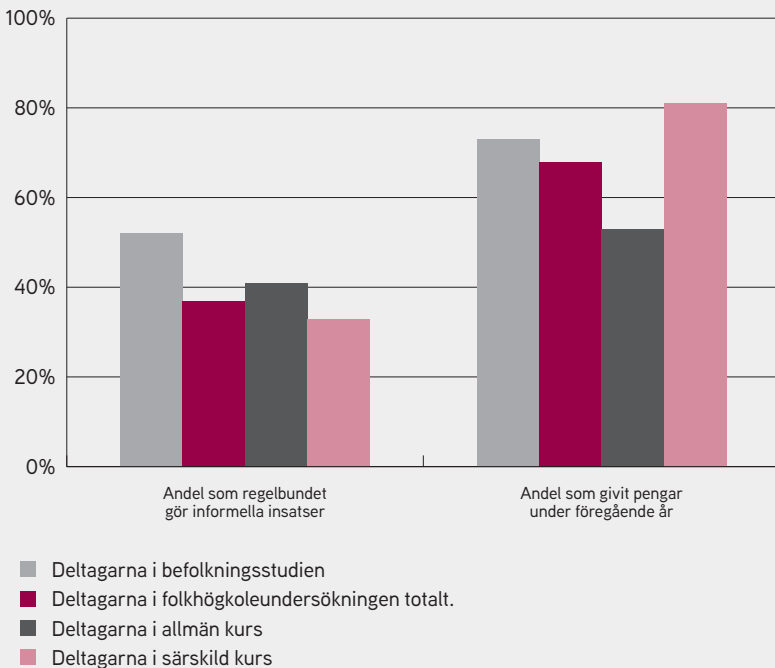
---

⁶³ Denna motsägelse skulle kunna ha metodologiska kopplingar, det vill säga att frågorna är oklara och mångtydiga. Men instrumentet är väl utprovat både nationellt och internationellt och en faktoranalys ger stöd för att vi här har att göra med två distinkta dimensioner.

utformas på andra premisser och delvis ha andra målsättningar än organiserade ideella insatser (se Jeppsson Grassman & Svedberg 1999:125). Till en del kan detta också sägas gälla för givandet av pengar. Dock pekar den samtida forskningen mot att det finns en *komplementaritet*, snarare än utbytbarhet, alltså att olika former av medborgerligt engagemang ömsesidigt verkar kunna förstärka varandra (se Jegermalm, 2020; Vamstad, 2020).

DIAGRAM 5.

Andel (procent) som gör regelbundna informella insatser samt ger pengar bland deltagarna i befolkningsstudien 2019 med likvärdig åldersfördelning och bland deltagarna i folkhögskoleundersökningen 2019 totalt samt bland deltagarna i allmän respektive särskild kurs.

De intervjuade fick följande information om vad vi avser med informella insatser och informellt hjälparbete:

”Med detta avses att man oavlönat, eller mot ringa ersättning, hjälper till exempel släktingar, grannar, vänner eller arbetskamrater med sådant de inte klarar själva.”

Till detta görs ett tillägg: ”till exempel skjutsning, matinköp, trädgårdsarbete, städning, tillsyn, passning, omvårdnad eller annan hjälp.” Frågan avser endast personer som den svarande inte bor med. Vi intresserar oss också för om någon gjort *regelbundna* informella insatser. Vi gör det dels mot bakgrund av att det är svårt att definiera, avgränsa och mäta vad en tillfällig hjälpinsats, dels då forskningen i huvudsak varit intresserad av insatser som varit någorlunda regelbundna (se Jeppsson Grassman & Svedberg, 1999; 2007).

Som vi ser är det vissa men inga signifikanta skillnader mellan å ena sidan befolkningen i samma ålder och å den andra sidan folkhögskoledeltagarna när det gäller att göra informella insatser. Färre folkhögskoledeltagare gör helt enkelt regelbundet informella insatser. Det är också en lite större andel av deltagarna på allmän kurs som gör sådana här slags insatser än bland dem på särskild kurs. Det sistnämnda går på tvärs mot de tidigare redovisade typerna av engagemang men ligger i linje med vad som till exempel verkar gälla för många i den grupp som aldrig gjort några ideella insatser (se Svedberg, 2020). Vi har tidigare beskrivit sådana här slags informella insatser som en del i det som kallats ett ordinärt medborgarskap. Låt oss påminna läsaren om att en del av deltagarna, framför allt på särskild kurs, befinner sig i en särskild position när de bor på internat i stället för i sin vanliga hemmiljö, där mycket av de informella insatserna kan tänkas ske.

Tittar vi lite närmare på hur det informella engagemanget samspelar med ideellt engagemang finner vi att fördelningen i gruppen med likvärdig åldersfördelning i den nationella befolkningsstudien när det gäller de som endast gör ideella insatser, de som endast gör informella insatser, de som gör både och samt slutligen de som inte gör något av detta blir någorlunda jämn. När vi jämför de sistnämnda uppgifterna med 2014-års deltagarundersökning kan vi konstatera att fördelningen är påfallande stabil. Fördelningen bland deltagarna på allmän respektive särskild kurs är dessutom väldigt lika, med ett undantag och det är att andelen på särskild kurs som endast gör informella insatser är mycket mindre än bland deltagarna på allmän kurs. Också fördelningen mellan män och kvinnor är påfallande likartad. Sammanfattningsvis är det mest slående de stora likheterna mellan befolkningen i stort och deltagarna.

När det gäller att ha givit pengar till något ”välgörande ändamål” under föregående år ser vi att skillnaden mellan folkhögskoledeltagarna och en likvärdig åldersgrupp i befolkningen är påfallande liten, medan det är starkt signifikanta skillnader mellan deltagarna på allmän respektive särskild kurs. Återigen ett indicium på att de två folkhögskolegrupperna till dels engagerar

sig och uppträder på ganska olika sätt men en sådan här uppgift påminner oss också om att en del av deltagarna i allmän kurs antagligen lever under andra sociala och ekonomiska betingelser än åtskilliga av deltagarna på särskild kurs. Vi har tidigare refererat till Verba, Schlozman och Brady (1995) som konstaterar att ibland handlar det om att man ”kan inte”, eftersom det inte finns resurser.

Trots vissa likheter, ser vi möjligen konturerna till två rätt olika handlingsmönster, där å ena sidan en hel del av deltagarna på allmän kurs gör informella insatser relaterade till sin närmaste omgivning men i lägre grad riktar sitt intresse ut mot den övriga världen. Å andra sidan deltagarna på särskild kurs som i rätt låg grad gör informella insatser för sin närmaste omgivning men i mycket hög grad, relativt deras ålder, gör ideella insatser och ger pengar till mer abstrakta och ”fjärran” ändamål.

ATT STATISTISKT FÖRSÖKA KOMMA ETT STEG VIDARE OCH DISKUTERA SAMBAND

Vi ska försöka att statistiskt komma ett steg vidare.⁶⁴ I de föregående delarna har vi betonat och visat på att det finns *allmänna samband* mellan *att vara engagerad och göra ideella insatser* och ett antal enskilda *faktorer*. För att granska hur samspelet och påverkan ser ut mellan de olika faktorerna för folkhögskoledeltagarna kan så kallade binära logistiska regressionsanalyser användas. Sådana analyser syftar till att mäta vilken betydelse varje variabel för sig har vid kontroll av övriga variabler.

Men låt oss först säga något om hur det ser ut i befolkningen i allmänhet. Sett över tid finns ett stabilt positivt samband när det gäller utbildning, kön, informella insatser, att ingå i informella nätverk samt att vara sammanboende och att göra ideella insatser (von Essen, 2020). I vår statistiska ansats återvänder vi till den tidigare presenterade teoretiskt grundade CVM-modellen och söker därför utifrån dimensionerna resurser, motivation och tillgång till rekryterande nätverk samt ”medborgerliga färdigheter” faktorer som kan tänkas påverka om man blir ideellt engagerad eller inte. Mot bakgrund av detta inkluderas i ett första steg variablerna: kön, ålder, född i annat land, utbildning, boendeform, boendeort, hushållstyp, tillit, hälsa samt deltagande på

---

64 Inför denna bearbetning slår vi ihop data från 2014 med 2019 års folkhögskoledeltagarundersökningar. Detta görs endast där vi har exakt likadana frågor och svarsalternativ. Avsikten är dels att få till stånd ett lite stabilare underlag, dels att fånga eventuella förändringar över tid.

allmän eller särskild kurs. I ett andra steg introduceras variabler som har att göra med den enskildes attityder, värderingar och syn på ideellt arbete. I ett tredje steg tillförs tillhörighet till eller flera informella nätverk. Vi har först tittat på utfallet för hela deltagargruppen och därpå har vi skiljt de som går på allmän respektive särskild kurs åt.

Den här ansatsen med en binär logistisk regressionsanalys som inbegriper alla de ovan angivna faktorerna ger ett litet fåtal tydliga utfall och är inte entydigt i linje med resultaten för befolkningen i övrigt. Det här gäller både för undersökningsgruppen i sin helhet och för deltagarna i respektive kursinriktning.

Vi vet alltså att kön är en särskiljande variabel i de nationella befolkningsundersökningarna. Med andra ord att män i högre utsträckning gör ideellt arbete än kvinnor. Denna faktor får däremot inte något tydligt genomslag bland folkhögskoledeltagarna. Könsdimensionen har därmed inte alls samma betydelse bland de folkhögskolestuderande som den har bland befolkningen i stort. Vidare fanns det ett starkt samband mellan högre utbildning och ideellt arbete i de nationella undersökningarna. Denna faktor ger ett visst utslag bland folkhögskoledeltagarna som visserligen är statistiskt signifikant men inte så starkt som vi kanske kunde förvänta oss och det är i första hand bland deltagarna på särskild kurs som det slår igenom. Låt oss återvända till ett citat från forskarna Brady, Schlozman & Verba, (2016:258, vår översättning) som i stället för att se utbildning som en entydig nivåfråga ser utbildningsfaktorn som: "... ett slags ombud för beredvilligheten att bli involverad i världen". Men i det här fallet verkar denna "sökmotor" alltså inte bli en avgörande faktor för om folkhögskoledeltagarna på allmän kurs blir involverade i ideellt arbete eller inte. Det gäller heller inte riktigt för deltagarna på särskild kurs. Att vara sammanboende ger till skillnad mot i de nationella befolkningsundersökningarna inget utslag alls. Däremot finns det ett visst, om än inte särskilt starkt, samband mellan att vara sammanboende och ha barn och att göra ideella insatser. Detta är i linje med annan forskning. När det gäller attityder och värderingsfrågor kan vi säga att regressionsanalysen på det stora hela inte ger några särskilt tydliga utslag. Till sist finns det visserligen ett statistiskt signifikant samband mellan att ha tillgång till ett eller flera informella nätverk och att utföra ideellt arbete men det är inte så starkt som vi förväntat oss och tycks återigen gälla för deltagarna på särskild kurs i första hand.

Vi vill till sist påminna läsaren om att den generella tilliten var anmärkningsvärt låg bland deltagarna på allmän kurs och vi antog att gruppen med

låg generell tillit bland annat skulle ha lägre motivation för att ta del i ideellt arbete och därför kanske inte skulle komma att bli aktiva. I regressionsanalysen visar det sig dock bara stämma när det gäller deltagarna på särskild kurs, medan det inte alls tycks gälla för deltagarna på allmän kurs där den generella tilliten i allmänhet var mycket låg. Det här är som vi tidigare visat inte alls i linje med annan forskning.

Sammanfattningsvis har vi kunnat peka på ett par likheter och några olikheter när det gäller att förstå vilka slags betingelser som kan ha betydelse för om människor gör ideella insatser mellan å ena sidan folkhögskoledeltagarna och å den andra befolkningen i stort. Vi finner å ena sidan inga stora skillnader mellan de två deltagargrupperna med ett par redovisade undantag. Å andra sidan uppvisar återigen deltagarna på särskild kurs större likheter med befolkningen i stort, medan sambanden är betydligt svagare för dem på allmän kurs. Det sistnämnda indikerar folkhögskolans betydelse för att ”dra in” deltagarna på allmän kurs i medborgerligt engagemang, trots begränsade förutsättningar.

En del i förklaringen varför så få av de av oss prövade faktorerna ger tydliga utfall bland folkhögskoledeltagarna med ett ideellt engagemang kan vara att de som är engagerade karaktäriseras av en så stor mångfald och att engagemanget har en så pass stor utbredning att det inte går att finna några entydiga samband. En annan förklaring kan vara att vi har tillgång till ”fel” uppgifter om folkhögskoleindividerna eller att det statistiska underlaget skulle vara lite för svagt. Utifrån utfallet av regressionsanalysen skulle en tredje möjlig tolkning kunna vara att folkhögskoledeltagandet och folkhögskolevistelsen i sig skulle kunna ha en så stark inverkan på engagemanget att andra faktorer så att säga hamnar i skymundan. Det sistnämnda skulle, enligt de uppgifter vi här presenterat, framför allt kunna gälla för deltagarna på allmän kurs. Inte minst den första om mångfald och bredd i engagemanget och den sista förklaringen om folkhögskolans betydelse har en hel del som talar för sig. Folkhögskolans eventuella betydelse kommer vi delvis att kunna pröva i Del V av denna text.

Låt oss avslutningsvis för denna del i avrapporteringen också redovisa några uppgifter från en regressionsanalys för de deltagare som *aldrig* gjort några ideella insatser. Liksom i den föregående ansatsen för oss den här analysen bara ett begränsat stycke i ökad förståelse för varför vissa folkhögskoledeltagare aldrig varit engagerade i ideellt arbete. Med ett likartat upplägg som i den ovanstående regressionsanalysen bekräftas i stort våra tidigare presenterade uppgifter. Det finns med andra ord ett tydligt och signifikant samband

mellan att gå på allmän kurs och att aldrig ha gjort några ideella insatser. Vidare finns det ett signifikant samband mellan låg utbildning och att inte ha varit eller blivit ideellt engagerad men det gäller framför allt för deltagarna på särskild kurs och i mindre utsträckning för de på allmän kurs. Deltagarnas ålder, kön, hushållstyp, boendeform och boendeort samt hälsa visar inga eller svaga samband. Bland dem som aldrig gjort några ideella insatser och går på särskild kurs finns det ett samband med låg tillit, medan det inte alls återfinns bland dem på allmän kurs. När det gäller tillgång till nätverk finns det endast ett svagt samband såtillvida att det är något men endast något vanligare bland deltagarna på särskild kurs att inte ha tillgång till informella nätverk. Till sist finns det också ett signifikant samband mellan att ha en skeptisk eller negativ syn på påståendet: ”Engagemang i ideellt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle” och att aldrig ha gjort en ideell insats.

Sammanfattningsvis ser vi återigen att det är långt ifrån några avgrundsdjupa skillnader mellan den grupp som aldrig gjort några ideella insatser och övriga. De uppgifter vi presenterat här är också i linje med de som tidigare presenterats för de som aldrig gjort insatser i befolkningen i stort (se Svedberg, 2020).

DET MEDBORGERLIGA ENGAGEMANGET ÄR OMFATTANDE – EN AVSLUTANDE KOMMENTAR

Först och främst bekräftas vårt inledande antagande om ett omfattande ideellt engagemang bland folkhögskoledeltagarna också i denna undersökningsomgång. En del av engagemanget tar sig också tydliga politiska uttryck, om än inte bara i traditionella banor. En stor del av engagemanget fortsätter visserligen att ske genom traditionella kanaler och med traditionella folkrörelseförtecken, samtidigt som det finns ett mer omfattande engagemang över internet och via nätverk än bland medborgarna i allmänhet. Så är fallet även när vi tagit hänsyn till att folkhögskoledeltagarna i genomsnitt är mycket yngre än befolkningen i sin helhet. Andelen som gör insatser och samtidigt är medlemmar minskar dock. Men inte bara till form utan också till innehåll förändras en del av engagemanget. Ett traditionellt folkrörelseorienterat engagemang och det synnerligen samtida verkar alltså leva sida vid sida. Vi vill understryka den anmärkningsvärda jämställdhet som finns mellan könen när det gäller medborgerligt engagemang bland folkhögskoledeltagarna, vilket vi sett inte är fallet när det gäller den övriga befolkningens engagemang.

Ett antal presenterade uppgifter pekar mot att för deltagare med bräcklig bakgrund och utan särskilt mycket erfarenhet av medborgerligt engagemang verkar folkhögskoletiden kunna få betydelse för att etablera ett ideellt engagemang (se i första hand deltagarna på allmän kurs) medan för en annan grupp kommer ett ofta tidigare etablerat engagemang att förbli omfattande eller möjligen förstärkas (se i första hand deltagarna på särskild kurs). Men låt oss för all del inte glömma att vi också visat att bland eleverna på allmän kurs verkar det finnas en rätt så stor ”kärngrupp” som aldrig varit delaktiga i det här slaget av verksamheter och inte heller verkar bli det under folkhögskoletiden.

Del V – Vad är det då som händer på folkhögskolan?

Röster från deltagare och personal på några skolor

I tidigare delar har vi presenterat och analyserat material från vår kvantitativt inriktade intervjuundersökning med folkhögskoledeltagare. I denna del är vår ambition att försöka fördjupa förståelsen för en del av de aspekter vi redan diskuterat, men framför allt att undersöka när och hur folkhögskolan underlättar, uppmuntrar och initierar engagemang hos deltagarna. Vi försöker också förklara varför det finns sådana betingelser vid folkhögskolorna. Dessa frågor blir relevanta utifrån våra slutsatser att det ideella engagemanget bland deltagarna är omfattande, och att vi har presenterat uppgifter som pekar mot att folkhögskoletiden verkar ha betydelse för att etablera ett engagemang för deltagare med bräcklig bakgrund och utan särskilt mycket erfarenhet av medborgerligt engagemang sen tidigare. I denna del söker vi alltså aktivt efter betingelser som kan tänkas bidra till deltagarnas ideella engagemang och som kan tänkas förklara det omfattande engagemang vi har funnit. Det innebär att, även om vi finner stora likheter mellan de olika skolorna, så finns inte alla betingelser på alla skolor då huvudmannaskap, profil, strukturella förutsättningar (till exempel om det finns internat eller ej) och arbetssätt kan skilja sig åt. Det innebär vidare att alla deltagare inte ”träffas” av samma betingelser, och att alla deltagare inte väljer att delta i de mer frivilliga delar som erbjuds på och i anslutning till skolorna. Kapitlet bygger i huvudsak på det relativt omfattande material med deltagare och anställda vid de fyra folkhögskolor som vi har genomfört fördjupande intervjuer vid. Vi har gjort flerdagsbesök vid tre av dessa folkhögskolor. Den fjärde kunde vi inte besöka fysisk på grund av coronapandemin.

I kapitlet startar vi i deltagarnas beskrivning av vad de har med sig för betingelser och erfarenheter in i folkhögskolan. Vi går sedan vidare med att resonera kring deras upplevelser av att på folkhögskolan bli sedda och en del i en gemenskap och lärarnas roll att lotsa deltagarna i detta för att sedan fokusera på hur deltagarna blir motiverade till engagemang. I dessa avsnitt använder

vi oss främst av den delen av våra teoretiska perspektiv som fokuserar på deltagarnas egna resurser till – och motiv för – medborgerligt engagemang. Vi har tidigare beskrivit detta med hjälp av den så kallade CVM-modellen. Efter dessa delar avslutar vi med att utifrån det teoretiska perspektivet kring betydelsen av civilsamhällets infrastruktur visa på den infrastruktur för engagemang som vi menar att folkhögskolan i sig självt kan förstås som.

DELTAGARNAS BAGAGE

På folkhögskolan möter vi deltagare med en stor bredd av tidigare erfarenheter av både skolgång och engagemang. I Del II har vi redogjort för några socioekonomiska betingelser och redan där pekat på att deltagarna på allmän respektive särskild kurs är två grupper som kommer in på folkhögskolan med delvis skilda betingelser som kan tänkas påverka deras engagemang. De kommer med olika bagage av erfarenheter in i sin folkhögskoletid. En del bär med sig ett tungt bagage med egna erfarenheter av mobbing och utanförskap. Flera kommer med olika typer av diagnoser som exempelvis dyslexi, ångestproblematik eller neuropsykiatriska diagnoser och uppfattar sig inte alltid ha fått utrymme i den vanliga skolan. Samtidigt möter vi deltagare som kommer till folkhögskolan med ett lättare bagage, med positiva erfarenheter från grund- och gymnasieskolan och med egna erfarenheter av ett stort eget ideellt engagemang.

Deltagare med ett tyngre bagage

Många av deltagarna med ett tyngre bagage som vi möter går allmän kurs, som vi redan har sett i den kvantitativa delen i Del II, även om de finns också på särskild kurs. Flera berättar om dåliga erfarenheter av sin tid i grund- eller gymnasieskolan. Det handlar bland annat om att deltagarna tidigare varit utsatta för mobbing som gjort dem negativt inställda eller till och med rädda för skolmiljön som sådan.

...det har ju påverkat mig i dag, till att ... dels, jag litar inte på folk ... Jag är ju livrädd för skolmiljöer. Alltså, verkligen, bokstavligen livrädd. Jag hatar skolan, egentligen, men här på folkhögskolan så känns det mycket bättre. Men om mobbing kommer starta mot mig, då kommer jag sluta skolan och hoppa av för alltid (deltagare allmän kurs).

Likt deltagaren ovan så uppger flera att folkhögskolan har blivit en möjlighet att komma tillbaka till skolmiljön. Det blir *en andra*, eller *en annan*, chans att tillgodogöra sig en utbildning. Flera menar att man i folkhögskolan har mötts av en förståelse för att man som deltagare kommer med ett bagage av

erfarenheter som gör skolgången mer utmanande. En klasskompis till deltagaren ovan och som bär på liknande erfarenheter formulerar det som:

Man känner sig inte utsatt här på det sättet, utan alla kommer från sina bakgrunder och sina historier, och som jag har uppfattat har ofta folk en ganska mörk bakgrund, eller hur man ska uttrycka sig. Man har en bättre förståelse för andra, och att vi kommer ifrån olika platser. Vissa kommer ju från krig och har problem därifrån, medans andra kommer ... som från oss, från mobbing och liknande. Man har rätt bra respekt sinsemellan (deltagare allmän kurs).

Den här möjligheten att bli respekterad och utrymnet för ”att vara sig själv” lyfts fram av flera deltagare som något särskilt positivt med folkhögskolan. Att folkhögskolesammanhanget kan anpassas till individen på ett annat sätt än den vanliga skolan förefaller vara särskilt viktigt för personer med ett tungt bagage. Om de inte tidigare upplevt att de passar in i och klara av grund- eller gymnasieskolans mall, uppfattar de att den mallen inte finns, eller i alla fall är mycket vidare, på folkhögskolan. Samtidigt ser de också att det spelar roll att de själva och deras klasskamrater är några år äldre. Det har gett dem möjlighet att trots att svårigheterna fortfarande är desamma så är det möjligt att se på sig själv med lite distans och tänka i andra perspektiv.

Lärarna lyfter fram att den här gruppen givetvis innebär utmaningar både vad gäller den regelrätta undervisningen och när det handlar om att väcka ett engagemang för att vara med och ta initiativ och påverka. Detta ligger i linje med tidigare studiers slutsatser som har pekat på hur förändringar av deltagargruppen innebär utmaningar som förändrar förutsättningarna för lärarnas arbete och ger en delvis annorlunda lärarroll, speciellt på allmän kurs⁶⁵. En lärare uttrycker det som:

Utmaningarna vi har är att många av våra deltagare, speciellt på allmän kurs, är ju personer som kanske har stått lite vid sidan av eller ... vad ska man säga, utanför. De har inte passat in i en grupp på gymnasiet till exempel och hamnat mellan stolarna och inte kanske riktigt heller fått vara del av en grupp. Och då förstår man inte heller hur viktigt det är att kunna påverka på det sättet. Så att det är också för vår del en utmaning men också ett stort uppdrag för oss, att försöka få dem delaktiga (lärare).

Det som är slående och viktigt att betona är det som läraren säger i slutet av citatet. För även om både lärarna och skolledningen ser stora utmaningar i

---

65 Att vara folkhögskollärare, Folkbildningsrådet 2013; se även Stadskontoret 2018:10

arbetet med dessa grupper, så ser man det som ett centralt uppdrag att arbeta just med dessa utmaningar och att få även denna grupp av deltagare delaktiga både i skolans undervisning men också som fungerande och aktiva medborgare i samhället⁶⁶. Vi kommer återkomma till detta längre fram, men vi förstår utsagor som dessa som en del av ett grundläggande demokratiskt ideal som också förefaller få praktiska konsekvenser i arbetet.

Deltagare med ett lättare bagage – fullt av erfarenheter och engagemang

Deltagarna med tungt bagage uppger ofta i våra intervjuer att de har begränsad eller ingen egen erfarenhet av medborgerligt engagemang. Detta är helt i linje med vad vi tidigare visat i del IV, där nästan hälften av deltagarna på allmän kurs uppger att de aldrig deltagit i ideellt arbete.

Samtidigt möter vi på folkhögskolorna deltagare med ett lättare bagage fullt av erfarenheter av detta. Här får vi i stället berättelser om hur de ofta från tonåren ägnat mycket tid åt sina ideella engagemang i form av exempelvis ledar- och styrelseuppdrag i en rad olika typer av föreningar och sammanhang. I likhet med vad våra kvantitativa analyser visar så möter vi dessa deltagare oftast inom ramen för särskild kurs, där endast en av fem uppger att de aldrig deltagit i ideellt arbete, men det är viktigt att påpeka att vi också hittar det hos några deltagare på allmän kurs. Deltagarna med ett eget engagemang beskriver i positiva ordalag sina erfarenheter av engagemang och att det betyder mycket för dem. De beskriver bland annat att ”jag tycker om att organisera saker”, ”när jag känner att jag gör skillnad, då mår jag bättre”. I princip alla menar att de engagerar sig för att det är roligt; ”det är kul med det spontana”, ”det var bara så kul att göra det” är två representativa citat. När det gäller ytterligare drivkrafter för engagemanget pekar någon på sin tro, och idén att du ska leva tjänande – som en central drivkraft.

De deltagare som kommer in i folkhögskolan med ett aktivt engagemang – och har valt en utbildning i linje med det engagemanget – menar att de ser sin folkhögskoleutbildning som ett sätt att fördjupa sitt engagemang. De får möjlighet att utvecklas både personligt och kunskapsmässigt inom sitt specifika intresseområde. Tiden på folkhögskolan kan vara ett sätt att låta ett engagemang man haft på fritiden blomma ut och växa genom att man får både

---

⁶⁶ Exempelvis har tidigare studier pekat på att den holistiska grundsynen för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har betydelse för deras möjligheter till både ett formellt och informellt lärande inom folkhögskolan. Se Hedegaard, & Hugo (2018) och Hugo, Hedegaard & Bjursell, C. (2019)

tid och nya kunskaper inom området. Deltagare pratar ibland om detta som att stärka eller bygga en ny identitet, som exempelvis kristen, musiker eller konstnär. Här möter vi deltagare som ser folkhögskoleutbildningen som ett led i att kunna jobba och försörja sig på det som tidigare varit ett fritidsintresse och ett ideellt engagemang⁶⁷. Men vi möter också deltagare som mer ser folkhögskoletiden som en paus från arbete eller studier som ska leda till jobb och en tid när de får möjlighet att ägna sig åt ett intresse bara för sin egen skull. De ser det dock som självklart att fortsätta med sitt engagemang efter utbildningens slut, och tror att de kommer vara än mer engagerade då.

En del av denna grupp lyfter också fram att möjligheten till att bo i internat är något unikt som man vill få del av. Det ger en särskild gemenskap när man lever tätt ihop och ”delar livet med varandra”.

ATT BLI SEDD

Även om deltagarna kommer med olika bagage in i folkhögskolan är möjligheten att vara sig själv och bli sedd ett centralt tema i princip i alla våra deltagarintervjuer. I Del III visade vi att även om deltagarnas motiv för att läsa på folkhögskolan, och synen på utbildningens funktion och innehåll, skiljer sig mellan grupperna på allmän och särskild kurs så finns det stora likheter i vad de uppfattar som viktigt när de går på folkhögskolan. Grupperna är här eniga om att vid sidan av att få kunskaper så är att få växa som människa och möjligheten att träffa andra centralt.

I våra intervjuer på de fyra folkhögskolorna kopplar deltagarna ofta ihop detta genom att tala om både att bli sedd som individ och få vara en del av en grupp. Deltagarnas uppfattar att skolan både tar hänsyn till individens förutsättningar i undervisningen, och att de har möjlighet att vara öppna med sina frågor och problem i klassen. Så samtidigt som de talar om individanpassning och att se varje deltagare så menar de att det skapas en känsla av samhörighet i gruppen där deltagarna uppfattar att de kan vara sig själva. Någon deltagare tillskriver denna upplevelse det faktum att deltagarna i folkhögskolan är äldre än i gymnasiet, att man har ”hunnit landat i sig själva lite mer här, det är inte lika mycket barnsliga fasoner”. Det framhålls också att synen på prestation är annorlunda, speciellt på särskild kurs när deltagarna inte behöver

---

67 SCB konstaterar i rapporten Etablering på arbetsmarknaden och övergång till högskolestudier efter lång särskild kurs på Folkhögskolan (Temarapport 2017:11) stora skillnader i etableringen på arbetsmarknaden mellan olika utbildningsinriktningar på särskild kurs.

jobba för något betyg eller omdöme, och man konkurrerar inte med varandra på samma sätt.

Det är slående hur centralt deltagarna lyfter fram att de blir sedda på folkhögskolan och att detta bidrar till att de kan ”vara sig själva”, ”bli del av en gemenskap” och ”växa som människa”. Vad har då detta med medborgerligt engagemang att göra? Om vi kopplar det till den så kallade CVM-modellen som vi tidigare introducerat så anar vi att det finns kopplingar både till deltagarnas resurser för, och motivation till, engagemang. Det är dock kanske snarast på en mycket grundläggande eller basal nivå. Deltagarna ger uttryck för att de får den grundläggande trygghet och det självförtroende (den resurs) som krävs för att våga säga vad de tycker och ta plats i en grupp. Genom att de får vara sig själva har de också möjlighet att bli säkrare i vad de själva tycker är viktigt vilket kan bidra till motivationen att engagera sig. Vi förstår detta som ett led i att utveckla sina *medborgerliga färdigheter* som kan öka chansen att de blir engagerade. Som vi kommer att se längre fram så utgör också gemenskapen med de andra deltagarna en form av rekryterande nätverk som möjliggör engagemang.

Att kunna vara sig själv

Flera deltagare, kanske speciellt på allmän kurs, tillskriver lärarna en stor betydelse för möjligheten att bli sedd. Lärarna uppfattas att genuint bry sig om deltagarna och deras behov. Utsagor som att ”lärarna vill en väl” eller ”man märker att de vill att det ska gå bra för oss” är typiska för de deltagare som vi intervjuar. Deltagarna uppfattar sig inte bara som ”en i klassen”, som en del av en större grupp, utan mött som individ.

Det är mycket större elevbemötande här än i en vanlig skola. Att lärare bryr sig mer om elevens behov och kollar mer ... alltså, på individer (deltagare allmän kurs).

Det förefaller som att det för de flesta är lätt att vara sig själva på folkhögskolan trots de olikheter som de bär med sig. Det kan vara allt från att man kan ge uttryck för sin tro och religion till att kunna ge uttryck för sina åsikter och känslor och kunna klä sig och se ut som man själv vill. För några deltagare med ett tyngre bagage är detta helt centralt för deras känsla att folkhögskolan är en trygg miljö som de kan komma till, där de fått nya sociala kontakter och vänner som de litar på och som inte talar illa om en. Deltagarna talar ofta om tryggheten som en förutsättning för att de överhuvudtaget kan tänka sig att

gå till skolan. En deltagare med invandrarbakgrund på allmän kurs uttrycker detta tydligt när hon säger att ”jag måste känna trygg om jag är i skolan. Och ingen tvingar mig eller ingen säger du kan inte göra någonting”. Behovet av en trygg skolmiljö blir på det sättet en del av *de grundläggande pedagogiska förutsättningarna* för verksamheten men kanske också för ett medborgerligt engagemang.

I våra intervjuer med lärare försöker de beskriva hur de arbetar för att deltagarna både ska uppfatta sig som sedda och kunna känna att de får vara sig själva. En lärare som vi intervjuat beskriver hur hon arbetar för att klimatet i klassen ska vara tillåtande för deltagarnas olikheter.

Det handlar om att få den här gemenskapen i en grupp. Det här rummet där alla ska kunna få ha sin demokratiska frihet att vara den de verkligen är, och det är med allt vad de är. Allt vad som innebär att vara den enskilde. Och det jobbar vi väldigt mycket med. Och ibland, beroende på grupp, så ibland kanske man måste jobba mer åt att stävja att folk inte tillåter andra att vara som de är, men att vi har den approachen så klart. Det tror jag är väldigt avgörande (lärare).

För att detta ska vara möjligt framhåller flera lärare att de inom folkhögskolans ram har mindre grupper och mer tid för varje deltagare. Det faktum att man inte är bundna av kursplaner lyfter flera lärare upp som en central strukturell betingelse för möjligheten att se och sätta individen i fokus. Nästan samtliga lärare som också har erfarenhet av att arbeta i annan undervisningsform som gymnasiet eller Komvux lyfter upp detta som den centrala skillnaden.

Ja, det är en jättestor skillnad, det är ju det att vi inte är bundna av kursplaner på samma sätt. Alltså, det är ingen som dikterar för oss vad vi ska göra, utan det är så att vi får på skolan bygga upp våra egna lokala modeller. Och det gör ju det att vi kan arbeta så mycket friare än vad man kan på ett gymnasium. I den individuella undervisningen så blir det ju individen som är kursplanen. Alltså, man utgår ifrån behovet och målet (lärare).

Det pregnanta uttalandet av läraren ovan om att det är *individen som är kursplanen* fångar mycket av det förhållningssätt och praktiska arbetssätt som flertalet av de deltagare och lärare som vi intervjuar menar präglar folkhögskolan. Genom att jobba med exempelvis individuella terminsplaner får lärarna ett verktyg för att stötta och uppmuntra deltagarna i sin egen individuella process. Några lärare menar att genom att det inte finns givna delmoment

som alla måste klara av vid samma tidpunkt, utan att dessa är individuella, så är det möjligt att fånga upp varje deltagare där de befinner sig och deltagarna får genom detta möjlighet att växa och får ett stärkt självförtroende. En lärare uttrycker det tydligt som att ”deltagarna behöver boosta sitt självförtroende”. Han menar vidare att:

Jag föreställer mig att man är mer jäktad i andra skolformer. Det finns en inbyggd rastlöshet i andra undervisningsformer. Vi har verkligen tiden att pausa och ge dem utrymme och att återkoppla och komma tillbaka. Det finns en grundläggande respekt för den enskilde eleven och dennes eventuella svårigheter (lärare).

Denna individanpassning förefaller kunna bidra till deltagarnas förståelse av att utbildning handlar om deras egen utveckling snarare än betyg eller behörighet. Både deltagare och lärare vittnar om att de inte känner samma stress som de gjort i andra skolformer utan att det finns tid för att utvecklas också på andra plan. Från att ha kommit in i folkhögskolan med ett tydligt fokus på att skaffa sig behörighet för vidare studier har fokus skiftat till att utvecklas själv:

... men när jag började inse och förstå själva folkhögskolan, att det är mer individanpassat, det har aldrig varit så i skolan innan. Och att det handlar om att utvecklas, det är inte det här, ”gör det här, gör det här, gör det här för att få det här”, utan det handlar om en själv och vad man själv kan (deltagare allmän kurs).

Jag sökte hit för att få behörigheten. Men sen har jag märkt att jag växt väldigt mycket som människa också, i mötet med andra deltagare och med lärare. Och att det är en kommunikation hela tiden, även i undervisningen, att man är väldigt delaktig och man kan byta plats med lärarna ibland (deltagare allmän kurs).

För deltagarna på allmän kurs är det fortfarande viktigt att ”skaffa” sig behörigheten, men det kommer mer som en ”bi-produkt” av den kunskap man uppfattar att man förvärvar på folkhögskolan. Att lära sig, både genom att få mer kunskaper och att växa som människa uppfattas av många av deltagarna som gått på folkhögskolan en eller flera terminer som allt viktigare vilket också bekräftas av vårt kvantitativa empiriska material i Del III. På många sätt är detta i linje med den korta historiska beskrivning av folkhögskolan som vi har givit där den direkt utbildningsmässiga nyttoaspekten (här i form av behörighet) löper parallellt med en snarast existentiell aspekt där deltagarna uppfattar sig växa som människor, får nya vänner och blir del av en gemenskap.

Detta ansluter till vad flera deltagare på särskild kurs återkommer till i våra intervjuer då de pratar om folkhögskolan som en plats och miljö där du kan växa som människa. Flera pekar här på en positivt laddad kravlöshet, där du uppmuntras och får tid att utforska dig själv och dina intressen.

Det finns inga krav här, på oss som går en sådan här linje i alla fall, utan vi gör det här för vår egen skull. Det är inte så att vi måste skriva så här bra för att få ett högt betyg, utan vi gör det här för vår egen uppbyggnad (deltagare särskild kurs).

Ja, men det är inte samma krav som i verkliga livet, om man säger då. Jag vill inte för-ringa någonting, utan det är egentligen att man får tid att tänka efter och man skapar någonting. Och vad man än skapar så "fortsätt, gör det du känner för", eller vad jag ska säga. Så vi får den feedbacken också. Så det är inga pekpinar eller någonting, utan hela tiden ... Man blir stöttad. Jag tror att man växer utav det. Eller, jag vet att det gör man (deltagare särskild kurs).

För deltagarna på särskild kurs kopplar detta mer direkt till de frågor som de har ett intresse och ett engagemang för. De får möjlighet att växa inom det området. För deltagarna på allmän kurs finns kanske inte samma direkta länk.

I teoretisk bemärkelse menar vi dock att dessa deltagares berättelser om hur de har vuxit som människor pekar mot att de på folkhögskolan kan tillägna sig grundläggande resurser och färdigheter som behövs för att bli en engagerad medborgare. Samma lärare som vi citerade ovan pekar också på hur hon ser att ett första steg till ett möjligt engagemang är att låta deltagarna vara sig själva med sitt tunga bagage. Genom att prata om olika typer av svårigheter kan ett engagemang för de andra i klassen i synnerhet och för andra människor i allmänhet väckas och kanaliseras. Detta knyter tätt an till den dualism som vi pekade på inledningsvis i detta avsnitt – att samtidigt som deltagarna uppfattar en stark individfokusering och att de kan vara sig själva så är också upplevelsen av att vara del i en grupp stark för många.

Bli del av en grupp – att bli accepterad och lyssnad på

Sociala interaktioner med andra deltagare förefaller vara viktiga för deltagarna också i lärandet. Deltagarna uppfattar att de flesta andra som går på skolan är där för att de vill och är intresserade av att studera. Det bekräftas ju också i våra resultat i Del III, där vi kunde visa att deltagarna har sökt sig till folkhögskolan frivilligt och hur högt deltagarna värderar att få kunskaper när de väl är där. Deltagarna i våra intervjuer menar att detta bidrar till att skapa en

miljö i vilken det är lättare att lära sig. Några av deltagarna uppfattar det som lärorikt att de i sin klass och på folkhögskolan som helhet, får möta en mångfald av människor som man inte mött tidigare. Det kan handla om både kulturella skillnader med deltagare från andra länder, och deltagare i olika åldrar, andra sociala sammanhang och en bredd av åsikter och politiska åskådningar. Som en följd av den gemenskap som skapas i gruppen ger deltagarna också uttryck för att de har blivit mer sociala sedan de kommit till folkhögskolan:

Jag känner att jag har fått växa som människa här även om det låter lite smörigt. Jag har "utsatts" för väldigt mycket bra saker men också jobbiga. Jag har tvingat mig på ett helt annat sätt att ta itu med dem ... För jobbar man någonstans på en vanlig arbetsplats, där är det väldigt mycket man går dit, man gör sin grej, man går hem. Medan folkhögskolan bjuder mer in till att faktiskt vara med varandra och göra något sorts utbyte socialt i stället för att bara ha lite kul på jobbet, snacka skit och gå hem (deltagare allmän kurs).

Man måste passa in i gymnasiet, på folkhögskolan blir man mer social. Man bryr sig om sina medmänniskor här (deltagare allmän kurs).

Tid återkommer som en viktig förklaring från deltagarna till varför de tror att detta händer på folkhögskolan. De menar att sammanhanget ger utrymme för att man tar sig tid att lyssna på andra deltagare som vill prata. Man är både mindre stressad men det känns också viktigare att ta sig tid. Mötet med andra deltagare – att lära känna dem lite mer på djupet – förefaller underlättas genom att lärarna uppmuntrar och är positivt inställda till att deltagarna diskuterar aktuella frågor (ofta kopplade till lektionens ämne, men inte alltid) med varandra. Trots att deltagarna kan tycka väldigt olika så uppfattar de att lärarna oftast klarar av att moderera en sådan diskussion så att den sker på ett sätt så att alla känner sig respekterade i sin åsikt.

Ibland kan det ta en hel ... Vi kanske ska jobba ... ja, men svenska, grammatik, men det slutar med att vi har suttit och diskuterat hela lektionen i stället. (...) Ja, det är jätteroligt, faktiskt. Jag tycker man lär sig ofta väldigt mycket av folks olika synvinklar (deltagare allmän kurs).

Dialogen nedan mellan två deltagare i en av våra intervjuer illustrerar hur de menar att mötet och utbytet mellan deltagare bidrar till att skapa en kreativ miljö där de kan lära sig nya saker och utvecklas som människor.

Deltagare 1: Jag tycker när man är många och vi har uppgifter i olika teman som vi ska göra, så ser man... man lär sig av varandra, hela tiden. Man ser hur andra gör. "Ja, just det, där..." Det är inte bara skolan som lär oss en massa saker.

Deltagare 2: Nej, nej, nej.

Deltagare 1: Utan det vi lär oss mycket av varandra. Sånt tycker jag är jätte viktigt.

Deltagare 2: Mm.

Deltagare 1: Framför allt att man ser att ... vilka infallsvinklar det finns på olika saker och ser att "jaha, du tänkte så, du".

Deltagare 2: Mm. Men det blir lite så med skolan, att alla får vara delaktiga, det blir ju så att alla kan lära en.

Deltagare 1: Ja.

Deltagare 2: Att det är inte bara lärarna som lär, som det är annars i till exempel gymnasiet eller tidigare. Lite så.

Deltagare 1: Det skapar det här kreativa.

För att koppla tillbaka till vilka resurser detta ger deltagarna som en grund för ett potentiellt engagemang så menar vi att detta pekar mot att deltagarna stärker sin sociala förmåga. Flertalet deltagare pekar också spontant i intervjuerna på hur deras självförtroende har stärkts under tiden på folkhögskolan. Även detta kan förstås som en grundläggande resurs som kan öka sannolikheterna för ett engagemang.

Jag har utvecklats jättejättemycket som människa och kunna stå upp för mig själv, självförtroende, göra det jag vill göra och inte påverkas allt för mycket av vad andra kanske tycker och tänker att man bör göra i samhället, "Nej, men du har ett bra jobb, var kvar där". Utan att ha ett bra liv, lyckad i livet, tycker jag att jag har fått ... Ja, jag tycker det är jättestort, sen jag började här, min egen erfarenhet, faktiskt (deltagare särskild kurs).

En deltagare med invandrarbakgrund på allmän kurs pekar på att hennes självförtroende har stärkts till "100 procent" under tiden på folkhögskolan. Hon menar att detta har kunnat ske genom att hon i skolan känner sig trygg och att hon kan vara sig själv. Vidare menar hon att en viktig förklaring till hennes känsla av ökat självförtroende är att hon på folkhögskolan möts av attityden att hon kan åstadkomma någonting. Här kommer vi tillbaka till kopplingen mellan *få vara sig själv* och *att bli sedd* och *engagemang* och kan ana hur de hänger ihop. Genom att få vara sig själva, känna sig accepterade och

bli sedda och bekräftade i det menar deltagarna att de får en ökad tro på sig själv och sin förmåga. Det stärkta självförtroendet menar vi kan utgöra en grundläggande resurs som potentiellt kan möjliggöra ett engagemang⁶⁸.

Om lärarnas roll

Som vi redan sett så menar deltagarna att lärarna spelar en viktig roll genom att de bland annat med sitt bemötande och sitt sätt att anpassa undervisningen gör att deltagarna uppfattar sig både bli sedda som individer och att bli del i en grupp. När vi försöker pressa på kring lärarnas betydelse så återkommer deltagarna ofta med jämförelser med sina tidigare skolerfarenheter och resonerar kring vad som är annorlunda med lärarna på folkhögskolan. Här betonas som vi redan sett lärarnas förmåga att skapa ett tillåtande klimat i klassrummet. Ett par deltagare i allmän kurs resonerar med varandra kring det på följande vis:

Deltagare 1: Om man ska tänka på gymnasienivå, då var det lite det där de som var bäst, de fick svara lite. Men ...

Deltagare 2: Här tar de med alla. Oavsett åsikter eller ... Allting, man kan svara fel här utan att det är några problem. I gymnasiet så var det mer skämmigt att svara fel.

Deltagare 1: Ja, jag tycker inte att det är jobbigt om man skulle svara fel på en fråga för det blir lite mer ... Kan man säga, familjärt? Om du förstår vad jag menar?

(deltagare allmän kurs)

Samtidigt betonar deltagarna starkt att de uppfattar att lärarna har förmågan att knyta kunskapsinnehåll i undervisningen till både deltagarnas intresse och konkreta samhällsfrågor. Genom att lyfta in deltagarnas egna frågeställningar i klassrummet och undervisningen förefaller lärarna engagera deltagarna. Samma deltagare fortsätter att resonera:

Deltagare 1: De är så engagerade och de är så duktiga här med att få med alla människor, oavsett vilken nivå man är på så får de ändå med alla och alla blir engagerade, för det mesta. Så jag tycker att lärarna har en väldigt stor roll i allt detta.

Deltagare 2: Och lärarna ställer väldigt många frågor här med, det gjorde de inte på gymnasiet, där var det deras undervisning, de gick igenom det de skulle, men här

---

⁶⁸ Jmfr Statskontoret 2018:10, sid 42 där de för ett liknande resonemang kring hur den personliga utvecklingen hos deltagarna med ett ökat självförtroende rustar dem för att delta i samhällsutvecklingen.

är det mer svara på frågor och utveckla och allt sådant. Så det är nog en väldigt stor skillnad.

Deltagare 1: Vi är med väldigt mycket, det är inte heller bara att så här ... Ja, men räck upp och svara rätt på frågan, utan vi är väldigt delaktiga på lektionerna med ... Tillsammans med lärarna.

En deltagare på allmän kurs knyter an till lärarnas förmåga att skapa delaktighet i undervisningen. När han försöker ringa in sina erfarenheter av skillnader med både gymnasiet och Komvux så återkommer han till just delaktigheten och den ständiga kommunikationen mellan lärare och deltagare:

Man är väldigt delaktig och man kan byta plats med lärarna ibland. Så det är en helt annan form här som tilltalar mig väldigt mycket. Det är väl just det att man är väldigt deltagande i undervisning och kan påverka temana lite mer och ämnena över lag, upplägg och ... Ja, man blir en del i det hela (deltagare allmän kurs).

Andra deltagare pekar på att detta förhållningssätt från deras lärare utmanar dem att tänka och formulera sig ett steg längre. En deltagare formulerar här hur det hjälper honom att fördjupa förståelsen för vad som händer i samhället.

Och mycket öppnare diskussion. Och frågorna handlar inte bara om "Hur ska man ta sig an det här problemet?" utan mer bakomliggande "Hur tänker ni kring det?" och "Vad betyder det för er? Vad betyder det för världen?" Mycket mer tanke än bara kunskap (deltagare särskild kurs).

När vi pratar med lärarna om deras roll och vad som skiljer folkhögskolan från gymnasiet i dessa hänseenden pekar det samfällt på en större frihet. Flertalet lärare som vi intervjuat har egen erfarenhet som gymnasielärare. De menar att friheten från detaljerade kursplaner möjliggör en fördjupad dialog och delaktighet med deltagarna på folkhögskolan. Det ger stora möjligheter att möta deltagaren där han eller hon står, att hjälpa till att lotsa deltagaren framåt, och att anpassa undervisningen utifrån detta.

Att lotsa deltagarna i deras sökande genom ett personligt engagemang blir en del av rollen och identiteten som folkhögskollärare. Flera lärare resonerar i våra intervjuer kring sitt eget engagemang och hur detta just smälter samman med deras arbete och roll på folkhögskolan.

Och att jag tror att jobba har tagit över det behovet av det ideella engagemanget. Jag känner mig fortfarande som att jag har ett ideellt engagemang, men jag gör det på

jobbet. Sen kanske man lägger ner lite mer tid ibland eller så och känner att "ja, men det gör jag för att det är också mitt ideella engagemang" (lärare).

... jag sa det till någon kollega innan att vi skulle prata om mitt ideella engagemang, hon sa så här: "Ja, men Gud, hur ska man orka sen när man kommer hem?" och så sa jag "ja". Vad fan, vi lägger allt vårt engagemang här nästan. Alltså på jobbet. Och då, fan, då, man orkar inte så mycket mer sen [skratt] (lärare).

Vad vi vill peka på här är att vi i våra intervjuer finner en hög ambition från folkhögskolan och dess lärare att skapa delaktighet och engagemang i undervisningen och att detta är något som deltagarna också uppfattar slår igenom i praktiken. Vi har tidigare pekat på hur forskare visat på ett glapp eller avstånd mellan en ideal och en faktiskt (eller organiserad) folkbildning. Vad vi ser här, men också i andra delar, är dock att även om det glappet existerar så finns det flera exempel på när den ideala folkbildningen verka sammanmälta med den faktiska. Tillsammans med vad vi tidigare visat på kring att se individerna och hjälpa dem att bli del i en grupp menar vi att det går att förstå lärarens roll som att lotsa deltagarna i deras sökande kring vilka de är, vad de står för och vilka frågor som engagerar dem.

ATT BLI MOTIVERAD

Att vara eller bli motiverad är i enlighet med den tidigare presenterade CVM-modellen ytterligare en central dimension för att förstå varför individer engagerar sig. Återkommande i flera av våra intervjuer är berättelser om att deltagarna själva uppfattar att de blivit mer intresserade, insatta och engagerade i samhällsfrågor och "den värld jag lever i" under sin folkhögskoletid. Deltagarna och lärarna pekar på två övergripande faktorer som bidrar till detta. Det första handlar om undervisningens innehåll och upplägg. Det andra handlar om skolmiljön där deltagarna inspireras och motiveras till ett engagemang av varandra.

Bli motiverad – genom undervisningens innehåll och upplägg

Några deltagare återkommer tydligt till hur innehållet i deras utbildning på folkhögskolan har uppmuntrat till och möjliggjort ett engagemang. De beskriver hur de genom att få kunskaper i en specifik fråga känner att det vill engagera sig. Drivkrafterna kan både vara att man vill verka för förändring eller att det är något man vill stödja. Vi möter detta hos deltagare både på allmän och särskild kurs, även om det kanske blir tydligast för dem på särskild

kurs som har valt en inriktning på sin utbildning inom ett område som de redan hade ett grundläggande intresse för. En deltagare som studerar återbruk ger oss ett sådant exempel. Här beskriver hon hur nya kunskaper hon fått i skolan kring nedbrytning av skräp motiverade ett engagemang hos henne:

Jag är mer att jag gillar att sprida information genom att prata med folk, samtal. Och jag har sagt förut att jag är inte riktigt den personen som protesterade. Alltså, jag förstår aktivismen bakom det, men jag som person är inte gjord för det. Det var väl också någonting i början, när vi fick lära oss alltså hur saker och ting bryts ner i naturen. De här cigarettfimparna. Så såg jag där i området där jag bodde, att det var ganska många som rökte och bara slängde dem. Så jag blev väldigt påverkad av det som vi hade pratat om här, så jag skrev en lapp till ... Jag skrev bara en lapp liksom hur lång tid det här tar för att brytas ner i naturen, och att man kanske ska tänka på det. Och sen så la jag det här pappret i allas brevlådor [skratt]. Jag satt och skrev här i förbrukat papper och handskrivet, så jag skrev ganska många papper. Och jag tänkte inte att det skulle vara smart eller någonting, utan jag bara ... Det bara kom från hjärtat, och jag tror att det är väl mer såna där ... Så där känner jag att mitt engagemang är (deltagare särskild kurs).

Flera pekar vidare på att gemensam nyhetsläsning på lektionerna bidrar till att de själva har börjat följa med i nyheterna och att de ofta diskuterar aktuella samhällsfrågor i skolan. De uppfattar att detta leder till att de får förståelse för, och blir delaktiga i, samhället. Här möter vi berättelser från deltagare som uppger att de ”innan kollade jag inte ens på nyheterna, hängde inte med över huvud taget” men som nu känner ett intresse och sug av att hänga med och förstå. Det finns också berättelser från deltagare som visserligen har tagit del av nyheter även tidigare men som menar att de genom sin tid på folkhögskolan har fått ett nytt fördjupat intresse för samhällsdebatten. En deltagare på allmän kurs vittnar om detta:

Något mer som jag tänker på, det är också att de har öppnat upp, i alla fall mitt intresse för samhällsdebatten mer än vad det var tidigare. Man läste nyheter, man scrollade igenom, nu ... Det blir lite mer djupgående, i alla fall från min sida. Läser på ett annat sätt, analyserar nyheter mer djupgående (deltagare allmän kurs).

Här kommer frågan om att koppla ihop undervisningen med deltagarnas egna intressen och frågor tillbaka. En lärare pekar återigen på det stora utrymme som finns att koppla ihop deltagarnas egna intressen med undervisningen och hur hon tänker att det kan leda till ett engagemang:

Ja, men det är mycket nätet, och det är Instagram, och man följer debatter på såna sätt, och där har vi försökt landa väldigt mycket i där de är. Och då får man en annan typ av engagemang. Och då märker de plötsligt, ja, men det här var kanske någon typ av politisk diskussion, eller här lär jag mig ta en argumentation på något bättre sätt och så där, och man kan koppla det då vidare, så klart, till historiska händelser kanske. Och när hela den här stora metoo-grejen var uppe så pratade vi jättejättejättemycket om det. Och då kom så här det historiska perspektivet in på så här kvinnohistoria och sånt där, och också då framåt så här, vad vill vi? Vad vill ni? Vad vill ni för era barn i framtiden? (lärare)

Överlappande med undervisningens innehåll så pekar också deltagare på hur undervisningens upplägg har betydelse för hur de blir motiverade, och ibland praktiskt får öva sig i, att engagera sig. Deltagare som vi intervjuat ser sättet att organisera undervisningen framför allt i teman som något som uppmunt- rar engagemang. Ofta känner de sig indragna och delaktiga i temat, de förvän- tas ta eget ansvar för att driva arbetet framåt, och de ger också uttryck för att de ofta blir ”på riktigt” engagerade i de teman som är aktuella för terminen.

Som exempel möter vi på en folkhögskola lärare och deltagare som arbe- tar med ett tema som de kallar ”Vilja, kamp, förändring” där uppgiften är att skildra ett historiskt händelseförlopp. I temat lyfts sociala rörelser och folk- rörelsernas betydelse för samhällsutvecklingen fram. Man försöker visa på hur något som startar som en idé i en mindre grupp sedan kan fortplanta sig, att tro på att förändring och gemensamma krafter kan spela stor roll. Tidigare har de arbetat med ett tema där deltagarna själva skulle hitta en fråga som de ville bilda opinion för. De övade på hur man kunde organisera sig kring frå- gan, skapade informationsmaterial och gjorde montrar för en mäsas etcetera. Ett par deltagare berättar om temat och deras upplevelser av det:

Deltagare 1: Vi skulle bilda organisationer i grupper. Min grupp hade rättigheter för unga hbtq, skulle vi lära oss att bygga upp en organisation och sen redovisningsgrejen var, då skulle vi hålla i en debatt och ha montrar så skulle alla elever på skolan komma och så kunde de fråga en om ens organisation och så. Väldigt mycket jobb men det var kul.

Deltagare 2: Men det är just den skillnaden, i stället för att bara läsa om hur man bil- dar opinion eller hur man driver sin åsikt i samhället så får vi praktiskt taget göra det själva (deltagare allmän kurs).

Det här arbetssättet, med att praktiskt få testa och göra själva, kopplar till- baka till en gammal folkhögskoletradition och det förefaller stärka de här del- tagarnas *medborgerliga färdigheter* i det att de exempelvis får erfarenheter

av praktiskt organisationsarbete. När de i intervjun själva försöker utvärdera vad detta arbetssätt fört med sig för dem och deras syn på ideellt engagemang så tror deltagarna att detta minskar hindren för att engagera sig:

i framtiden skulle jag vilja göra någon förändring eller någonting så vet jag hur jag skulle göra. Jag skulle nog inte ha så mycket frågetecken, det tror jag inte (deltagare särskild kurs).

När lärarna på samma folkhögskola berättar om varför de relativt nyligen gått över till tema-studier så pekas också på detta som ett sätt att försöka få ihop grupperna och att få deltagarna att arbeta tillsammans i stället för att jobba individuellt.

"Individualismen" hade slagit igenom och det märkte vi här också, och då tänkte vi att nu måste vi göra något åt det (lärare).

Genom att låta den största delen av veckan ägnas åt temastudier hoppas man kunna bryta den trenden och samtidigt skapa kunskap och förståelse för att deltagarna genom sitt engagemang kan vara med och påverka samhället.

I dessa berättelser från både deltagare och lärare ser vi ett samband med det vi såg i vår kvantitativa del av undersökningen. Där vi visade på hur deltagarna under folkhögskoletiden i stor utsträckning menar att de blir bättre rustade som medborgare. Våra data pekade också tydligt mot att det är en stor grupp av deltagarna på allmän kurs som blivit aktiva och engagerade under studietiden. Vi ska senare visa hur strukturer utanför själva undervisningen möjliggör att deltagarna dras in i detta engagemang, men genom att lyfta fram det här konkreta exemplet så vill vi visa att det även i själva undervisningen finns betingelser som förmodligen kan förklara att deltagarna blir engagerade under studietiden. I exemplet får deltagarna på allmän kurs väldigt handfasta verktyg för hur man bildar och driver en ideell organisation och på det sättet kan utöva sitt medborgarskap. För att återknyta till våra teoretiska perspektiv så får de öva och stärka sina *medborgerliga färdigheter* och tränas på detta sätt in i ett *aktivt* eller till och med ett *aktivistiskt* medborgarskap.

Bli motiverad – genom skolmiljön och andra deltagare

Det är dock som sagt inte bara innehållet och upplägget på själva undervisningen som möjliggör för deltagarna att bli motiverade till att engagera sig.

Också mötet med andra deltagare och deras engagemang är viktigt. Detta blir tydligt på särskilda kurser, där deltagarna ofta delar ett intresse och därmed kan sporra varandra. Men vi möter också deltagare på allmän kurs som genom mötet både med de egna klasskamraterna och andra deltagare på skolan har fått ett engagemang.

Ett sådant exempel är en deltagare på allmän kurs som kom in i folkhögskolan med ett tungt bagage och uppger att han inte varit engagerad i någonting tidigare. Han ger dock tydligt uttryck för hur han har blivit väldigt engagerad i miljöfrågor sen han började på folkhögskolan. Han beskriver att engagemanget kom från att han på folkhögskolan har träffat ”så mycket miljömedvetna människor, klasskamrater som har diskuterat mycket om miljön och så”. Enligt honom så har det underlättats mycket av – som vi redan pekat på – att det också på lektionerna finns utrymme för diskussioner i klassen, och att lärarna är väldigt positiva till det och själva gärna också hoppar in och är med och diskuterar. Men vidare också av att han, och flera andra deltagare, uppfattar att lärarna finns som ett stöd när man kommer med en idé, att de kan lyssna och komma med tips på hur man kan gå till väga för att engagera sig vidare i frågan. En annan deltagare pekar på hur man inte heller behöver bära idéerna för vad man ska göra själv, utan kan dras med av andra deltagare till ”att bara göra”. I intervjun vänder hon sig till sin klasskamrat och säger:

Jag tycker att du är väldigt bra på att stötta. För ibland så kan en person komma på någonting. Man behöver inte alltid komma på alla idéer själv och så. Jag tycker att du har varit väldigt bra på att ... Alltså, du är med på vad alla andra föreslår. Om det är någon som kommer upp med ett förslag, kanske samla in pengar, ska gå ut och plocka plast ute i naturen. Så hänger du med. Alltså, man har olika engagemang. Alltså, det behöver inte vara att man kommer upp med någonting själv, utan också att man är med (deltagare särskild kurs).

Det faktum att folkhögskolan på många ställen samlar allmän och särskild kurs under samma tak framhålls av några respondenter som positivt för engagemanget. Detta gäller särskild för de deltagare som går på allmän kurs. En lärare formulerar tydligt denna styrka utifrån sitt perspektiv:

Jag tror vi vinner väldigt mycket på att ha både allmän och särskild kurs parallellt. Även om vi kanske inte jobbar jättemycket linjeövergripande så har vi ändå en del såna saker. Man lever i en vuxenvärld med andra som studerar grafisk design eller musik eller journalistisk, man finns i en engagerad omgivning. (...) Den här gratis-

effekten som vi får av den mer mångfacetterade miljön, bildningsmiljön om man ska säga så, den vinner vi mycket på. Både att det är en internatskola och så att det rör sig mycket människor här. Det blir en atmosfär som blir lite allmänt bildande (lärare).

Vi ska i nästa avsnitt återkomma till denna ”atmosfär” men stannar nu vid frågan om mötet mellan allmän och särskild kurs. Även om en del av mötet mellan dessa sker spontant så krävs det ofta att lärare är med och organiserar för att det ska bli av. Mötesplatser som framhålls i vårt material är olika former av tema- eller forumdagar med inbjudna gäster, gemensamma idrottsturneringar eller initiativ i enskilda klasser där övriga skolan involveras på olika sätt. Flera deltagare återkommer till hur skolgemensamma träffar är viktiga för att möta deltagare från andra linjer. De pekar också på att inbjudna externa föreläsare eller gäster får dem intresserade och föder en vilja till engagemang. Både genom det som tas upp som ämne på föreläsningarna, men också bara det faktum att ”vi ser folk som är engagerade”.

Och vi har ju något som heter Forum några gånger ibland, och då är det alltid ... ja, något, så här, så att man blir taggad på att göra något, förändra någonting (deltagare särskild kurs).

Det är någonting som hela skolan stannar upp för att vi ska gå på... För att se människor som har engagerat sig i samhället eller folk som kanske inte själva är aktivister men som jobbar i någon del av samhället och har någonting att berätta helt enkelt. Det är jättestor spridning på vad det kan vara men det tycker jag i alla fall gör jättemycket när det kommer till intresse och känna engagemang. Det är väldigt många som kommer hit som själva har engagerats i någonting, vad det nu kan vara, och jag tycker att det är jätteintressant, vi får ut väldigt mycket av det tycker jag (deltagare allmän kurs).

Lärare ger uttryck för att denna typ av samlingar där engagerade personer utanför skolan bjuds in för att föreläsa är ett försök att låta dem möta människor som är med och skapar förändring. Lärarna inser att det är långa processer och att det kanske är först om flera år som deltagarna plockar upp erfarenheter och insikter från sin folkhögskoletid och omsätter dem i ett eget engagemang, men de tror att genom mötet med engagerade personer – både deltagare, personal och gäster utifrån – så finns det vissa förutsättningar för att insikterna ska kunna leva kvar.

Vi har hittills i denna del utifrån framför allt CVM-modellen försökt att tolka och relatera deltagarnas utsagor om sin folkhögskoletid till hur detta kan stärka deltagarnas resurser och motivation för medborgerligt engagemang.

Innan vi går vidare med ett tydligare fokus på den handfasta infrastruktur för engagemang som vi finner att folkhögskolan erbjuder så vill vi bara stanna upp och betona att det är komplexa samband som inte enkelt låter sig fångas i en enkel modell.

En av våra intervjuade deltagare fångar väl dessa komplexa samband när hon försöker beskriva vad i folkhögskolan som hon tror har bidragit till hennes samhällsintresse och engagemang. Hon pekar på en rad samverkande faktorer som sammanfattar mycket av vad vi hittills berört. Dels handlar det om att hon är trygg att kunna uttrycka sina åsikter samtidigt som hon möter människor med en mångfald av åsikter och erfarenheter. Dels möter hon engagerade deltagare och lärare i en miljö med ett arbetssätt och ett innehåll i undervisningen som gör att hon kan få utlopp för sitt engagemang.

För mig har det här blivit en plats där jag har kunnat ha mina åsikter och träffat människor som också har både samma och andra åsikter, och folk som är engagerade och att man får ett utlopp för det på ett sätt som jag inte tycker att jag har fått på något annat ställe, vilket har gjort att jag själv har utvecklats och kanske blivit mer intresserad av allting från mänskliga rättigheter till hur samhället har sett ut, hur det ser ut nu, sambandet mellan allting. Det har nog bara gjort i allmänhet att jag är mer insatt och engagerad i världen jag lever i, vilket jag kanske inte kan säga att jag var på samma sätt innan. Miljön här och sättet vi jobbar på gör verkligen att man träffar människor och mycket mer lär av varandra. Och vi jobbar mer om viktiga saker som faktiskt händer. Mycket av det som finns i läroplanen, om man även inte läser folkhögskola, det är sådant som vi får med oss här också, bara att vi gör det inte genom att bara läsa om någonting utan vi gör ... Vi förstår det, vi blir en del av alltihopa. Men det är så svårt att säga exakt var det är (deltagare allmän kurs).

Låt oss som avslutning på denna del ta fasta på det som deltagaren säger om att ”vi gör”. Detta ”att göra” återkommer i flertalet intervjuer och är förmodligen centralt för det som vi är intresserade av. Det förefaller som att när folkhögskolan lyckas använda sig av ett pedagogiskt arbetssätt där det är nära mellan teoretisk undervisning och handfast praktik så får deltagarna både nya resurser och motivation för ett engagemang. Denna närhet mellan teori och praktik som vi ser i delar av vårt material knyter samtidigt an till tidiga arbetssätt inom folkhögskolan, där vi som exempel tidigare har lyft fram rollspelsmetodik. Genom denna tradition förstår vi det som att folkhögskolan bidrar till att ge deltagarna *medborgerliga färdigheter* i form av exempelvis förmåga att kommunicera och praktiskt organisationsarbete som forskarna lyfter fram som centrala för engagemang.

FRÅN IDEAL TILL FAKTISK ORGANISERING

Hur kan vi då förstå vad som händer på den där ”platsen” och ”miljön”, med sin speciella ”atmosfär” och allt det där som bara ”sitter i väggarna”? När vi ska försöka ringa in vilken betydelse folkhögskolan har för deltagarnas medborgerliga engagemang återkommer vi till vår tidigare beskrivning i inledningen om betydelsen av civilsamhällets infrastruktur. Där har vi redogjort för att en av våra teoretiska utgångspunkter att omfattningen av det ideella engagemanget inte enbart påverkas av enskilda individers möjligheter och vilja att engagera sig. Med andra ord är det inte bara en fråga om ”utbudet” av ideell arbetskraft. ”Efterfrågan” av ideell arbetskraft är också av central betydelse, det vill säga organisationers och verksamheters behov av ideellt verksamma för att kunna fortgå. Denna efterfrågan hålls i de skandinaviska samhällena uppe av civilsamhällets infrastruktur som karakteriseras av en tät väv av organisationer, verksamheter och aktiviteter som erbjuds människor och knyter dem till sig.

Vi kommer därför nu nära oss vårt intervjumaterial från de fyra folkhögskolorna med denna teoretiska ingång. Hur kan varje folkhögskola i sig själv förstås som ett litet mikrokosmos med strukturer där deltagarna uppmuntras, erbjuds och organiseras till engagemang? Vi ska i denna avslutande del av kapitlet titta närmare på vilka idéer och vilken infrastruktur som präglar detta mikrokosmos.

Ett sammanhang av idéer

Som vi redogjort för i inledningen har forskare beskrivit en spänning mellan en ideal och en faktiskt organiserad folkbildning. Det talas bland annat om ett ”folkbildningsetos”⁶⁹ och en ”folkbildningspoesi”⁷⁰ där folkbildningen och då också folkhögskolan blir del av en ideologisk figur. Även i våra intervjuer på våra fyra folkhögskolor möter vi hos lärare och skolläda en ideologiskt präglad berättelse om vad man menar att folkhögskolan är (eller bör vara). Inom ramen för denna berättelse finner vi också idéer som kopplar till vårt kärnintresse i denna studie i den mening att det finns ett ideal kring att det är bra och viktigt att vara en engagerad och ansvarstagande medborgare.

Deltagarna uppfattar själva att de finns i ett sammanhang där engagemang är viktigt. Det förefaller finnas ett ideal inom folkhögskolan som håller

---

69 Se Edquist, 2015

70 Se Sandahl & Sjöstrand, 2014

engagemang högt, och som traderas och lever vidare genom både lärare och deltagare. Deltagarna upplever sig på ett positivt sätt bli uppfordrade att delta och göra någonting utöver studierna, samtidigt som de inte upplever sig tvingade till det.

Jag tror att det fostrar en attityd som om man bevarar den kan fortsätta vara mer driven och engagerad i framtida yrken och framtida situationer, för man lär sig att ... Ja, de ber en göra det, de frågar alltid så här om man har någonting framför sig som måste göras, vem är sugen? Och om ingen säger, då väljer de bara någon och sen får den personen ofta eloge om de tar tag i det. Så det finns, jag skulle säga, en tydlig kultur av gör någonting (deltagare allmän kurs).

Skolan uppmuntrar engagemang, men de tvingar inte till engagemang. De uppmuntrar testande. Har man en idé på en workshop så tillåter de att man till 100 procent satsar på det, försöker få ihop det och få kunskaper kring det (deltagare särskild kurs).

Engagemanget kan handla både om att vara engagerad i och för den lilla gruppen som klassen utgör, eller i stora samhällsfrågor. Inom ramen för detta ideal är deltagarna tydliga med att det samtidigt finns tid och stöd för reflektion. De får möjlighet att fundera på vad som är viktigt för dem, och vad de vill göra och engagera sig för i sitt liv.

På en skola talar man på samma tema tydligt om demokratiska rättigheter och skyldigheter som en del av sin värdegrund som man också menar kommer till tydligt uttryck i undervisningen och på speciella temadagar om demokrati.

Rätten att bli respekterad till exempel. Det innebär också skyldigheten att respektera andra, och det är också någonting som står i vår värdegrund på skolan. Att det handlar om är inte bara att få. Jag upplever kanske att mina föräldrars generation har varit med och drivit många demokrati- och rättighetsfrågor, som ju dagens ungdom och deltagarna ju på något sätt får åtnjuta effekterna av. Det har blivit någonting som är normaliserat, man tar det för givet, att demokratin fungerar på ett speciellt sätt. Men kanske inte förstår skyldigheten, att jag måste också engagera mig. Och då innebär det att jag inte alltid kan få som jag vill. Jag får tycka som jag vill. Men skyldigheten är också att när vi i det demokratiska tänkandet ... till exempel i internatet har vi bestämt olika ordningsregler. Och om det då inte blir som jag tycker måste jag också försonas med det, att jag måste respektera att just den här gången blev det inte som jag ville. Men det betyder inte att jag då bara struntar i allting, utan jag faktiskt har en skyldighet att följa de demokratiska besluten. Så att det jobbar vi mycket ... och det blir väldigt mycket verklighetsbaserat (lärare).

Här framträder – förutom rätten att bli respekterad för den du är och skyldigheten att respektera andra – ett ideal där det också är närmast en skyldighet att engagera sig och göra sin röst hörd i demokratiska processer. Detta kommuniceras till deltagarna på en gemensam demokratidag, men också i konkret arbete kring exempelvis internatboendet och i olika organ för deltagarinflytande som skol- och matråd. Just det verklighetsbaserade, där idealen får uttryck i konkreta strukturer och aktiviteter, förstår vi som en central faktor som bidrar till att dra deltagarna in i engagemang. En deltagare på samma skola vittnar om att detta ideal är närvarande i vardagen på skolan. Hon uppfattar tydligt att lärarna ”vill att man ska ta initiativ, eller komma med förslag och så” och menar att de på olika sätt ”pushar väldigt mycket för det”.

Genom de intervjuer som vi genomfört menar vi att synen att det är viktigt att vara en engagerad medborgare är en central del av ett allmänt folkhögskoleideal som vi möter på samtliga folkhögskolor där vi har gjort intervjuer. Detta kopplar väl ihop med vad som vi tidigare har pekat på som den ideala folkbildningen. Detta folkhögskoleideal är givetvis mer eller mindre framträdande hos enskilda personer som vi intervjuat. Generellt förefaller det vara starkare – eller i alla fall mer tydligt artikulert – hos personal som arbetat länge inom folkhögskolan även om vi också hittar det hos relativt nyrekryterade lärare.

Samtidigt som vi ser detta mer allmänna ideal av att det är viktigt att vara en engagerad medborgare så kan vi i alla fall ana mer specifika ideal. På de tre rörelsefolkhögskolor som vi har besökt så upplever deltagarna i alla fall till viss del att de märker av och blir inbjudna till engagemang inom de rörelser som driver skolan. På Marieborgs folkhögskola som är en arbetarrörelseskola handlar det om deltagare som uppfattar att de blir uppmuntrade till fackligt engagemang.

NN tjarar mycket om facket [skratt]. Våra lärare antar jag, om man säger så, är väldigt mycket för facket. Och hon tycker att det är väldigt synd att hon ser det brytas ner som det gör, hon är själv engagerad och hon anser att det är en stöttepelare för både välfärdssamhället och för Sverige som vi känner det i dag (deltagare allmän kurs).

På Södra Vätterbygdens folkhögskola och Mellansels folkhögskola som har fri- respektive svenskkyrkliga huvudmän så uppger deltagarna snarare att detta märks genom att det erbjuds frivilliga andakter ett par gånger i veckan och att deltagarna erbjuds att engagera sig och vara med och anordna dem.

Deltagarna och lärarna på de rörelsefolkhögskolor vi varit på är dock noga med att påpeka att de fortfarande har möjlighet att själva reflektera över vad de själva står och vill engagera sig i. Deltagarna känner inte sig påtvingade något engagemang eller en viss politisk eller religiös åskådning:

Jag tror mer att de sår några frön än vad de slår en i huvudet med en åsikt... (deltagare allmän kurs).

Folkhögskolans infrastruktur för engagemang

Vi vill här slutligen peka på att det för att detta ideal ska bli verklighet så finns en väldigt konkret och handfast infrastruktur som rekryterar – drar in – deltagarna i engagemang. I all sin enkelhet består det av handfasta betingelser och mekanismer som finns på skolorna. Det kan handla om formella strukturer som skolråd, idrottsföreningar eller organisering kring internatboende. Men det kan också vara frågan om mer informella insatser som att efterfråga att deltagarna ställer upp och hjälper till vid olika firanden eller är med och fixar eftermiddagsfika för hela skolan antingen bara som en "social grej" eller för att samla in pengar till en gemensam resa.

Infrastruktur för deltagarinflytande

Olika former av klass-, skol- eller elevråd nämns av både deltagare och personal som strukturerade former som bjuder in till, och tränar i, engagemang. En deltagare berättar att hon och hennes klasskompisar inte från början förstod "vitsen" med deras klassråd, det uppfattades inte som viktigt eller roligt och tog mest tid från den undervisning och det skapande som de var där för. Lärarna uppmanade dock dem ändå att hålla kvar i klassrådet:

Men samtidigt har det varit en av de viktigaste sakerna som vi kunde ha gjort, att behålla det. För där är utrymme för att lufta saker, och att få ordning på saker. För ibland kan det kreativa också vara ett sorts kaos. Och om du inte har ett utrymme för att kunna på något sätt reda ut det kaoset så blir det friktioner mellan människor. [...] Och det har ju funkat. Men det har inte heller känts tvingat (deltagare särskild kurs).

Flera deltagare födda i ett annat land ger uttryck för en ovana i början att ta plats på klassrådet och berätta om saker som de tycker fungerar dåligt. De beskriver dock hur klassrådet – där de möts utan sina lärare – har börjat fungera som en plats där de kan prata friare och där de är noga med att respektera varandra och där de får öva demokrati i praktiken.

Vi har klassråd på måndagar [...] Det jag tycker är bra. Det är demokrati, vi pratar vad vi vill. *(Om någon är kritisk)* De kan säga ifall de vill, för vi måste respektera den här personen, vilken idé de har alltså. Vi måste respektera (deltagare allmän kurs).

Oftast ger deltagarna uttryck för att de uppfattar att de på riktigt kan påverka skolan genom de deltagardemokratiska organen. De upplever sig bli tagna på allvar av skolan och dess ledning:

De lyssnar verkligen på mig och ... i det här rådet. För vi är två elever med i det och sen några anställda, och vi får verkligen säga vad vi tycker. Och i den gruppen känns det riktigt bra (deltagare särskild kurs).

Men jag tycker det är bra. Vi får vara med och bestämma, och i alla fall vara med och ... som man säger i MBL, man tutar lite i alla fall. Man kan tuta innan de kör över en [skratt], få chansen att säga vårt (deltagare särskild kurs).

Även om de sen inte alltid får gehör för sina idéer och förslag och de uppfattar att det inte händer så mycket mer så upplevs detta förvisso som tråkigt men deltagaren kan ändå se det som en lärdom:

Det är härligt att få vara med i ett råd och så med någonting jag brinner för, och få öva mig på att tycka lite saker med (deltagare särskild kurs).

Infrastruktur för en gemensam fritid

Vid sidan av det organiserade deltagarinflytandet ser vi också på några skolor hur fritidsverksamheten har strukturer som efterfrågar deltagarnas engagemang och där de dras in. Det kan vara idrottsaktiviteter, musikcaféer, morgonsamlingar eller firande av högtider som exempelvis påsk. På flera skolor finns ett aktivt eget kulturliv som deltagarna kan engagera sig i.

På en av folkhögskolorna finns till exempel en skolidrottsförening där deltagarna dras in i ett engagemang där de får ta ansvar för att organisera verksamheten. En av deltagarna, som uppger att han inte arbetat ideellt tidigare, berättar hur han blev tillfrågad att hjälpa till och genom det drogs med i ett praktiskt ideellt arbete:

Men jag är med i Skol-IF heter det, och då har jag fått ansvar för lite idrottsevenemang och sånt där. Ja, det är att man ska sätta ihop en turnering eller någonting, eller fixa något, kan man säga (deltagare allmän kurs).

Hans klasskompis fyller på och pekar vidare på hur hon menar att Skol-IF fyller en roll för att uppmuntra och möjliggöra engagemang:

Jag tycker att engagemang uppmuntras. Alltså så här, man säger oftast typ i Skol-IF till exempel, om du har en idé kan du komma dit, alltså de är öppna för förslag och liksom vill göra saker. Det är därför ni har liksom innebandyturnering och träning på onsdagar liksom. Och så har man den här löpargruppen på måndagar liksom. Och så är det liksom, inga förslag är dåliga. (deltagare allmän kurs)

Den lärare som är ansvarig för Skol-IF berättar att han ser sin roll just som att underlätta för deltagarna på skolan att själva ta ansvar för verksamheten och driva den:

Där försöker jag att engagera våra studerande till att själva egentligen driva verksamheten och att jag ska göra så lite som möjligt. Jag vill att de ska vara engagerade, komma med idéer och driva den här föreningen och göra den till det de själva vill. På vissa år så har det inte funnits riktigt de som har velat ta tag i det hela, och där har jag fått gå in lite mer då och då och styra upp. Medan andra år så har det varit väldigt många idéer och engagemang. Det kan handla om att de vill vara med i något idrotts-sammanhang utanför skolan. Och så att arrangera och göra saker här på skolan då för alla studerande. Där har det märkts att några av de som man har haft kontakt med efter studierna här fortsätter med det. Det intresset finns kvar att just det här med föreningsliv, idrottsliv, att vara med i en förening med vad det innebär (lärare).

Vi ser den här till synes enkla beskrivningen om Skol-IF som ett väldigt tydligt och konkret exempel på strukturer där deltagarna i folkhögskolan både uppmuntras till, får prova på och dras in ett ideellt engagemang. Liknande föreningar och verksamheter, om än inte alltid i formella föreningsstrukturer, hittar vi på andra folkhögskolor.

Andra deltagare pekar på att enkla strukturer på folkhögskolorna som att de får ta ansvar för att ordna med fika för hela skolan några gånger per termin kan lyfta deras engagemang. För vissa deltagare är det ingen stor grej och något självklart, medan det för andra framstår som en viktig aktivitet där de får ta ansvar och öva sig i samverkan med andra. Sammantaget ser vi här flera strukturer som efterfrågar deltagarnas engagemang. En lärare sammanfattar det genom att peka på att deltagarna får möjlighet att skaffa sig nya vanor som kan ha möjlighet att finnas kvar även efter folkhögskoletiden. Hon säger ”att få finnas i en sådan miljö tror jag ger en möjlighet att skaffa vanor, som man förhoppningsvis har med sig också sen då efteråt.”

Infrastruktur kring internatboende

Vi kan här notera en viss skillnad mellan skolor med eller utan internat. På skolor med internat går det också att se en skillnad mellan de deltagare som bor på skolan och de som bor utanför skolan och kommer in på dagarna. Som vi redan har påpekat i Del I så har andelen av deltagarna som bor på internat minskat, men de utgör fortfarande en fjärdedel av deltagarna på allmän kurs och en knapp tredjedel på särskild kurs. För de internatboende är det givetvis närmare till att ta del av de fritidsaktiviteter som anordnas. De träffas på ett annat sätt av den infrastruktur som finns. De lever på ett annat sätt sitt liv i det mikrokosmos som kanske blir extra tydligt på internatskolorna. En deltagare pekar på att det sociala sammanhanget på deras internat gör att möjligheterna att dras in och engagerar sig är många. Hon beskriver stämningen som påhittig, frågan ”ja, men vad ska vi göra nu då?” ställs hela tiden. I likhet med vad vi tidigare lyft fram så pekar hon vidare på att detta mikrokosmos är en trygg miljö som hon menar möjliggör hennes engagemang. Hon säger att ”jag är väldigt trygg här, och det bidrar väl också till ett engagemang. Om man känner att man kan lita på sina kompisar här och vara trygg i det”.

Vi menar att internatet i sig kan förstås som en infrastruktur i vilken deltagarnas engagemang efterfrågas och krävs för att det ska fungera. Det innehåller flera strukturer som både drar in deltagarna i ett engagemang och som också ger dem grundläggande resurser och färdigheter för att kunna engagera sig. För att det ska vara god trivsel på boendet menar deltagarna själva att de måste lära sig att samarbeta och kommunicera med varandra. Man tvingas ställa upp och stöda och hitta sätt att umgås och samarbeta med människor som man inte själv ha valt att bo med vilket kräver att man engagera sig i olika saker.

Även om det bara är deltagare som bor på skolan och lever hela sitt liv i det speciella mikrokosmos som internatet utgör så är det tydligt hur lärarna och övrig personal på flera skolor har en viktig roll i att stötta upp, upprätthålla och delta i det liv som levs där.

För just det här att det är ett litet samhälle, en bubbla, en liten ö. Efter att jag har gått hem så kan det hända att, ”ja, men nu händer det någonting på kvällen här. Ja, men jag åker tillbaka”, och frivilligt ... Vi spelar lite tennis så här i gymnasalen på kvällen eller vi ... jag går hit och tränar eller någonting och träffar andra än dem jag undervisar i gymmet. Frivilligt efter min arbetstid, så att säga, här på folkhögskolan. Och jag som är intresserad av idrott och jag tycker väldigt mycket om musik, ... det känns bara kul, gå hit en kväll och lyssna och ibland till och med delta i saker. Jag kan sitta och spela trummor med några elever som bara sitter och jamar och det är hur roligt som helst (lärare).

För de deltagare som bor på internatet förefaller det som att det spelar en central roll för deras engagemang. Detta både i att det är en infrastruktur som efterfrågar deras engagemang men också i att det blir en plats där de får möjligheter att utveckla sina så kallade medborgerliga färdigheter.

Infrastruktur för att dra in deltagarna i ett engagemang utanför skolan Samtidigt som vi ser strukturer och arbetsätt som kan bidra till deltagarnas engagemang inom skolans väggar vill vi slutligen peka på att vi också ser hur det finns strukturer för att visa på olika sammanhang utanför skolans väggar. Flera deltagare pekar på hur de dras in i aktiviteter utanför skolan, något som de ofta tycker är roligt och lärorikt. Det kan vara på demonstrationer, föreläsningar eller besök i kyrkor och moskéer eller på offentliga institutioner som bibliotek, museer, stadshus eller domstol. Vi pekade redan i första kapitlet på den starka förankringen i sitt lokala område eller bygd som många folkhögskolor har. Det ger lokala kontakter och sammanhang för engagemang också för deltagarna. En lärare formulerar vad ambitionen är med denna typ av aktiviteter och pekar på att de kan ha hjälpt deltagarna att ta plats och engagera sig i det offentliga samtalet:

... kanske tar ner dem på, när man vet att det händer någonting på stan, och det här "climate strike for change". Det har vi varit på. Sen så inför valet då så var det många politiker, så klart, som var i stan och pratade, och då gick vi och tittade på det, och ... sen tänker jag att man försöker ta med dem ut i samhället på saker som ... museum och sånt som kanske många inte skulle gå på i vanliga fall. Om det är något intressant och så där, så att de får en annan ... vad ska jag säga? Att de får ta plats i det offentliga samhället på något sätt. Och det tycker jag är fint när de känner att de kan börja göra det, för jag tror att många har känt att de ... det inte riktigt är för dem, eller de gör inte så. Man kanske inte kommer från en bakgrund där man går på museum eller ens biblioteket eller så ... ja, det skapar någon form av engagemang eller att man tar sig ut mer, och då är bland människor på något vis (lärare).

När vi genomför våra intervjuer under början av 2020 är skolstrejkerna inom ramen *Fridays for Future*, alltså klimatdemonstrationer, högst aktuella. Här beskriver flera deltagare hur de har blivit uppmuntrade av lärare och klasskamrater att delta. Ofta verkar hela klassen ha gått tillsammans. För flera deltagare som vi pratar med är detta första gången de deltar i en demonstration på det sättet. Detta kopplar direkt till våra resultat i Del IV, där vi konstaterar att deltagarna i starkt signifikant större utsträckning har deltagit i

demonstrationer än befolkningen i stort⁷¹. De får genom detta upp ögonen för demonstration som ett sätt att engagera sig även om flera deltagare uppger att det känns lite obekvämt. Hos vissa leder det ändå till ett resonemang om vad som är effektivt eller hur det är möjligt att vara med och påverka samhället.

Jag gick på några av de skolstrejkerna, men vad som hände mig till sist, det är väl lite min egen cynism att skylla, det är att "ja, nu har jag stått här ett par gånger, jag måste gå och träna. Jag kan inte fixa någonting av klimatet på torget." Ja, typ så, så att en del av det ... Ja, det beror väl på engagemanget, frågan i sig, vad ska göras och så (deltagare allmän kurs).

Ett annat exempel på när deltagarna "dras utanför" skolans miljö är olika former av praktik där deltagarna tvingas ta ansvar:

Vi i Bibelklassen har ju praktikhelger då vi åker ut till församlingar och håller i deras aktiviteter en hel helg. På det sättet tvingas vi ju bli engagerade i sånt, och ta lite mer ansvar än vad vi är vana. Gå utanför boxen, liksom. Göra något som är obekvämt. Och det är väldigt roligt, tycker jag (deltagare särskild kurs).

På ett liknande sätt ser vi hur deltagare på utbildningar med konstnärliga inriktningar (teater, musik etcetera) ofta engageras till framträdanden utanför skolan där de tvingas ta ansvar och engagera sig praktiskt för att allt ska fungera.

BETINGELSER SOM MÖJLIGGÖR ENGAGEMANG

I vår kvantitativa del av undersökningen har vi konstaterat att det medborgerliga engagemanget hos folkhögskoledeltagarna är påfallande stort givet deras socioekonomiska betingelser. I denna del har vi aktivt sökt efter betingelser på folkhögskolorna som kan tänkas underlätta, uppmuntra och initiera ett engagemang hos deltagarna. Vi menar att det i grund och botten handlar om till synes enkla och triviala strukturer och arbetssätt som sammantaget förefaller spela en stor roll för att dra in deltagarna i ett medborgerligt engagemang.

Med utgångspunkt i våra teoretiska perspektiv kan vi konstatera att vi i folkhögskolan kan finna en infrastruktur som efterfrågar och därmed drar in deltagarna i ett ideellt engagemang. Vid sidan av detta kan vi också identifiera

---

71 21 procent av folkhögskoledeltagarna uppger att de demonstrerat senaste året, jämfört med 6 procent i befolkningen med likvärdig åldersfördelning – se Del III.

betingelser kopplade till ett socialt och utbildningsmässigt sammanhang som på ett individuellt plan förefaller stärka deltagarnas medborgerliga färdigheter. Med teoretisk utgångspunkt i CVM-modellen menar vi att det går att identifiera betingelser inom folkhögskolan som kan bidra till att stärka de resurser och den motivation som modellen pekar på har betydelse för huruvida en person blir engagerad eller inte. Vi har i denna del visat på exempel på hur deltagare, många med ett tungt bagage, får ett sammanhang i folkhögskolan där de uppfattar att de växer som människor, får ett ökat självförtroende och klarar av att studera. Detta har i alla fall potential att utgöra eller ge dem grundläggande resurser för att kunna vara engagerade. Vi har vidare visat att det hos flera av deltagarna väcks ett intresse för både sociala kontakter och samhällsfrågor där flera också uppger att de förstår mer hur samhället fungerar och vilka möjligheter de har att delta och påverka det. Detta har potential att vara en grund för deras motivation till engagemang.

En teoretisk utgångspunkt för oss är att efterfrågan på ideell arbetskraft bidrar till ett högt engagemang. Vi har tidigare pekat på insikten att denna efterfrågan hålls i de skandinaviska samhällena uppe av en civilsamhällets infrastruktur som karakteriseras av en tät väv av organisationer, verksamheter och aktiviteter som erbjuder människor och knyter dem till sig. De svenska folkhögskolorna, och då kanske speciellt rörelsefolkhögskolorna, kan förstås som en del av denna större infrastruktur inom det svenska civilsamhället. Vad vi pekar på i denna studie är att samtidigt som folkhögskolorna är en del av den större infrastrukturen så kan de också beskrivas och förstås som egna mikrokosmos av infrastrukturer som efterfrågar deltagarnas engagemang. Med enkla och handfasta strukturer kring olika områden så drar de in deltagarna i ett engagemang. Sammantaget kan detta bidra till att tränga ut betydelsen av de socioekonomiska faktorer som i folkhögskoledeltagarnas fall skulle tala för ett lågt engagemang hos deltagarna.

Vårt val av metod för denna del av studien gör att vi hittar och kan beskriva betingelser inom folkhögskolan som underlättar engagemang. Det är dock viktigt att komma ihåg att strukturerna och arbetssätten på de olika folkhögskolorna skiljer sig åt även om vi ser gemensamma drag. Det vi redovisat i denna del är summan av det vi finner på de fyra skolorna – allt återfinns alltså inte på varje skola för sig. Även om vi i den kvantitativt inriktade delen av studien har visat att en stor andel av deltagarna på folkhögskolan är engagerade, så är det samtidigt viktigt att komma ihåg att det fortfarande finns en stor grupp som inte har någon egen erfarenhet alls av engagemang. Det innebär

att vad vi beskrivit i denna del antingen inte når alla deltagare, eller att de medborgerliga färdigheter som deltagarna utvecklar och den infrastruktur som efterfrågar deras engagemang inte per automatik växlar ut i att de faktiskt ägnar sig åt just ideellt arbete.

Del VI – Avslutning och samtal om resultaten

De hypoteser vi presenterade i inledningen på den här boken har bekräftats, nämligen att folkhögskoledeltagarna är en osedvanlig engagerad grupp av samhällsmedborgare och att det finns en koppling till folkhögskolan när det gäller engagemanget. Vi har visat hur folkhögskolan kan få betydelse med sina visioner och traditioner, men också med sin konkreta inriktning och utformning.

Låt oss här summera något av vår relativt mångfacetterade studie som ger oss möjligheter att dra några såväl empiriska som teoretiska slutsatser. Studien har genomförts i fem delar. I inledningen, Del I, uppmärksammar vi folkbildningens och folkhögskolans traditioner, värderingar och ideal som talar för att det skulle kunna uppstå ett visst engagemang bland folkhögskoledeltagarna, inte minst under studietiden.

I Del II har vi framför allt intresserat oss för faktorer som visat sig ha betydelse för om man kommer att bli en engagerad samhällsmedborgare. De uppgifter vi presenterar pekar entydigt mot att deltagargruppen som helhet borde ha ett mindre engagemang och i mindre utsträckning delta än befolkningen i allmänhet. Eftersom vi dessutom ställt exakt samma frågor denna gång som för fem år sedan har vi också kunnat tala om huruvida deltagarnas villkor verkar präglas av stabilitet eller förändringar. Vi kan slå fast att i huvudsak verkar betingelserna för 2018 års deltagare likna de som gällde för 2013.

Än viktigare är att vi i denna studie kan belägga att deltagarna på de båda inriktningarna – allmän och särskild kurs – har en del betingelser gemensamt men att skillnaderna och olikheterna också är stora. Det här är naturligtvis inget nytt för alla de som är involverade i en folkhögskolevärld, men genom upplägget av vår studie har vi inte bara kunnat göra systematiska jämförelser med den tidigare genomförda undersökningen utan också med befolkningen i stort. Vi finner då att deltagarna på särskild kurs helt enkelt har stora likheter

när det gäller vissa grundläggande betingelser med befolkningen i övrigt, inte minst med personer i en likvärdig åldersgrupp. Ja, de är till och med mer väl-försedda och har mer erfarenhet av engagemang av olika slag. Det här gäller inte alls för deltagarna på allmän kurs. Åtskilliga av dessa har i stället ett tungt bagage av erfarenheter och vissa har aktuella bekymmer av olika slag.

De två grupperna har ibland så vitt skilda betingelser och utgångspunkter för deltagandet att vi från våra utgångspunkter närmat oss ett *naturligt experiment*, i den meningen att de rätt så skilda deltagargrupperna vistas inom ett och samma sammanhang – på en folkhögskola med allt vad det innebär. Och att vi från denna ”utkikspunkt” har försökt iaktta vad som händer med respektive grupp när det gäller engagemang i olika former.

I Del III kan vi visa på vilka avgörande drivkrafter sökandet efter utbildning och kunskaper tycks vara för de som söker sig till en folkhögskoleutbildning. Detta är i linje med annan forskning. Många delar dock uppfattning om det angelägna i ytterligare en dimension som verkar bli allt viktigare under utbildningen. Det är möjligheten att mogna och växa som individ och medborgare som man menar sig kunna göra i en folkhögskolemiljö. Med andra ord tycks det som i inledningen beskrevs som ”folkhögskolans medborgarfostrande insats” ännu vara en realitet som ger tydliga avtryck hos deltagarna.

I Del IV visar vi på ett spritt och omfattande ideellt engagemang. En del av engagemanget tar sig också tydliga politiska uttryck. En stor del av engagemanget fortsätter ske genom traditionella kanaler och med traditionella folkrörelseförtecken, samtidigt som det finns ett mer omfattande aktivitet över internet och via nätverk än bland medborgarna i allmänhet. Andelen som gör insatser och samtidigt är medlemmar minskar dock. Men en del av engagemanget förändras inte bara till form utan också till innehåll. Ett traditionellt folkrörelseorienterat engagemang och det synnerligen samtida verkar alltså leva sida vid sida. Vi vill understryka den anmärkningsvärda jämställdhet vi funnit mellan könen när det gäller ideellt engagemang bland folkhögskoledeltagarna, vilket vi sett inte är fallet när det gäller den övriga befolkningen.

I denna del visar vi också att nära hälften av deltagarna på allmän kurs aldrig någonsin gjort några ideella insatser, vare sig före folkhögskolevistelsen eller vid intervjutillfället. Denna grupp har folkhögskolan med andra ord inte nått fram till när det gäller ideellt arbete, trots alla visioner och traditioner. När vi går till vår teoretiska modell och sätter resurser, motivation och tillgång till rekryterande nätverk i fokus kan vi konstatera att det finns samband. Det gäller till exempel mellan låg utbildningsnivå, att man inte värderar

ideellt arbete särskilt högt och inte har tillgång till informella nätverk men att dessa samband inte är särskilt starka. När det gäller exempelvis tillit finns det inga samband alls. I den här studien lyckas vi alltså bara i begränsad utsträckning fördjupa förståelsen för varför vissa med till synes begränsade resurser fångas upp och kommer att bli aktiva medan andra fortsätter att inte göra några sådana här slags insatser.

I Del V undersöker vi när och hur folkhögskolan underlättar, uppmunt-
rar och initierar engagemang hos deltagarna. Vi söker aktivt efter betingelser
som kan tänkas bidra till deltagarnas ideella engagemang. Detta görs mot bak-
grund av slutsatserna att det ideella engagemanget bland deltagarna är om-
fattande. Vi har också presenterat uppgifter som pekar mot att folkhögsko-
letiden verkar ha betydelse för att etablera ett engagemang bland deltagare
med bräcklig bakgrund och utan särskilt mycket erfarenhet av medborgerligt
engagemang sen tidigare. I denna del identifierar vi en konkret infrastruktur
av *till synes* enkla strukturer och arbets sätt som efterfrågar och drar delta-
garna in i ett medborgerligt engagemang. Vi menar att folkhögskolan kan för-
stås som ett eget mikrokosmos där ett sammanhang av idéer och ideal kring
engagemang har översatts i konkreta infrastrukturer för exempelvis den ge-
mensamma fritiden, internatboendet och deltagarinflytande som bjuder in
deltagarna till ett engagemang och samtidigt bidrar till att träna deras med-
borgerliga färdigheter.

Vid sidan av de här infrastrukturerorna identifierar vi betingelser inom folk-
högskolorna som kan bidra till att stärka de resurser och den motivation som
vi vet har betydelse för om en person blir engagerad eller inte. För flertalet
deltagare, inte minst de som kommer in med ett tungt bagage, förefaller folk-
högskolan utgöra en plats där de får ett sammanhang i vilket de uppfattar sig
växa som människor, får ett ökat självförtroende och klarar av att studera.
Detta är också i linje med annan forskning. Hos en hel del av deltagarna väcks
dessutom ett intresse för både sociala kontakter och samhällsfrågor, där de
förstår mer av hur samhället fungerar och vilka möjligheter de har att delta
och påverka det. Detta kan bli till en grund för deras motivation till enga-
gemang. Här uppmärksammar vi särskilt traditionen och arbets sättet av att
bara göra som både lärare och deltagare ofta hänvisar till och som vi menar
är centralt för att dra in deltagarna i ett engagemang. När folkhögskolan lyckas
använda sig av ett pedagogiskt arbets sätt där det är nära mellan teoretisk
undervisning och handfast praktik så förefaller detta bidra till deltagarnas
medborgerliga färdigheter i form av exempelvis förmåga att kommunicera och

praktiskt organisationsarbete. Sammantaget har vi visat på ett antal betingelser och faktorer som kan bidra till att dämpa och till och med tränga undan betydelsen av de socioekonomiska faktorer som i folkhögskoledeltagarnas fall skulle tala för ett lågt engagemang.

Från både vår egen och annan forskning vet vi en del om dimensioner som kan tänkas ligga till grund för och bidra till ett engagemang. Vi vet dock lite om hur dessa hänger samman. Resultaten från den här studien ger oss möjlighet att ana konturerna till en form av *sekventiell modell* där olika betingelser utgör byggstenar som kan leda fram mot ett engagemang. I folkhögskolan förefaller detta starta med att:

- deltagarna uppfattar att de "får vara sig själva", känna sig accepterade och bli sedda och bekräftade i detta
- det här leder till att en del deltagare får hjälp med att grundlägga eller förstärka en resurs som består av en ökad tro på sig själv och sin förmåga
- detta i sin tur gör att de kan ta aktiv del i undervisningen där de genom ett "praktiknära" arbetssätt får syn på sin omvärld och lär sig träna sina medborgerliga färdigheter
- med detta som grund möter de sedan en utbyggd infrastruktur och lokal omvärld som öppnar för eller efterfrågar deras deltagande
- genom vilken de dras med i vardagsnära aktiviteter och in i ett medborgerligt engagemang.

Det här är naturligtvis en idealtypisk konstruktion med hinder på vägen både på individuell, institutionell och strukturell nivå men utgör ett försök att synetisera förlopp vi fått syn på i studien och med hjälp av annan forskning. Låt oss här peka på några hinder. På individuell nivå kan det handla om att man inte uppfattar sig få någon *reell* erfarenhet av att "våga vara sig själv" och att bli sedd, varken från lärare eller övriga deltagare. På institutionell nivå att de ovan antydda vardagsstrukturerna inte finns på plats, detta kräver både ideologiska mål och utopier från såväl ledning som lärarkår. Och på strukturell nivå att handlingsutrymmet inte är kringskuret eller upplöst genom att man på kortsiktiga uppdrag från statsmakterna blivit en "utbildningsfabrik" där folkhögskolan är helt fokuserad på att deltagarna ska få en passersedel mot vidare utbildning eller arbete.

Utifrån vår teoretiska utgångspunkt om en civilsamhällets infrastruktur tolkar vi detta så att många av deltagarna blir delaktiga i en slags civilsamhällets infrastruktur som ger utrymme för, ser, uppmärksammar, uppmuntrar

och uppfordrar till engagemang och ansvarstagande. Det här blir av avgörande vikt framför allt för deltagarna på allmän kurs, där många inte har denna erfarenhet sedan tidigare. Vår slutsats av undersökningarna blir att folkhögskolan när den fungerar som bäst och för åtskilliga av deltagarna blir till ett *klassutjämnande mikrokosmos inbäddat i provisoriska utopier*. I det sistnämnda ligger att den samtidigt förmår att omforma och anpassa sig och stå med ett stabilt ben i sin samtid, samtidigt som den lyckas behålla och förmedla de långsiktiga visionerna om fostran till ett aktivt medborgarskap och deltagarnas rätt till delaktighet i samhällsutvecklingen och de demokratiska processerna. Det här är medvetet högstämda ord från vår sida som vi menar att vi finner belägg för i denna studie.

Vi har i inledningen pekat på den omfattande diskussionen om folkbildningens och inte minst folkhögskolans eventuella särart. I anknytning till detta också spänningen mellan ideal och faktisk verksamhet. Utifrån vårt perspektiv, den här studien och dess resultat vågar vi ta termerna *säregna* och *särskilda* i vår mun, utan att sätta frågetecken efter, om en skolform som ibland lyckas hålla fast vid och fortsätta utforma delar av sina verksamheter i samklang med ideal och visioner om att skapa en grogrund för ett medborgerligt engagemang och kraft till att delta i samhällsutvecklingen.

Det är dock mer än rimligt att ställa frågan om det säregna och särskilda i folkhögskolan håller på att förringas och försvinna i den utveckling som nu sker? Vi ser på folkhögskolorna i allmänhet och på de folkhögskolor vi undersökt en utveckling mot tydligare "uppdragsbeställningar" från statens sida som kan inskränka den frihet och det handlingsutrymme som folkhögskolorna haft och som vi sett ha betydelse för att rusta deltagarna för ett medborgerligt engagemang. Vi ser också en utveckling mot färre internatplatser och fler filialer. Vad betyder det för folkhögskolans egen infrastruktur för att dra människor in i engagemang och för att få olika deltagargrupper att mötas? Och vad betyder utvecklingen mot att en allt större del av lärarkåren är utbildade till, och skolade inom, gymnasieskolan för det säregna och särskilda som folkhögskolan bär på? Givet denna utveckling och dessa slags betingelser tycks det oss bli än viktigare än tidigare att knyta an till och utveckla traditioner och praktiker vid folkhögskolorna så att de ska kunna fortsätta vara det klassutjämnande mikrokosmos inbäddat i provisoriska utopier som vi visat att de kan vara.

Avslutningsvis vill vi knyta tillbaka till inledningen där vi skissade på en teoretisk ansats där deltagarna tentativt skulle kunna delas in i tre grupper

när det gäller *medborgerligt engagemang*. Våra empiriska resultat utgör en grund för följande tentativa indelning. En första grupp skulle då kunna bestå av en mindre andel av alla deltagare som verkar vara delaktiga i det vi i den här texten benämnt som ett ordinärt medborgarskap. Vi har dock redan betonat att individer i den här gruppen mycket väl kan delta genom att till exempel göra informella insatser, ge pengar eller genom att vara så kallade vardagsmakare. Men de verkar sällan eller aldrig delta i mer organiserade insatser och utgör *de återhållsamma*. En andra mycket större grupp av deltagare kan sägas delta, mer eller mindre engagerat och mer eller mindre kontinuerligt, i det vi benämnt ett aktivt medborgarskap och utgör *de delaktiga*. En tredje och ganska liten grupp tycks, utöver att de ofta är delaktiga i ett aktivt medborgarskap, också vara delaktiga i ett mer direkt politiskt inriktat aktivistiskt medborgarskap och utgör *de som vill förändra*. En central fråga är naturligtvis vilken beständighet en sådan här karaktäristik kan tänkas få, eftersom deltagarna vid intervjutillfället ofta befinner sig i vad vi kallat "en mylla för samhällsengagemang".

Appendix

Låt oss inledningsvis påpeka att vi i de tre kvantitativt inriktade undersökningarna vi hänvisar till i denna studie ställt exakt likadana frågor med samma instruktioner och svarsalternativ, allt för att få till stånd jämförbarhet. Förutom detta tillkom för deltagarundersökningarna ett litet antal specifika frågeställningar. Dessa utarbetades tillsammans med sakkunniga vid Folkbildningsrådet redan vid den första deltagarstudien från 2014.

2019-ÅRS BEFOLKNINGSUNDERSÖKNING AV MEDBORGERLIGT ENGAGEMANG

Ideellt arbete och informella insatser utgör två grundläggande delar av den befolkningsundersökning som redovisas i denna studie. Tillsammans med ytterligare en del – de traditionella bakgrundsvariablerna – utgör dessa tre ett slags ryggrad i undersökningen. Med tiden har också frågeställningar om givande och politiskt deltagande tillkommit.

Den senaste befolkningsundersökningen som vi jämför data med i denna studie har genomförts av Origo Group 2019. Undersökningen har gjorts med ett representativt urval från det så kallade befolkningsregistret. I 2019-års befolkningsstudie gjordes ett så kallat obundet slumpmässigt urval av hela befolkningen i åldern 16–84 år. Förutsättningen för att genomföra en intervju var att den svarande behärskade det svenska språket så väl att man både förstått frågeställningarna och kunnat svara.

Till grundurvalet gjordes ett tilläggsurval. De deltagare som bedömdes tillhöra vad som brukar benämnas studiens överteckning var de som intervjuarna inte fick kontakt med efter ett omfattande sökarbete, de som inte tillhörde målgruppen, där man erhållit ett felaktigt telefonnummer eller där ingen svarade, där språkproblemen var för stora för att genomföra en intervju per telefon på svenska. Ofrånkomligen tvingades vi här att göra avvägningar, som alltid kan diskuteras. Den så kallade nettopopulationen kom att uppgå till 1972 personer.

För att uppnå så hög svarsfrekvens som möjligt användes olika strategier. Innan studien påbörjades i januari 2019 genomfördes en utbildnings-satsning med intervjuarna för att öka engagemanget och kunskapen om studien. När intervjuarbetet startade deltog vi också med medlyssning av intervjuer och vi hade under studiens genomförande kontinuerliga avstämningar med undersökningsledaren. Intervjuarna följde en särskild process så länge man inte fick kontakt med respondenten. Processen bestod av tre kontaktförsök på telefon, därpå ett utskick av sms med information där respondenten också erbjöds möjlighet att genomföra undersökningen via ett webbaserat intervjuformulär, därefter gjordes sju nya kontaktförsök på telefon, ytterligare ett sms skickades ut och om inget svar erhöles genomfördes ytterligare tre kontaktförsök per telefon. Avslutningsvis genomfördes en uppföljning med ett traditionellt brev och ännu ett sms till de som var vägrare eller som man inte nått fram till. Undersökningen påbörjades i januari och avslutades i maj 2019.

Totalt kom slutligen 1108 personer att delta i studien, vilket gav en svarsfrekvens på 56 procent. Telefonintervjuer genomfördes med 80 procent av deltagarna medan 20 procent deltog genom att fylla i det webbaserade intervjuformuläret. Mot bakgrund av de redovisade svårigheterna genomfördes så kallad viktning, för att få en uppskattning av eventuella skevheter i svarspopulationen, utan att ge något tydligt utslag på bakgrundsvariabler som till exempel kön. I viktningen har Statistiska Centralbyråns befolkningsstatistik använts (Sveriges befolkning 16–84 år den 31 december 2018). Däremot har svarspopulationen en högre medelålder, drygt sju år, än genomsnittet för befolkningen mellan 16–84 år (muntlig uppgift från SCB den 24/8 2020).

Sammanfattningsvis får svarsfrekvensen i befolkningsundersökningen anses tillfredställande, inte minst mot bakgrund av att de flesta liknande studier får ungefär samma eller lägre svarsfrekvens och, som nämnts, generellt sett ökande svårigheter att få människor att svara på sådana här undersökningar.

GRUNDERNA FÖR INDELNING AV ORGANISATIONSTYPER I ELVA ORGANISATIONSKATEGORIER

De 34 organisationstyper som presenteras i intervjuerna har kategoriserats i elva organisationskategorier (se diagram 3). Denna indelning gjordes både i den nationella befolkningsstudien och i den här redovisade undersökningen (se också von Essen & Svedberg (red), 2020). Kategoriseringen har vägletts

av vad de som arbetar ideellt företrädesvis ägnar sig åt, vilket inte nödvändigtvis speglar organisationernas uttalade syfte eller inriktning.

Den första kategorin, *Idrottsorganisationer*, omfattar endast denna typ av organisationer. Den andra kategorin, *Fritidsorganisationer*, avser friluft-, jakt- och fiskeorganisationer, motororganisationer, hobbyföreningar samt frivilliga försvarsföreningar. Den tredje kategorin, *Organisationer för boende*, samlar hyresgästföreningar, bostadsrättsföreningar, villaägarföreningar samt samfälligheter. Den fjärde kategorin, *Intresseorganisationer och fackförening*, omfattar föräldraföreningar, organisation för personer med funktionsnedsättning och patientföreningar, pensionärsorganisationer, studentföreningar, fackföreningar samt aktieägarföreningar. Den femte kategorin, *Organisationer med social inriktning*, inbegriper humanitärt eller socialt inriktade organisationer, ordenssällskap, invandrarsorganisationer, nykterhets- eller antidrogorganisationer. Den sjätte kategorin, *Utänför det civila samhällets organisationer*, omfattar ideella insatser i den offentliga sektorn, företag och nätverk (här avser vi om man gör insatser inom ramen för ett nätverk. Detta ska inte blandas ihop med de nätverk som människor kan ingå i som består av vänner eller bekanta. Vi undersöker även dessa, men då som ett socialt sammanhang människor kan ingå i utan att för den skull göra insatser). Den sjunde kategorin, *Religiösa organisationer*, inbegriper församlingar eller organisation inom Svenska kyrkan, andra kristna samfund samt andra religiösa samfund. Den åttonde kategorin, *Sociala rörelser och politiska organisationer*, omfattar kvinnoorganisationer, organisationer inom HBTQ-rörelsen, miljöorganisationer, politiska partier, organisationer för internationella frågor, fredsorganisationer samt lokala aktionsgrupper. Den nionde kategorin, *Kulturorganisationer*, omfattar studieförbund, kultur-, dans-, musik- och teaterföreningar. Den tionde kategorin *kooperativ*, inbegriper konsumentkooperativ och andra slags kooperativ. Till sist kommer en kategori som samlar upp *Andra organisationer*.

2019-ÅRS KVANTITATIVT INRIKTADE UNDERSÖKNING AV FOLKHÖGSKOLEDELTAGARE

Parentetiskt vill vi här bara nämna att i inledningen och alltefter hand i studien hänvisas till *Mer engagemang? – Folkbildningen i det svenska civilsamhället*. Detta utgör alltså en tidigare genomförd kvantitativt inriktad undersökning av folkhögskoledeltagare där deltagarna lottades ut hösten 2013, studien genomfördes 2014 och ovan nämnda publikation utkom 2015.

I samband med starten på studien inhämtade Folkbildningsrådet registeruppgifter på folkhögskoledeltagare från 18 folkhögskolor. Ur denna grupp lottades 743 personer ut av Folkbildningsrådet under höstterminen 2018 som: huvudman för folkhögskolan, kurstyper, andel utrikes födda, andel deltagare med funktionsnedsättning, andel korttidsutbildade, andel distansdeltagare samt förekomst av internat. Deltagare vid allmän kurs samt studiemotiverande folkhögskolekurs kom att bli något överrepresenterade. Andelen folkhögskolor med verksamhet i "förortskommuner till storstäderna" kom också att bli något större och andelen i "större städer" något mindre jämfört med deras respektive andel totalt sett. I övrigt förekom mycket små avvikelser i de testade parametrarna. Detta grundarbete genomfördes med hjälp av Folkbildningsrådets expertis. Själva intervjustudien genomfördes därefter av Origo Group.

Efter att felaktigt utvalda personer tagits bort återstod 689 personer. Efter att sådana som inte gick att nå alls under intervjuperioden, som inte tillhörde gruppen eller där språkproblemen var för stora för att genomföra en intervju per telefon eller svara på en webb-enkät på svenska återstod den så kallade nettopopulationen om 326 personer. Intervjuer genomfördes med 57 procent av denna grupp. Mot bakgrund av bland andra Folkbildningsrådets allt större svårigheter med att få rimliga andelar svarande vid sina studier får svarsfrekvensen anses tillfredställande.

Själva intervjuarbetet genomfördes på i stort sett samma sätt som det beskrivits i befolkningsundersökningen i det ovanstående. En av forskarna träffade intervjuargruppen vid ett tillfälle under intervjuperioden för att informera och ge stöd. Undersökningen pågick från mars till maj 2019. Telefonintervjuer genomfördes med 84 procent av de svarande medan 16 procent besvarade webb-enkäten.

TERMER OCH SPRÅKBRUK I DE KVANTITATIVT INRIKTADE UNDERSÖKNINGARNA SAMT I STUDIEN I SIN HELHET

Uttrycket *medborgerligt engagemang* används som en övergripande term för de specifika handlingsformer som vi undersöker, med andra ord ideellt arbete, informella insatser, givande och politiskt deltagande. Vi undersöker också hur dessa förhåller sig till varandra. Till detta fogar vi ännu en kategori, nämligen "de som aldrig gjort ideella insatser".

Med termen ideell insats avser vi i första hand arbetsuppgifter som utförs obetalt eller mot en symbolisk belöning och oftast inom ramen för en

organisation eller förening, alltså inom det civila samhället. Dessutom har vi ställt frågor om eventuella insatser i det offentliga regi men försöker också fånga upp sådana här slags insatser som sker inom och genom företag eller lösa nätverk.

Vi kommer genomgående att använda termerna *ideell* och *ideellt arbete* men då språkbruket om detta fenomen bland både allmänhet, media och akademi varierar används i intervjuformuläret frivilligt- eller volontärarbete/insats vid ett fåtal tillfällen. Ett skäl till detta är att vi lägger större vikt än tidigare vid andra former av obetalt engagemang än de traditionella. Ytterligare ett skäl är att det i andra studier visar sig att om man i Sverige ensidigt använder endast en av dessa termer riskerar man att endast fånga upp en viss typ av insatser och tappa bort andra (se t.ex. Gavelin & Svedberg 2011).

Den grundläggande fråga vi använt i 2019-års befolkningsundersökning och i deltagarundersökningen för att fånga upp *ideellt arbete* lyder som följer:

”Vi är intresserade av det som brukar kallas ideellt arbete, alltså sådant arbete och sådana insatser som utförs frivilligt, oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning ofta i anslutning till en ideell organisation. Det kan också kallas för frivilligt arbete eller volontärinsatser. Ideellt arbete kan både ske regelbundet eller vid något enstaka tillfälle och innebära insatser som t ex utbildning, styrelseuppdrag, ledaruppdrag, hjälpinsatser, funktionär, transporter, kampanjaktivitet, insamling, kaffekokning.”

Utöver detta har vi också i 2019-års studie knutit an till dramatiska händelser under de senaste åren och därför ställt frågor om man gjort några insatser spontant eller tillfälligt vid det vi kallar en ”särskild händelse”, exemplifierat med flyktingkris, skogsbränder och försvinnanden.

Med termen *informell* insats avses i detta sammanhang oavlönat stöd eller hjälp som utförs på regelbunden basis men utanför ett organisatoriskt sammanhang. Vårt intresse gäller endast insatser utanför det egna hushållet. Informella insatser avgränsas inte bara från ideellt arbete och förvärvsarbete utan också från till exempel ordinärt hushållsarbete i det egna hemmet. Icke desto mindre vill vi understryka att det ibland kan vara svårt att göra avgränsningar.

När det gäller de *informella insatserna* lyder de grundläggande frågorna så här:

”Vi ska nu gå över till frågor om det vi kallar informellt hjälparbete. Med detta avses att man oavlönat, eller mot ringa ersättning, hjälper till exempel släktingar, grannar, vänner eller arbetskamrater med sådant de inte klarar

själva. Hjälper du regelbundet släktingar som du inte sammanbor med, eller grannar, vänner eller arbetskamrater?”

När det gäller *givande* lyder introduktionen som följer:

”Man kan också vara engagerad genom att ge pengar till något ändamål man vill stödja. Här kommer några frågor om att ge pengar. Det finns insamlingar till välgörande ändamål som till exempel hjälp till hemlösa, till offer för konflikter, naturkatastrofer, miljöproblem eller för forskning om folksjukdomar som cancer och hjärt- och lungsjuka med mera. Men även till andra ändamål som kultur, muséer, konserter eller till lokalhistoria.”

Utöver dessa frågeområden som bland annat inbegriper att göra insatser i olika politiska sammanhang har vi också frågat om man *deltagit* i någon politisk aktivitet eller *kontaktat* tjänstemän alternativt politiker för att påverka beslut i samhällsfrågor.

Tillsammans med ett större antal bakgrundsfrågor utgör det vi här redovisat ramarna för de mer omfattande frågeområden som finns i båda undersökningarna.

Till sist, med begreppet *det civila samhället* avser vi i denna bok i första hand ideella eller frivilliga organisationer och informella nätverk samt de aktiviteter som pågår i dessa sammanhang men också de informella insatser som görs utanför kärnfamiljen. Det avgränsar det civila samhället från staten, näringslivet och kärnfamiljen eller hushållet och de aktiviteter som pågår inom dessa sfärer. Vi vill understryka att de fenomen vi här undersöker är mycket komplexa. Den ansats vi har i dessa befolkningsstudier och deltagarundersökningar har sina begränsningar, inte minst när det gäller att komma åt det komplexa samspel som alltid pågår mellan enskilda människor med sina individuella villkor och strukturella betingelser men också mellan olika samhällssfärer.

DEN KVALITATIVT INRIKTADE INTERVJUUNDERSÖKNINGEN VID FYRA FOLKHÖGSKOLOR

För fördjupningsundersökningen valdes fyra skolor ut. De togs fram genom ett strategiskt urval bland de 18 skolor som ingick i den kvantitativt inriktade deltagarundersökningen. Vid urvalet beaktades faktorer framtagna för att fånga en bredd av skolor. Faktorer som beaktades i urvalet var region- eller rörelsedriven, rörelsehemvist hos huvudman, internat eller ej, filial eller ej, balans mellan allmän respektive särskild kurs, storlek mätt i antal deltagarveckor samt geografisk spridning.

Inför denna delundersökning genomförde vi ett större antal orienteringsintervjuer med strategiska personer på framför allt central men också lokal nivå inom folkhögskolevärlden. Intervjuguider utformades efter en preliminär analys av det kvantitativa intervjumaterialet, de nyss nämnda orienteringsintervjuerna samt översiktliga litteraturstudier.

Vi fick efter initial kontakt med skolledningen på varje skola hjälp med att boka upp intervjuer. Varje besök varade i två dagar. Tre skolor besöktes fysiskt medan intervjuerna på en skola på grund av pandemisituationen gjordes via videomöten. På varje skola intervjuade vi deltagare från både allmän och särskild kurs, lärare eller kursansvarig på allmän respektive särskild kurs, annan personal som ansågs relevant (till exempel kurator eller internvärd) samt skolledning. Ett brev med information om studien och vilka frågeområden som vi var intresserade av skickades ut i förväg till var och en av de vi skulle intervjuas, via den person på skolan som hjälpt oss att boka intervjuerna.

Intervjuerna var strikt strukturerade och genomfördes genom två intervjuguider, en riktad till personal och en till deltagare. Intervjuerna genomfördes i huvudsak med två respondenter åt gången. Någon gång var det tre respondenter och i enstaka fall endast en. Intervjuerna varade mellan 30–75 minuter. Vid sidan av anteckningar under intervjuerna spelades de in. Ett antal intervjuer som bedömts som särskilt illustrativa har transkriberats i sin helhet.

Totalt har 76 personer intervjuats genom 38 intervjuer. Fördelningen mellan deltagare på allmän respektive särskild kurs samt personal och skolledning framgår av följande tabell:

TABELL 10.

Utfört antal intervjuer bland deltagare på allmän och särskild kurs samt med lärare och skolledningar vid folkhögskolorna Eskilstuna, Marieborg, Södra Vätterbygden och Mellansel 2020.

	ESKILSTUNA	MARIEBORG	SÖDRA VÄTTERBYGDEN	MELLANSEL
Deltagare allmän kurs	6	11	3	4
Deltagare särskild kurs	4	2	4	4
Lärare	10	6	5	7
Skolledning	2	5	1	2

FYRA KORTA INTRODUKTIONER TILL DE FOLKHÖGSKOLOR DÄR FÖRDJUPNINGSTUDIER GENOMFÖRTS⁷²

Eskilstuna folkhögskola

Eskilstuna folkhögskola etablerades 1962, först som filial till Gripsholms folkhögskola i Mariefred. Huvudman var då Landstinget Sörmland, numer Region Sörmland. År 1979 blev folkhögskolan självständig. Region Sörmland är fortfarande huvudman för skolan och den är en av fyra folkhögskolor i Sörmland. Det finns ytterligare en som tillhör Region Sörmland nämligen Åsa Folkhögskola i Sködinge men också två enskilda folkhögskolor: Stensunds folkhögskola vid Trosa samt Vårdinge by Folkhögskola i Mölnbo. Styrelsen för Eskilstuna Folkhögskola består av representanter från Nämnden för kultur, utbildning och friluftsvksamhet i Region Sörmland.

Skolan är belägen i AB Bolinder-Munktells anrika industrilokaler som senare övertogs av traktortillverkaren Volvo BM. Detta är en del av *ett klassiskt industriområde* i Eskilstuna, den så kallade Munktellstaden, med många gamla, numera restaurerade tegelbyggnader. Området kallas nuförtiden för Eskilstunas kulturcentrum och här ryms bland annat konserthall, idrottsarena och konstmuseum. Utöver verksamheten i Munktellstaden har skolan även verksamhet i Balsta Musikslott, ReTuna återbruksgalleria, och Solkulen i Katrineholm. Skolan har inget internatboende. På skolan arbetar cirka 45 personer varav omkring 40 personer är lärare.

Varje år deltar cirka 600 personer i olika typer av kurser på Eskilstuna folkhögskola. Skolan erbjuder 16 långa kurser, 11 distanskurser, ett 10 tal sommarkurser samt några olika kortkurser.

Inom de långa kurserna erbjuds *allmän kurs* med bland annat inriktningar i musik eller skapande. Det finns även möjlighet att läsa kursen *Stegget*, vilken också är en allmän kurs men som vänder sig till personer med neuropsykiatrisk eller psykisk funktionsnedsättning och som varit borta från arbetsliv eller studier en längre tid.

Skolan erbjuder *särskilda kurser* både som långa och korta kurser, inom områdena estetisk verksamhet samt miljö och hållbarhet. De estetiska kurserna innefattar konst, tvådimensionell gestaltning och en keramik kurs där deltagarna bland annat får lära sig raku – en japansk konstform som innefattar

---

⁷² Beskrivningarna av de fyra folkhögskolorna har gjorts av doktorand Sara Vilgeus Loy. Observera att beskrivningarna av de fyra folkhögskolorna avser undersökningsåret 2019–2020.

att bränna keramik på ett speciellt sätt. Kurserna som handlar om miljö och hållbarhet har under årens lopp blivit allt fler. I dagsläget finns fem kurser och alla bedrivs i ReTuna återbruksgalleria där kommunen för ett antal år sedan har placerat sin återvinningscentral. Kurserna har fokus på recycling, återvinning eller återbruk som det också kallas och det finns även en kurs med inriktning på klädsömnad, då med fokus på just återvunna kläder. Under de senaste åren har ytterligare en kurs startat med hållbarhetstema "1 år i omställning" där deltagarna får lära sig att skapa arbetssätt för omställning. En annan kurs är "från klimatångest till handling" som handlar om att i stället för att må dåligt över vårt klimat, hitta sätt att agera på.

Därtill finns *sommarkurser* inom många områden, bland annat om konst, foto och solenergi. Förutom i Eskilstuna anordnas sommarkurser i Katrineholm och på Sörmlands museum i Nyköping.

Andra längre kurser som skolan erbjuder är *etableringskurser* för personer som redan har en utbildning från ett annat land men som nu bor i Sverige. Kurserna är så kallade uppdragsutbildningar från Region Sörmland i samarbete med Arbetsförmedlingen och Folkbildningsrådet och ingår i etableringsuppdraget som vänder sig till nyanlända. Syftet med dessa kurser är att deltagarna ska lära sig svenska i en välbekant kontext för att på så sätt lättare kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Det finns två inriktningar att välja på, antingen vård- eller kulturinriktning. Den förstnämnda, *Vårdintroduktion – etableringskurs med vårdinriktning*, syftar till att deltagarna ska lära sig "vårdsvenska", men även juridik, samhällskunskap och kultur finns på schemat. Kursen riktar sig till utbildad vårdpersonal inom legitimationsyrken som till exempel läkare, sjuksköterskor, psykologer, undersköterskor och laboratorieassistenter samt annan personal inom vårdsektorn som har flyttat till Sverige. *Den andra utbildningen, KVISK- Etableringskurs med kulturinriktning* riktar sig till exempelvis författare, sömmerskor, fotografer, musiker, journalister, webbutvecklare, grafisk formgivare, spelutvecklare eller hantverkare.

Utöver att bedriva folkhögskoleverksamhet samt uppdragsutbildningar har skolan även flera kopplingar till lokalsamhället. Framför allt är skolan en aktör i kulturlivet i Eskilstuna genom att ha öppna utställningar, temadagar och föreläsningar med mera. Skolan har även öppna träffar där människor kan samlas och prata kring olika intressen exempelvis foto och filosofi. Skolan har nyligen också startat en skoltidning, Eskilstuna Folkhögskola Tidning, E.F.T.

Marieborgs folkhögskola

Marieborgs folkhögskola bildades 1934 då det fanns ett stort behov av en folkhögskola i Östergötland. Den drivande kraften bakom starten var framför allt Arbetarnas bildningsförbund (ABF) som ville starta en arbetarfolkhögskola nära knuten till arbetarrörelsens olika organisationer. Till sommaren 1934 bildades "Föreningen Östra Sveriges Folkhögskola" av några eldsjälur som också kom att sitta i styrelsen tillsammans med representanter för Kooperativa förbundet, Svenska Textilarbetarförbundet och Socialdemokratiska ungdomsförbundet.

Marieborgs herrgård i utkanten av Norrköping som hade stått tom och övergiven i några år blev platsen för folkhögskolan. Projektet ansågs som vägat både ekonomiskt och pedagogiskt. Styrelsen hade emellertid hittat en pedagogisk visionär, Filip Stenson, som anställdes som föreståndare för Marieborgs folkhögskola. Stensons vision för bildning innefattade att människan skulle studeras i ett historiskt och globalt helhetsperspektiv och detta skulle ske med hjälp av vad han kallade: självverksamhet, problemschema och kollektivt samarbete. Metoden kallades för Marieborgsmetoden och studierna skulle utgå från deltagarnas perspektiv och svaren skulle sökas genom samarbete i grupper som kan liknas vid dagens studiecirklar. Stensons tid på Marieborg blev dock ganska kort⁷³.

Skolan har numera fyra kursplatser runtom i Norrköping; Herrgården, Fröbel, Holmentorget och Hageby. Huvudman för skolan är fortfarande organisationer som utgör centrala delar av arbetarrörelsen i Östergötland. Skolans styrelse består av representanter från lokala och regionala organisationer från ABF, LO, SAP, SSU, S-kvinnor, LO-förbundens avdelningar, delar av funktionshinderrörelsen samt Unga Örnar. Det finns en verksamhetschef för skolan och en rektor. Antalet lärare uppgår till 42 stycken och totalt arbetar 56 personer på skolan.

Skolan inrymmer även ett internat med plats för cirka 40 deltagare. Internatet ligger i Marieborgsområdet vid herrgården och här har man möjlighet att bo oavsett vilken kurs man söker till. Här finns även bibliotek, gymnastiksal, biljardrum och andra samlingslokaler samt varierande fritidssysselsättningar.

Skolan hade 2019 totalt ca 830 deltagare, varav 580 studerade *allmän kurs*, 220 studerade *särskild kurs* och 30 deltagare som gick *korta kurser*. Skolan

---

73 Se Zelei, 2018.

erbjuder 13 olika kurser, vilka är fördelade på tre profilområden; internationalisering, kultur och miljö.

I de allmänna kurserna ingår Tema Människan, Tema Kultur, Tema Internationellt, Tema Praktik, Baskurs, Normkritik samt Svenska som andraspråk. Dessa kurser kan ge eleverna behörighet i grundskolan, ersätta gymnasiestudier eller vara till hjälp för att lättare integreras i samhället.

Skolans kreativa kurser innefattar teater, textil, musik och skrivande. Teaterkursen är en av de mest kända och populära kurserna och har funnits i över 50 år. Norrköpings stad utgör en del i nätverket ”UNESCO – Creative Cities”, vilket ger skolan unika möjligheter att knyta utländska kontakter inom specifika kreativa områden samt unika förutsättningar för kulturellt samarbete.

Skolan har därtill två *specialkurser* som riktar sig till personer med funktionsnedsättning. Den ena kursen heter PUDA, vilket står för Personlig utveckling, demokrati och ansvar. Det viktigaste i PUDA menar skolan är den personliga utvecklingen. I individuella projekt lockas nyfikenhet fram och i grupparbeten lärs samarbete ut.

Den andra specialkursen kallas för LBV, vilket står för leva, bo och växa. Denna kurs är skapad för unga personer med Aspergers syndrom och har som inriktning att stödja studerande till att få ett eget boende och arbetsliv. De ämnen som läses integreras med praktiskt arbete och skolan tar tillsammans med eleven fram en individuell utvecklingsplan avseende praktik och studier.

Skolan erbjuder även konferensverksamhet. Utöver att bedriva folkhögskoleverksamhet har skolan även andra engagemang. Ett exempel är projektet FAMN – ett metodutvecklingsprojekt med Folkbildningsrådet och fyra andra folkhögskolor i landet med stöd av det så kallade ESF-rådet. Projektet syftar till att nyanlända unga (15–24 år) ska kunna fullfölja behörighetsgivande studier på folkhögskola i större utsträckning. Projektet kommer fortgå mellan åren 2019–2021. Projektet avser att bidra till att folkhögskolan ska kunna bli en långsiktig aktör för nyanländas lärande, bildning och delaktighet i samhället.

Mellansels folkhögskola

År 1932 tog Nedre Norrlands kristliga ungdomsskoleförening ett initiativ med siktet att starta en folkhögskola, framför allt för ungdomar. Redan två år senare, under hösten år 1934, startade verksamheten i ett före detta tingshus, Tingsan, 35 kilometer från Örnsköldsvik i Ångermanland. Skolverksamheten blev snabbt populär och redan 1936 byggdes tingshuset om för att få

plats med all verksamhet. Tingsan innefattade nu både kurslokaler, matsal och personalboende. Under 1940-talet byggdes även ett större elevboende intill Tingshuset, Västgården, så att fler elever skulle få möjlighet att bo på skolan. Miljön var mycket familjär. Här bodde de anställda med sina familjer och med sitt internat alldeles intill innebar det ett liv tillsammans, där man gemensamt firade högtider och spenderade nästan all sin fritid.

Huvudman för skolan är idag Föreningen Mellansels folkhögskola och består av representanter från Svenska kyrkan i Härnösands stift och Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS) som är en självständig missionsorganisation inom Svenska kyrkan. På skolan arbetar 27 lärare och 5 lärarassistenter, totalt finns 41 anställda.

Skolan strävar efter att erbjuda en drogfri, öppen och välkomnande miljö där varje människas unika värde ska vara i centrum. Skolan profilerar sig genom sin kristna inriktning men betonar att man inte behöver dela en kristen livssyn för att gå på skolan. Olika uppfattningar och kulturella bakgrunder sägs berika samvaron och skolans målsättning är att hela skolans miljö ska präglas av en atmosfär med kärleksfullt bemötande och en önskan att ingjuta framtidshopp. För den som vill delta i en nära kristen gemenskap erbjuds regelbundna andakter och mässor.

År 2019 hade skolan cirka 1000 deltagare i olika kurser, omkring 230 deltagare studerade *allmän kurs*, nästan 700 deltagare studerade *särskild kurs*er och runt 70 deltagare gick *korta kurser*. Skolan erbjuder totalt tolv olika kurser och den kristna profilen märks av i några av de utbildningar som bedrivs, exempelvis Gospellinjen, Kantorslinjen och Svenska kyrkans grundkurs. Varje kurs har cirka 16 platser men den utbildningsansvarige betonar att skolan är flexibel i sitt intag av nya deltagare. I utbildningsutbudet ingår även musikkurser på avancerad nivå, allmänna linjer samt trafiklinje för personer med inlärningssvårigheter. Musikutbildningarna är populära och för att garantera högsta tänkbara kvalitet har skolans lärare en utpräglad specialisering inom sina ämnesområden. Skolan har även ett nära samarbete med musiklivet i Örnsköldsviks kommun. Mellansel driver även kvalificerade yrkesutbildningar bestående av musikproducentutbildning och kantorsutbildning där skolan är en av fyra folkhögskolor i Sverige med kyrkomusikerutbildning. Till skolans musikutbildningar genomförs obligatoriska antagningsprov.

Skolans internat har stor betydelse. Elevhemmen är byggda som en serie tvåplansvillor på skolområdet. I elevboendet finns plats för 100 deltagare, 80 deltagare i terminslånga kurser och 20 deltagare i korta kurser och

intervallkurser. Varje hus har gemensamt vardagsrum och pentry. Några ur personalen bor även på skolområdet, vilket sägs medföra en extra trygghet för deltagarna.

Tingsan rymmer även en kommersiellt inriktad kurs- och konferensverksamhet med hotell och restaurang, vilken drivs av Mellansels folkhögskola AB.

Södra Vätterbygdens folkhögskola

Södra Vätterbygdens folkhögskola firade 100-årsjubileum 2019 och är en av Sveriges större folkhögskolor. År 1919 slogs dörrarna upp som Jönköpings Skol- och Bibelinstitut i lokaler på Trädgårdsgatan i Jönköping, då i nära samarbete med Missionsförbundet. Skolan startade på höstterminen med 38 deltagare, långt över vad man hade hoppats. 1922 bytte skolan namn till Jönköpings Kristliga Folkhögskola (JKF) och 1930 flyttade skolan ut från centrala Jönköping till stadsdelen Mariebo, strax ovanför Stadsparken, vilken också är den plats där skolan alltjämt bedriver sin verksamhet.

1930 startades även internatverksamheten, vilken till en början var enbart för de kvinnliga studerande. Idag har internatet plats för cirka 130 personer. 1932 hade skolan 182 deltagare vilket gjorde den till en av landets största folkhögskolor och som dessutom drevs helt utan statsbidrag. Skolan hade vuxit till två årskurser med allmän inriktning samt församlingstjänarinnekurs och husmodersskola. 1944 fick skolan för första gången statsbidrag och i samband med detta ändrade skolan även namn till dess nuvarande namn, Södra Vätterbygdens Folkhögskola (Svf).

Under 1950-talet strömmade allt fler studerande med arbetarbakgrund in till skolan, vilket skiljde sig från tidigare, då elevunderlaget varit i stor sett enbart studerande med lantbrukarbakgrund. År 1968 infördes en tredje årskurs, och 1971 startades en församlingsmusikerkurs. Två år senare startar en ungdomsledarkurs och en bibellinje. Under senare delen av 1970-talet och under 1980-talet skedde stora förändringar av både pedagogik och kursutbud men från 1990-talet och framåt har skolan haft ungefär samma utbildningsprogram som idag. Skolans verksamhet vilar fortfarande på en kristen värdegrund och i skolans verksamhetsplan framgår att Svf ”ser alla människors lika värde oavsett social och etnisk tillhörighet, trosbekännelse, funktionsnivå, kön eller sexuell läggning”.

Huvudman för folkhögskolan idag är dels Equmeniakyrkan, dels Equmenia, en kristen barn- och ungdomsorganisation med cirka 350 lokal-

organisationer i landet. Ekumeniakyrkan är även huvudman för ytterligare fyra folkhögskolor i landet: Bromma folkhögskola, Härnösands folkhögskola, Karlskoga folkhögskola och Sjöviks folkhögskola. På skolan arbetar 36 lärare och totalt har skolan 55 tillsvidareanställda.

Skolan erbjuder kurser till cirka 300 deltagare per år och kursutbudet består av sju utbildningar. Vid sidan av *allmän kurs* med ungefär 130 deltagare finns dessutom åtskilliga *särskilda kurser* till exempel Bibellinjen, som i sin tur består av tre helårskurser med plats för ett 50-tal deltagare samt College-linjen där man även tar emot studerande från skolor utomlands. Vidare finns ett- eller tvååriga kurser inom Film- och Medieproduktion, Grafisk Design och Kommunikation samt en Journalistlinje och en Musiklinje. Inom dessa utbildningar finns även möjlighet till individuell studieplanering med hänsyn till särskilda behov och funktionsnedsättningar. Skolan erbjuder även *korta kurser*, till exempel Helgbibelskola, Till jordens yttersta gräns, Diakoni, omsorg och själavård, Du är älskad samt *sommarkurser* som Sommarmusikskola. Skolan bedriver också konferenser inom ramen för sin konferensverksamhet.

Litteraturförteckning

- Andersdotter, G. (2010). Plats och närvaro på folkhögskolan. I B. Gustavsson & G. Andersdotter (red.), *Folkhögskolans praktiker i förändring II*. Rapporter i pedagogik 16, Örebro universitet.
- Antman, P., Greider, G. & Lappalainen, T. (1993). *Systemskifte: fyra folkhemsdebatter*. Stockholm: Carlsson.
- Bang, H. & Sørensen, E. (1997). *Fra græsrodder til hverdagsmagere*. Demokratiprojektet. Arbejdsrapport 3/1997. Institut for Statskundskab, Københavns universitet.
- Berndtsson, R. (2000). *Om folkhögskolans dynamik: möten mellan olika bildningsprojekt*. (Diss), Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.
- Boëthius J. (1921). Historieundervisningen i folkhögskolan. I H. Odhner (red.) *Svenska folkhögskolans årsbok 1919–1920. Svenska folkhögskolan 1868–1918*. Örebro: Svenska folkhögskolans lärareförening.
- Boje, T. (2010). Commentary: Participatory Democracy, Active Citizenship and Civic Organizations Conditions for Volunteering and Activism. I *Journal of Civil Society*, 6(2), 189–192.
- Boje, T. (2017). *Civilsamfund, medborgarskab och deltagelse*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.
- Boje, T., Hermansen, J. & Juul Møberg (2019). Gender and Volunteering in Scandinavia. I Henriksen, L., Strømsnes, K. & Svedberg, L. (red.), *Civic engagement in Scandinavia: volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Cham: Springer.
- Brady H. E., Lehman Schlozman K. L. & Verba, S. (2016). Conclusion: Why Did We Do It That Way Then? What Might We Do Differently Now? I C. Klostad, (red.) (2016). *New Advances in the Study of Civic Voluntarism: Resources, Engagement, and Recruitment*. Philadelphia: Temple University Press.

- Breidemalm, G. & Pettersson, L. (1978). *Beskrivning och värdering av ett års erfarenhet av temalinje LÅ 76/77*. Stencil, Stensunds folkhögskola.
- Burgman, H. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 3. Folkhögskolan och den pedagogiska utvecklingen 1868–1918*. Stockholm: Liber förlag.
- Creswell, J. & Plano Clark, J. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Los Angeles: Sage.
- Degerman, A. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 2. Folkhögskolans idéhistoria*. Stockholm: Liber förlag.
- Denscombe, M. (2014). *The Good Research Guide: For Small-Scale Social Research Projects*. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.
- Edquist, S. (2015). Demarcating popular education with government subsidies: Sweden 1911–1991. I *Nordic Journal of Educational History*, 2(1), 73–96.
- Eskilstuna Folkhögskola (2020). Hämtad 2020-04-21 från <https://eskilstunafolkhogskola.nu>
- von Essen, J. (2020). Ideellt arbete i det svenska samhället. I J. von Essen & L. Svedberg, (2020). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- von Essen, J., Jegermalm, M. & Svedberg, L. (2015). *Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014*. Arbetsrapport 85. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- von Essen, J. & Svedberg, L. (2010). Organisationer och engagemang i det svenska civilsamhället. I J. von Essen (red.) *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. Stockholm: Forum för Frivilligt Socialt Arbete.
- von Essen, J. & Svedberg, L. (red.) (2020). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- von Essen, J. & Wallman Lundåsen, S. (2015). Medborgerligt engagemang – klassresa eller klassklyfta? I *Låt fler forma framtiden, forskarantologi och underlag till 2014-års demokratiutredning*, Justitiedepartementet.
- Folkbildningsrådet (2013). Att vara folkhögskollärare.
- Folkbildningsrådet (2019). *Folkbildningens samlade bedömning. Folkbildningens betydelse för samhället 2018*.
- Folkbildningsrådet (2019). *Fakta om folkbildning*.
- Folkbildningsrådet (2020). *Årsredovisning och verksamhetsberättelse 2019*.
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Slutrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken 2011–2016”*.

- Förordning 2015:218. Förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen.*
- Furuland, L. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 4. Folkhögskolan – en bildningsväg för svenska författare.* Stockholm: Liber.
- Gustavsson, B. (2010) Inledning. I B. Gustavsson & G. Andersdotter (red.) *Folkhögskolans praktiker i förändring II.* Rapporter i pedagogik 16, Örebro universitet.
- Hansell Ek, A., Holmgren, G. & Johansson, K. (2018). Utbildningsformen folkhögskola. Bakgrund och utmaningar. I A.-M. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson & E. Nylander *Folkhögskolan 150 år Folkbildning & Forskning Årsbok 2018.* Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Hedegaard, J. & Hugo, M. (2018). *Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism: Rapport från ett pågående forskningsprojekt om personer med högfungerande autism och deras studiegång.* Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Henriksen, L. S. & Svedberg, L. (2010). Volunteering and social activism – Moving beyond the traditional divide. I *Journal of Civil Society*, 6 (2), 95–98.
- Henriksen, L. S., Strømsnes, K. & Svedberg, L. (2019). Understanding Civic Engagement in the Scandinavian Context. I L. S. Henriksen, K. Strømsnes, & L. Svedberg, (red.), *Civic engagement in Scandinavia: volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden.* Cham: Springer.
- Holmström-Ingers, M. (1921). Dagligt liv på folkhögskolan. I H. Odhner (red.) *Svenska folkhögskolans årsbok 1919–1920. Svenska folkhögskolan 1868–1918.* Örebro: Svenska folkhögskolans lärareförening.
- Hugo, M., Hedegaard, J. & Bjursell C. (2019). *Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.* Jönköping: Encell.
- Höjer, B. (1993). Folkhögskolans pionjärtid. I B. Höjer (red.) *Folkhögskolan i litteraturen. En antologi till folkhögskolans 125-årsjubileum.* Stockholm: Sober Förlag.
- Isin, E. (2008). Theorizing acts of citizenship. I E. Isin & G. Nielsen (red.) *Acts of Citizenship.* London: Zed Books.
- Jegermalm, M. (2020). Informella insatser – trender, omfattning och profiler av dem som gör insatser. I J. von Essen, & L. Svedberg (red.). *Medborgerligt engagemang 1992–2019.* Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.

- Jeppsson Grassman, E. (1993). Frivilliga insatser i Sverige – en befolkningsstudie. I *SOU 1993:82 Frivilligt socialt arbete Kartläggning och kunskapsöversikt*.
- Jeppsson Grassman, E. & Svedberg, L. (1996). Voluntary Action in a Scandinavian Social Welfare Context: The Case of Sweden. I *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(4), 415–427.
- Jeppsson Grassman, E. & Svedberg, L. (1999). Medborgarskapets gestaltningar. Insatser i och utanför föreningslivet. I *SOU 1999:84 Civilsamhället*.
- Jeppsson Grassman, E. & Svedberg, L. (2007). Civic participation in a Scandinavian welfare state: patterns in contemporary Sweden. I L. Trägårdh (red.), *State and Civil Society in Northern Europe. The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Josefsson, S-O. (2009). *Jubileumskrift Södra Vätterbygdens folkhögskola 90 år*.
- Kassman, A. (2020). Ideellt arbete och informella insatser bland människor med utländsk bakgrund. I J. von Essen, & L. Svedberg (red.) (2020). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Klofstad, C. A. (2016). Introduction: Resources, Engagement and Recruitment. I C. A. Klofstad, (red.) (2016). *New Advances in the Study of Civic Voluntarism: Resources, Engagement, and Recruitment*. Philadelphia: Temple University Press.
- Korsgaard, O. (2010). Den rene høskole som ideal. Den orene som praksis. I F. Lund Nilsson & A. Nilsson (red.). *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de svenska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press.
- Lapidus, J. Adhd-diagnoser ska inte ställas av vinstintressen. DN debatt, *Dagens Nyheter*, 18 januari 2021.
- Larsson, S. (2013). Folk high Schools as educational avant-gardes in Sweden. I A.-M.Laginder, H. Nordvall & J. Crowther (red.) *Popular Education, Power and Democracy*. Leicester: niace.
- Li, Y. & Marsh, D. (2008). New Forms of Political Participation: Searching for Expert Citizens and Everyday Makers. I *British Journal of Political Science*, 38, (2), 247–272.
- Lindgren, L. Det idealiserade föreningslivet. I *SOU 1999:84 Civilsamhället*.
- Lund Nilsson, F. & Nilsson, A. (2010). Introduktion. I F. Lund Nilsson & A. Nilsson (red.) *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de svenska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press.

- Lundåsen, S. (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Statens folkhälsoinstitut.
- Marieborgs folkhögskola (2020) Hämtad 2020-04-05 från <http://www.marieborg.org>
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class, and Other Essays*. New York: Cambridge University Press.
- Mellansel Folkhögskola (2020). Hämtad 2020-05-03 från <https://mfhs.se>
- Neveu, C. (2014). Practising citizenship from the ordinary to the activist. I E. Isin & P. Nyers, *Routledge Handbook of Global Citizenship Studies*. Oxon: Routledge.
- Nylander, E. (2010). Folkhögskolan som musikaliskt förmak. Om musiklinjer deras rykte och position. I F. Lund Nilsson & A. Nilsson (red.) *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de svenska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press.
- Nørholm Lundin, A. (2010). Folkbildningsforskningen och folkhögskolans yrkesutbildning. I F. Lund Nilsson & A. Nilsson (red.) *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de svenska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press.
- Odhner, H. (1921). Motstånd. Organisation. I H. Odhner (red.) *Svenska folkhögskolans årsbok 1919–1920. Svenska folkhögskolan 1868–1918*. Örebro: Svenska folkhögskolans lärareförening.
- Olofsson, J. & Germundsson, P. (2015). *Steget vidare – undersökning bland folkhögskolans deltagare 2013*. Folkbildningsrådet utvärderar, no 1, 2015.
- Paldanius, S. (2018). Pedagogik i folkhögskolan. En identitetsfråga. I A.-M. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson & E. Nylander *Folkhögskolan 150 år Folkbildning & Forskning Årsbok 2018*. Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Pastuhov, A., Lövgren, J. & Nordvall, H. (2019). *Forskning om nordisk folkhögskola. En översikt 1998–2018 med sammanfattningar*. Mimerns småskrifter, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.
- Pfannenstill, B. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 4. Elev och lärarekryteringen*. Stockholm: Liber.
- Prop. 1957:146*. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående folkhögskolans ställning och uppgifter.
- Prop. 1990/91:82*. Regeringens proposition 1990/91:82 om folkbildning.
- Prop. 1997/98:115*. Regeringens proposition 1997/98:115 Folkbildning.
- Prop. 2013/14:172*. Regeringens proposition 2013/14:172 Allas kunskap – allas bildning.

- Sandahl, R., & Sjöstrand, E. (2014). *Att styra eller icke styra?: slutrapport i utvärderingen av bidragsmodeller till studieförbund och folkhögskolor*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- SOU 1928:13. Utredning och förslag angående en utvidgad folkhögskoleutbildning. Avgivna av 1927 års skolsakkunniga.
- SOU 1953:24. Folkhögskolans ställning och uppgifter. 1946 års skolkommision.
- Statistiska Centralbyrån (2017). Temarapport 2017:11 Etablering på arbetsmarknaden och övergång till högskolestudier efter lång särskild kurs på Folkhögskolan.
- Statistiska Centralbyrån (2018). *Allt färre är medlemmar i politiska partier*.
- Statistiska Centralbyrån (2020). *SUN 2020 Svensk utbildningsnomenklatur version 1.0*.
- Statistiska Centralbyrån (2020). *Muntlig uppgift avseende medelålder för befolkningen 2020-08-24*.
- Statskontoret (2018). *Statskontoret 2018:10. En folkbildning i tiden – en utvärdering utifrån syftena med statsbidraget. Slutrapport*.
- Stjärnkvist, A. (2018). *Har alla samma möjlighet att delta i det civila samhället? En kunskapsöversikt om hinder för deltagande*. Myndigheten för civilsamhälle- och ungdomsfrågor.
- Sundgren, G. (1986). (Diss.) *Folkhögskolepedagogik mellan myndighet och medborgare: en studie av ett forsknings- och utvecklingsarbete på fem folkhögskolor 1975–1978*. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Sundgren, G. (1998a). *Folkbildningsforskning – en kunskapsöversikt. Om forskningsfältets historiska bakgrund, nuläge och framtid. Del 1* Stockholm Linköping: Folkbildningsrådet/Mimer.
- Sundgren, G. (1998b). *Folkbildningsforskning – en kunskapsöversikt. Del 2*. Stockholm Linköping: Folkbildningsrådet/Mimer.
- Sundgren, G. (2003). Folkbildningens särart som fenomen och problem. I *SOU 2003:94 Folkbildningens särart? Offentlighet, forskning och folkbildares självförståelse*.
- Sundgren, G. (2018). Folkhögskolan och 70-talsprogessivismen. I A.-M. Laginder, E. Önnestjö, I. Carlsson & E. Nylander *Folkhögskolan 150 år Folkbildning & Forskning Årsbok 2018*. Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Sundin, T. (2018). *Jubileumsskrift Tingsan 100 år*. Mellansel: Föreningen Mellansels folkhögskola och Mellansels Hotell och Konferens.

- Svedberg, L. (2020). Vilka är medborgarna som inte gör ideella insatser? I J. von Essen, & L. Svedberg (red.). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Svedberg, L. & von Essen, J. (2015). *Mer engagemang? Folkbildningen i det svenska civilsamhället*. En rapport från Folkbildningsrådet. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Svedberg, L., von Essen J. & Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin. Insatser i och utanför föreningslivet*. Rapport till Regeringskansliet.
- Swensson, S. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 1. Folkhögskolan och myndigheterna*. Stockholm: Liber.
- Södra Vätterbygdens folkhögskola (2020). Hämtad 2020-04-25 från <https://www.svf.fhsk.se>
- Tengberg, E. (1968). *Svensk folkhögskola 100 år. Del 1. Folkhögskolans uppkomst*. Stockholm: Liber.
- Trägårdh, L., Wallman Lundåsen, S., Wollebæk, D. & Svedberg, L. (2013). *Den svala svenska tilliten*. Stockholm: SNS förlag.
- Thörnberg, E. H. (1918). *Svenskt biografiskt lexikon Band 1. Beskrivning av Gustaf Aldén*.
- Vamstad, J. (2020). Givande som medborgerligt engagemang i Sverige. I J. von Essen, & L. Svedberg (red.). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Arbetsrapportserie 98, Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wigforss, E. (1980) *Skrifter i urval, Band V Idépolitikern*. Stockholm: Tidens förlag.
- Zelei, B-I. (2018). *Filip Stenson och Marieborgsmetoden*. Stockholm: Books on Demand.
- Åberg, P. & von Essen, J. (2012). *Tradition, resurs eller nödvändighet? om relationerna mellan folkhögskolor och deras huvudmän*. Folkbildningsrådet utvärderar 2012:2.

<https://www.folkbildningsradet.se/om-folkhogskolan/>

Rapporten *Ett engagerande mikrokosmos – folkhögskoledeltagarna och deras samhällsengagemang* handlar om demokrati och samhällsengagemang. Här har folkbildningen en viktig roll att spela. I rapporten undersöker författarna hur folkhögskolan underlättar, uppmuntrar och initierar samhällsengagemang hos sina deltagare.

Ersta Sköndal Bräcke högskola har sedan 1992 genomfört sju nationella befolkningsstudier om medborgerligt engagemang, varav den senaste ägde rum 2019. De resultat som presenteras i rapporten *Ett engagerande mikrokosmos* tar sin utgångspunkt i den nationella studien och en samtidigt genomförd undersökning bland deltagarna på långa kurser vid Sveriges folkhögskolor. Till detta genomförde forskarna en fördjupningsundersökning vid fyra folkhögskolor.

ERIK SJÖSTRAND ÄR EKONOMIE DOKTOR och verksam vid Handelshögskolan i Stockholm och Ersta Sköndal Bräcke högskola. Hans forskning handlar om organisering i civilsamhället och den ideella sektorns relation till staten.

SENIORPROFESSOR LARS SVEDBERG är verksam vid Ersta Sköndal Bräcke högskola. Hans forskning handlar om civilsamhället och människors engagemang samt om utsatta grupper och deras villkor.